

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Sociologie

Sociologie

Eva Krulichová

**Pocit bezpečí a obavy z kriminality
v České republice**

**Feeling of Safety and Fear of Crime
in the Czech Republic**

Disertační práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

Praha 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala docentu Jiřímu Buriánkovi, který se stal mým školitelem již na bakalářském stupni studia sociologie, podnítil můj zájem o kriminologii a podpořil mě při volbě tématu této disertační práce. Mé poděkování však patří také kolegům a kolegyním z katedry sociologie FF UK, Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. a Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v Praze, kteří mě během doktorského studia podporovali. Jmenovitě pak děkuji Daně Hamplové, Michaele Röschové a Zuzaně Podané, které se mnou vždy ochotně mou práci konzultovaly a poskytly mi cenné rady během analýzy dat využitých v této studii. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat nadaci „Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových“ za to, že vznik této studie finančně podpořila.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala samostatně, výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 1. února 2016

Abstrakt

Výzkum pocitu bezpečí a obav z kriminality je v zahraničí rozvíjen již od 70. let 20. století. V České republice se stává středem zájmu až v letech 90. po pádu komunistického režimu, kdy se projevil nesoulad mezi skutečně spáchanými a formálně zaevidovanými trestnými činy, jehož výsledkem byl prudký nárůst oficiálně registrované kriminality. Jako reakce na tento nárůst začaly vznikat první odborné studie, které se zabývaly především vývojem pocitu bezpečí Čechů či modely vysvětlujícími tento pocit v kontextu tehdy aktuálních společenských problémů (ekonomický stres, důvěra ve vládu). Podle našeho názoru zde však chybí komplexní studie, která by fenomén pocitu bezpečí a obav z kriminality sledovala z různých aspektů a pokusila se ověřit platnost výsledků zahraničních studií v našem prostředí.

Cílem této práce je proto pokusit se na základě dosavadních teoretických přístupů a vybraných datových zdrojů osvětlit strukturu vztahů mezi obavami z kriminality a individuálními nebo sociálními faktory, které s nimi korelují. Práce se detailněji zabývá zejména vztahem vnímaného rizika viktimizace a obav z kriminality, tj. konceptů, které byly v začátcích výzkumu této problematiky často zaměňovány.

Z analýzy vyplynulo, že obavy z kriminality představují komplexní společenský jev, který je formován řadou faktorů a zásadním způsobem ovlivňuje život jedince i fungování celé společnosti. Ukazuje se, že k obavám z kriminality jsou náchylné především některé skupiny obyvatel (ženy, oběti trestných činů), že k nim přispívá i prostředí, ve kterém člověk žije, a že ony samy mohou být původcem silnějších punitivních postojů ve společnosti, nižší důvěry lidí ve své okolí i méně spokojeného a šťastného života.

Klíčová slova

pocit bezpečí; obavy z kriminality; vnímané riziko viktimizace; vulnerabilita; sociální dezorganizace

Abstract

The research on feeling of safety and fear of crime abroad has been developed since 70s of the 20th century. In the Czech Republic it became of interest at the beginning of 90s after the fall of the communist regime, while the discrepancy between actually committed and formally registered offences resulting in the sharp increase of officially recorded crime manifested itself. In response to this increase there were written first scientific studies, which mainly dealt with the development of feeling of safety and models explaining such feeling in the context of former social problems (economic stress, trust in the government). In our opinion, however, we lack a comprehensive study that discusses the feeling of safety and fear of crime phenomenon from different aspects and intend to verify the validity of the results of international studies in our milieu.

Based on the existing theoretical approaches and selected data sources, the study therefore aims to illuminate the structure of the relationship between fear of crime and individual or social factors that correlate with it. The study particularly deals with the relationship between perceived risk of victimization and fear of crime, i.e. concepts that were often used interchangeably at the beginning of research in this area.

The analysis has showed that fear of crime represents a complex social phenomenon that is shaped by many factors and significantly affects lives of individuals as well as stability of the whole society. It turns out that especially certain groups of people are prone to fear crime (women, victims of crime), that there are certain environments which influence fear of crime more than others and that fear itself may be a cause of stronger punitive attitudes in the society, lower interpersonal or institutional trust or less satisfied and happy life.

Keywords

feeling of safety; fear of crime; perceived risk of victimization; vulnerability; social disorganization

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÁ ČÁST: JAK VYSVĚTLIT OBAVY Z KRIMINALITY?	12
2.1	<i>Oficiálně registrovaná kriminalita</i>	<i>12</i>
2.2	<i>Zkušenost přímé a nepřímé viktimizace</i>	<i>14</i>
2.2.1	Přímá viktimizace.....	14
2.2.2	Nepřímá viktimizace	16
2.3	<i>Teorie vulnerability.....</i>	<i>19</i>
2.3.1	Pohlaví.....	19
2.3.2	Věk	22
2.3.3	Socioekonomický status	23
2.4	<i>Teorie sociální dezorganizace, kolektivní účinnosti a necivilizovanosti</i>	<i>24</i>
2.4.1	Teorie sociální dezorganizace	25
2.4.2	Kolektivní účinnost	25
2.4.3	Teorie necivilizovanosti	26
2.5	<i>Vnímané riziko viktimizace</i>	<i>28</i>
2.5.1	Ferrarův integrační model obav z kriminality.....	30
2.6	<i>Obavy z kriminality a vybrané koreláty</i>	<i>32</i>
2.6.1	Punitivita	33
2.6.2	Interpersonální a institucionální důvěra	34
2.6.3	Spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví	35
2.7	<i>Obavy z kriminality a mládež.....</i>	<i>36</i>
3	METODOLOGICKÁ ČÁST: JAK MĚŘIT OBAVY Z KRIMINALITY?	37
3.1	<i>Definice a indikátory obav z kriminality.....</i>	<i>37</i>
3.1.1	Obavy jako projevy kognitivních procesů: měření pocitu bezpečí	39
3.1.2	Obavy jako emoce: měření intenzity obav	41
3.1.3	Intenzita versus frekvence obav	43
3.2	<i>Obavy versus pocit bezpečí, strach versus obavy, intenzita versus frekvence.....</i>	<i>45</i>
3.3	<i>Výzkumné otázky a hypotézy</i>	<i>45</i>
3.4	<i>Data</i>	<i>46</i>
3.5	<i>Metoda analýzy dat.....</i>	<i>52</i>
4	ANALYTICKÁ ČÁST: PŘÍČINY A DŮSLEDKY OBAV Z KRIMINALITY... 54	
4.1	<i>Pocit bezpečí a obavy z kriminality: dosavadní vývoj a postavení České republiky v Evropě.....</i>	<i>54</i>

4.1.1	Vývoj pocitu bezpečí v České republice	54
4.1.2	Pocit bezpečí a obavy z kriminality v mezinárodním srovnání	56
4.2	<i>Obavy z kriminality, vnímané riziko viktimizace a faktory, které je ovlivňují</i>	65
4.2.1	Obavy z jednotlivých trestných činů a vnímané riziko viktimizace	65
4.2.2	Individuální faktory	67
4.2.3	Charakteristiky prostředí	71
4.3	<i>Další souvislosti obav z kriminality</i>	72
4.3.1	Vyhýbavé a ochranné chování a punitivita ve výzkumu Aktér 2015	73
4.3.2	Důvěra v druhé a ve společenské instituce, spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví ve výzkumu ESS R5	74
4.4	<i>Modelování příčin a důsledků obav z kriminality v komplexních modelech</i>	76
4.4.1	Testování Ferrarova modelu obav z kriminality	76
4.4.2	Rozšíření modelu o další souvislosti	82
4.4.3	Obavy z kriminality a mládež	85
5	ZÁVĚRY	92
6	LITERATURA	95

1 ÚVOD

Pocit bezpečí a obavy z kriminality se dlouhodobě řadí mezi často diskutované společenské problémy a dá se říci, že představují jakési stálíce kriminologického výzkumu. Oba tyto fenomény jsou pravidelně spojovány s úrovní kriminality v zemi, viktimizací i s tím, jak dokáží ovlivnit běžný život člověka. Podle některých studií mohou být příčinou horší životní pohody, nižší důvěry vkládané v naše okolí i změny vzorců chování a každodenních návyků. Preventivní opatření směřující ke snížení kriminality a obav z ní jsou také vděčným tématem pro politiky, bezpečnostní agentury a státní či soukromé pojišťovací společnosti, které na pocitech úzkosti, nejistoty i strachu člověka z toho, že by se mohl stát obětí trestného činu, profitují.

První studie zabývající se touto problematikou vznikaly již během 70. let 20. století ve Spojených státech amerických, kde byla jako reakce na zvyšující se obavy z kriminality ustanovena tzv. Katzenbachova komise (*President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice: Task Force Report*, 1967). Jejím úkolem bylo mimo jiné zmapovat obavy veřejnosti z kriminality, zjistit, zda mají reálný základ a do jaké míry ovlivňují běžný život amerických občanů, či revitalizovat stávající právní systém.

Komise během svého fungování podpořila realizaci tří výzkumných šetření, které měly za cíl zjistit míru viktimizace a názory veřejnosti na kriminalitu v zemi. Výzkumy obsahovaly řadu indikátorů, které však při zpětném zhodnocení postrádaly pevný teoretický rámec (Farrall, Jackson, & Gray, 2009; Gray, Jackson, & Farrall, 2011). Přesto se mezi nimi objevila dnes již dobře známá (obecná) otázka týkající se pocitu bezpečí respondenta „*Jak bezpečně se cítíte, když jdete sám(a) po setmění v okolí svého bydliště?*“, která se i navzdory značné kritice (Garofalo, 1979) stala běžným indikátorem obav z kriminality ve většině kriminologických a sociologických šetření. Pozdější výzkum nicméně ukázal (Ferraro & LaGrange, 1987), že daný indikátor měří spíše vnímané riziko viktimizace, resp. pravděpodobnost, že se jedinec stane obětí trestného činu, než obavy z kriminality, čímž byla rozpoutána diskuse o „správné“ konceptualizaci tohoto fenoménu, která je aktuální až dodnes.

Ve své práci *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk* Ferraro (1995) následně popsal, jak je podle jeho názoru vhodné přistupovat k měření obav z kriminality a jakou roli hraje v jejich vysvětlení již zmíněné riziko viktimizace. Autor srovnal řadu studií, které se obavami z kriminality zabývaly, a zjistil, že většina z nich měřila tuto proměnnou často kritizovanou obecnou otázkou (podobně viz Ferraro & LaGrange, 1987, 1992; LaGrange & Ferraro, 1989). Zjistil také, že studie, které jako jeden z faktorů ovlivňující obavy využívaly oficiální statistiky kriminality, tj. jakési objektivní riziko viktimizace, nenacházely buď žádný anebo slabý vztah mezi těmito proměnnými. Naopak studie, které zohlednily subjektivně vnímané riziko viktimizace, mezi nimi našly poměrně silnou asociaci, a to i při kontrole dalších faktorů. Vznikl tak komplexní model obav z kriminality, který o vnímaném riziku viktimizace uvažuje jako o klíčové proměnné spojující individuální charakteristiky člověka – pohlaví, věk, viktimizační zkušenost apod.

– a charakteristiky lokality, ve které jedinec žije – známky fyzické a sociální necivilizovanosti, úroveň neformální sociální kontroly či míru koheze obyvatel dané lokality – s obavami z kriminality. A právě tento model se stal výchozím bodem výzkumu mnoha dalších odborných studií, které se daným tématem zabývaly. Tak například Jackson (2004) jej využil k úvahám nad definicí obav z kriminality, Farrall, Jackson a Gray (2009) zase zařadili mezi faktory, které obavy z kriminality ovlivňují, proměnnou měřící sociální změnu. Řada výzkumů se také snažila rozšířit model obav z kriminality o možné důsledky tohoto fenoménu. Jak jsme již zmínili, obavy z kriminality mohou částečně ovlivnit důvěru ve společenskou instituci, především pak vnímanou efektivitu policie (Jackson, Bradford, Hohl, & Farrall, 2009; Jackson & Bradford, 2009; Jackson & Sunshine, 2007), spokojenost s životem (Hanslmaier, 2013), štěstí (Moore, 2006) či subjektivně vnímané zdraví jedince (Stafford, Tarani, & Marmot, 2007).

V České republice nabral výzkum v této oblasti na významu počátkem 90. let 20. století, kdy došlo k prudkému nárůstu počtu spáchaných trestných činů, který se odrazil i ve vzrůstajících obavách z kriminality a nízkém pocitu bezpečí u české veřejnosti. Postupně tak začaly vznikat první studie, které se danými fenomény zabývaly. Vliv důvěry ve vládu, ekonomického stresu, zdraví, viktimizace a dalších sociálních charakteristik na pocit ohrožení kriminalitou analyzovali Pechačová et al. (1998), vývoji pocitu bezpečí nebo tématu kriminality, bezpečnostních rizik a jejich managementu se věnoval zejména Buriánek (1994a, 1994b, 1997, 2001). Výzkumy hodnotící kriminální situaci a pocit bezpečí obyvatel ve vybraných městech pak realizoval Institut pro kriminologii a sociální prevenci v Praze (IKSP) (Holas & Večerka, 2003; Večerka, Štěchová, & Holas, 1994). Vznikaly také první definice obav z kriminality. Zmínme například studii Vykopalové (2000, s. 231), která mluví o obavách z kriminality jako o „*vnímání ohrožení osobní bezpečnosti v souvislosti s přímou i nepřímou zkušeností s viktimizací, se způsobem prezentace násilí v masmédiích, s charakterem a případnými viktimogenními rysy lokality bydliště a samozřejmě i s osobnostními charakteristikami respondenta*“.

V posledních letech se danou problematikou zabýval především Buriánek (2009, 2014), Moravcová (2014b, 2015) nebo sociálně geografické výzkumy ve vybraných pražských čtvrtích (Jichová & Temelová, 2012; Temelová, Čermák, & Jichová, 2012). Přehledovou studii o doposud realizovaných výzkumech IKSP publikoval Holas (2014). I tak lze říci, že fenomén obav z kriminality a jeho korelátů nebyl v České republice prozatím detailně studován, a to především s ohledem na zkoumání vztahu tohoto fenoménu a vnímaného rizika viktimizace či testování složitějších statistických modelů, které by naznačily, do jaké míry jsou závěry výše zmíněných zahraničních studií platné také pro Českou republiku.

Cílem této práce je proto pokusit se na základě dosavadních teoretických přístupů a vybraných datových zdrojů osvětlit strukturu vztahů mezi obavami z kriminality a individuálními nebo sociálními faktory, které s nimi více či méně souvisejí. Abychom ji však zasadili do širšího kontextu, věnujeme pozornost také vývoji pocitu bezpečí v České republice a srovnání úrovně obav z kriminality napříč vybranými evropskými státy.

Práce, především pak její analytická část, by tedy měla odpovědět zejména na následující otázky:

- Roste nebo klesá pocit bezpečí Čechů a jaká je úroveň pocitu bezpečí a obav z kriminality v České republice a v mezinárodním srovnání?
- Kterých trestných činů se obáváme nejvíce a liší se tyto obavy s ohledem na pohlaví, věk a vzdělání člověka či jeho zkušenost s kriminalitou?
- Jakou roli hraje ve vysvětlení obav z kriminality vnímané riziko viktimizace?
- Ovlivňují obavy z kriminality proměnné jako je vyhýbavé a ochranné chování, punitivita, důvěra v druhé a ve společenské instituce, spokojenost s životem, pocit štěstí nebo subjektivně vnímané zdraví?
- Existují rozdíly v korelátech obav z kriminality mezi dospělými a mládeží?

Studie obsahuje teoretickou, metodologickou a analytickou část. Teoretická část se opírá především o hlavní teoretické přístupy vysvětlující obavy z kriminality. Nicméně se věnuje také korelátům tohoto fenoménu, které jsou v současné literatuře často diskutovány a jejichž (kauzální) vliv na obavy není jednoznačně popsán. Zaměříme se zejména na kriminalitu samotnou nebo na individuální charakteristiky člověka, tj. viktimizační zkušenost, resp. vliv přímé i nepřímé viktimizace na obavy, či teorii vulnerability, která upozorňuje na rozdílnou zranitelnost různých sociálních skupin. Dále popíšeme teorie, které se zabývají charakteristikami lokality, tj. teorie sociální dezorganizace, kolektivní účinnosti a necivilizovanosti. Zmapujeme také dosavadní literaturu týkající se vnímaného rizika viktimizace, shrneme nejdůležitější body Ferrarovy (1995) práce a představíme původní model obav z kriminality, který budeme v našich analýzách postupně přetvářet a rozšiřovat. V závěru teoretické části práce popíšeme vztah mezi obavami z kriminality, punitivními sklony jedince, interpersonální a institucionální důvěrou a spokojeností s životem, pocitem štěstí či subjektivně vnímaným zdravím. Podíváme se také na výzkumy věnující se obavám z kriminality u mládeže.

Metodologická část práce mapuje možnosti měření obav z kriminality, které byly především v začátcích výzkumu tohoto fenoménu předmětem četných diskusí. Čtenář se zde dozví, které indikátory byly v průběhu let k měření obav z kriminality využity a které byly postupem času označeny jako problematické. Důležitá je zejména klasifikace indikátorů a rozlišení na ty, které měří obavy z kriminality a které spíše zjišťují vnímané riziko, resp. pravděpodobnost viktimizace.

Ve stěžejní, analytické části této práce se mimo jiné pokusíme odpovědět na výše uvedené výzkumné otázky. Nejprve popíšeme přibližný vývoj pocitu bezpečí a srovnáme jej s oficiálními policejními statistikami kriminality. Zaměříme se také na to, jaká je pozice České republiky v mezinárodním srovnání. Dále bude naším cílem zjistit, jaké jsou obavy Čechů z jednotlivých trestných činů, kteří lidé jsou k obavám z kriminality náchylnější a které individuální nebo sociální faktory hrají v jejich vysvětlení důležitou roli či s nimi významným způsobem korelují. Popíšeme souvislost mezi obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace a podíváme i na to, jakým způsobem se formují obavy u české mládeže a zda existují nějaké rozdíly mezi touto populací a dospělými respondenty.

K analýze využíváme hned několik datových souborů. Základním zdrojem dat v této práci je výzkum Aktér 2015. K dílčím analýzám a komparativní analýze jsou využívána data z pravidelných šetření projektu Naše společnost Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. (Naše společnost), mezinárodního výzkumu European Social Survey Round 5 (ESS R5) a Výzkumu viktimizace mládeže (VVM), který byl podpořen grantem GA ČR „Viktimizace mládeže: Prevalence, formy a sociální souvislosti“ č. GP14-08021P. Data z pravidelných šetření Naše společnost, která mapují pocit bezpečí českých občanů již od roku 2002, a data z ESS R5 nám umožní odpovědět na první z výše uvedených otázek. Obavy z různých trestných činů a roli vnímaného rizika viktimizace ve vysvětlení tohoto fenoménu budeme sledovat při analýze dat Aktér. S pomocí těchto dat a výzkumu ESS R5 budeme také zkoumat souvislosti mezi obavami a dalšími relevantními společenskými faktory. Konečně obavy z kriminality u mládeže zanalyzujeme prostřednictvím dat VVM.

2 TEORETICKÁ ČÁST: JAK VYSVĚTLIT OBAVY Z KRIMINALITY?

Od chvíle, kdy se akademická obec začala intenzivně zabývat obavami z kriminality a důsledky těchto obav pro společnost, vznikla řada vlivných teorií, které se pokoušejí zdůvodnit, proč jsou některé skupiny obyvatel k obavám náchylnější než jiné. Přehlednou rešerši teoretických přístupů, jejichž cílem je obavy z kriminality vysvětlit, zpracoval již Hale (1996). Zaměřil se přitom na zranitelnost (vulnerabilitu) jedince, jeho viktimizační zkušenost, na vztah mezi prostředím a obavami i na roli psychologických faktorů, které s obavami mohou souviset. Franklin, Franklin a Fern (2008) zase rozdělili teorie obav z kriminality do dvou skupin. Zatímco první hledá faktory, které obavy v lidech vyvolávají a zvyšují (individuální zranitelnost, přímá či nepřímá viktimizační zkušenost, prostředí se zvýšenou dezorganizací apod.), druhá naopak sleduje faktory, které obavy zmírňují, dokáží je potlačit či zcela eliminovat (sociální soudržnost, dobré sousedské vztahy a s tím související silná neformální sociální kontrola). Konečně Farrall et al. (2009) strukturuje přehled teorií do pěti sekcí týkajících se viktimizace, psychologie rizika, vnímání prostředí, ve kterém se člověk pohybuje, sociální změny a makrosociálních vlivů a vztahu obav z kriminality s jinými typy obav.

My se s ohledem na cíle této práce a data, která analyzujeme, budeme zabývat pěti hlavními teoretickými okruhy, které o vysvětlení obav z kriminality usilují:

- *oficiálně registrovaná kriminalita,*
- *zkušenost přímé a nepřímé viktimizace,*
- *teorie vulnerability,*
- *teorie sociální dezorganizace, kolektivní účinnosti a necivilizovanosti,*
- *vnímané riziko viktimizace.*

Zaměříme se však také na širší společenské souvislosti, u kterých je stanovení kauzální povahy vztahu se závisle proměnnou, tj. obavami z kriminality, přinejmenším problematické:

- *vyhýbavé a ochranné chování,*
- *punitivita, tj. sklon k obviňování a trestání,*
- *interpersonální a institucionální důvěra,*
- *spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví.*

V závěru teoretické části práce pak zhodnotíme obavy z kriminality u mládeže.

2.1 Oficiálně registrovaná kriminalita

Úroveň kriminality v určité oblasti lze považovat za objektivní indikátor a jedno z nejjednodušších vysvětlení obav z kriminality. Ty jsou podle některých výzkumů vyšší v oblastech s vysokým počtem spáchaných trestných činů (Miethe & Lee, 1984; Visser, Scholte, & Scheepers, 2013). Již Miethe & Lee (1984) však upozornili na to, že trestná činnost pravděpodobně ovlivňuje obavy nepřímo. Jinými slovy její vliv je z velké části zprostředkován přes další proměnné, jako je například vnímané riziko viktimizace nebo vulnerabilita (podobně viz Farrall et al., 2009). Podobně také výsledky studií Lewise &

Maxfielda (1980) nebo Ferrara (1995) naznačily, že člověk si obrázek o kriminalitě v dané lokalitě neutváří ani tak prostřednictvím počtu spáchaných trestných činů, které jsou evidovány v oficiálních policejních statistikách, jako s ohledem na výskyt známek nepořádku a necivilizovanosti, tj. odpadků, vandalismu, opuštěných budov apod. Konečně Reese (2009) zjistil, že úroveň kriminality do značné míry ovlivňuje vztah mezi obavami z kriminality a viktimizační zkušeností – oběti trestných činů, které žijí v oblastech s vysokou úrovní kriminality, deklarují nižší obavy než ty, které žijí v méně nebezpečných lokalitách (více o paradoxním rázu obav z kriminality viz kap. 2.2 a 2.3).

Úroveň kriminality měříme nejčastěji pomocí oficiálních policejních statistik. Můžeme však také zohlednit celkovou úroveň viktimizace v dané zemi, kterou odvozujeme ze self-reportových viktimologických výzkumů (Hansmaier, 2013). K výhodám self-reportových šetření, ve kterých sami respondenti vypovídají o tom, co se jim během života přihodilo, totiž patří, že kromě oficiálně evidované kriminality, tj. trestných činů, které státní orgány odhalí nebo které jsou jim nahlášeny veřejností, zachycují také kriminalitu latentní, tedy skutky policií nezjištěné nebo nezaevidované (Junger-Tas & Marshall, 1999; Thornberry & Krohn, 2000). Mohli bychom tedy předpokládat, že právě úroveň viktimizace bude hrát ve vysvětlení obav z kriminality stěžejní roli. Podle Garofala (1979) je však pravděpodobné, že mezi obavami z kriminality a oficiálními statistikami existuje silnější vztah než mezi touto proměnnou a úrovní viktimizace. Lidé se totiž o kriminalitě dozívají většinou nepřímou, a to zejména prostřednictvím médií, jejichž zprávy jsou z velké části založeny na informacích dostupných z kriminálních statistik. Tato skutečnost může vztah mezi obavami z kriminality a oficiálními statistikami kriminality významně posílit, a proto je výhodné sledovat oba zmíněné indikátory kriminality.

Některé studie mapující vývoj pocitu bezpečí v čase (Boers, 2003) poukazují na možnou existenci vztahu mezi touto proměnnou a oficiálně registrovanou kriminalitou. Je však třeba si uvědomit, že potvrdit kauzální vztah mezi danými proměnnými není jednoduché a ne vždy lze vyšší pocit bezpečí nebo nižší obavy z kriminality připisovat poklesu počtu spáchaných trestných činů.

V literatuře je například relativně detailně popsán vztah mezi snižující se kriminalitou, zvyšující se životní úrovní či zlepšujícím se zabezpečením aut, domácností a dalších nemovitostí (Blumstein & Wallman, 2006; Levitt, 2004). Van Dijk, Manchin, van Kesteren, Nevala, & Hideg (2005, s. 24) uvedli, že „*snad nejvýznamnějším faktorem, který ovlivnil úroveň kriminality napříč celým západním světem, je vzrůstající počet vlastníků a uživatelů soukromých bezpečnostních opatření*“, které jsou využívány především k prevenci majetkových trestných činů (krádeží aut a vloupání), jejichž počet poklesl nejznatelněji (podobně viz van Dijk, van Kesteren, & Smit, 2007; van Dijk, 2006). Na základě těchto úvah pak vznikla tzv. bezpečnostní hypotéza (security hypothesis), která považuje změnu úrovně a kvality bezpečnosti za jednu z hlavních příčin poklesu kriminality napříč Evropou (Aebi & Linde, 2010; Farrell, Tilley, Tseloni, & Mailley, 2008, 2011; Kriven & Ziersch, 2007). Podobné úvahy lze přitom aplikovat také na obavy z kriminality a pocit bezpečí, jejichž snížení (resp. zvýšení) může úzce souviset se

zlepšením životní úrovně obyvatelstva ruku v ruce s širším využíváním sofistikovaných bezpečnostních mechanismů.

2.2 Zkušenost přímé a nepřímé viktimizace¹

Podobně jako v případě oficiálních statistik kriminality, viktimizační teorie předpokládají, že jedinec má pro obavy nějaké racionální, objektivní vysvětlení. Snaží se tedy propojit obavy s individuální viktimizační zkušeností, která však může mít různou podobu. V prvním případě mluvíme o tzv. přímé viktimizaci, kdy se člověk sám stal obětí trestného činu. Naopak nepřímá viktimizace, která se ve společnosti vyskytuje mnohem častěji, předpokládá, že člověk zná někoho, kdo byl v minulosti viktimizován. Tuto informaci může získat jak prostřednictvím přímého kontaktu s danou osobou (členem domácnosti, sousedem, spolupracovníkem apod.), tak zprostředkovaně přes různé sdělovací prostředky (televizi, rozhlas apod.), kde se dozvídáme informace o tom, jaké trestné činy byly spáchány na širší veřejnosti (Doran & Burgess, 2012; Farrall et al., 2009; Hale, 1996).

Ještě než si oba typy viktimizace blíže představíme, rádi bychom upozornili na to, že data, která v této práci analyzujeme, měřila viktimizaci vždy odlišným způsobem. Zatímco VVM se zaměřoval pouze na přímou viktimizaci a rozlišoval také mezi viktimizací násilnou a majetkovou, výzkum Aktér 2015 sledoval jakýkoli trestný čin, který se respondentovi přihodil. Zahrnoval však také otázku, která mapovala nepřímou viktimizaci prostřednictvím sledování televize, resp. krimi zpráv, pátracích relací či reportáží o kriminálních případech a praktikách. Konečně mezinárodní výzkum ESS R5, stejně jako řada dalších kriminologických výzkumů, měřil viktimizační zkušenost jedinou otázkou shrnující oba zmíněné typy viktimizace, přesněji viktimizaci osobní i člena domácnosti (nerozlišoval ani mezi majetkovou a násilnou viktimizací). Důvody jsou zřejmě analytického rázu, protože i v relativně velkém výzkumném vzorku najdeme velmi malé procento přímých obětí trestného činu. Některé teorie navíc předpokládají, že se viktimizace člena domácnosti významným způsobem dotkne i lidí, kteří s ním tuto domácnost sdílí (Hale, 1996; Skogan & Maxfield, 1981) a že má na obavy z kriminality podobný vliv jako viktimizace přímá (Tseloni & Zarafonitou, 2008).

2.2.1 Přímá viktimizace

Přímá zkušenost s kriminalitou, kdy byla člověku způsobena nějaká újma, ať už fyzická či majetková, může v jeho životě zanechat poměrně znatelnou stopu. Dá se předpokládat, že takoví lidé budou pociťovat větší obavy z kriminality, protože se již jednou stali obětí trestného činu. Některé studie tuto hypotézu potvrzují a nacházejí relativně silný vliv přímé viktimizace na obavy (Andreescu, 2010; Hanslmaier, 2013; Tseloni & Zarafonitou, 2008). Jiné jej hodnotí spíše jako slabý nebo neexistující (Ferraro, 1995; Garofalo, 1979; Liska, Sanchirico, & Reed, 1988; Pechačová et al., 1998; Wanner & Caputo, 1987), což dalo vzniknout tzv. viktimizačnímu paradoxu – kriminality se obává více lidí, než kolik je jí

¹ Některé části kapitol zaměřující se na viktimizační zkušenost a vulnerabilitu jedince nebo vnímané riziko viktimizace byly částečně zpracovány v článku „Kdo se obává kriminality a jak tyto obavy ovlivňují důvěru ve vybrané společenské instituce v České republice?“, který byl přijat k publikaci v Sociologickém časopise.

doopravdy zasaženo, a jsou to především nejméně rizikové skupiny obyvatel, které se bojí, že se stanou obětí trestného činu.

Agnew (1985) či Skogan a Maxfield (1981) shrnují důvody, které by mohly stát za nekonzistentním vztahem mezi obavami z kriminality a přímou viktimizací. Za prvé, viktimizační zkušenost představuje pouze jeden z faktorů, které obavy z kriminality ovlivňují. Mezi další lze zařadit například vnímané riziko viktimizace, vulnerabilitu jedince nebo prostředí, ve kterém se člověk každodenně pohybuje. Autoři argumentují, že u lidí, kteří s kriminalitou přímou zkušenost doposud neměli, mohou tyto dodatečné faktory za určitých podmínek vyvolat vyšší obavy z kriminality než u obětí (Yin, 1980).

Za druhé, vliv viktimizace na obavy z kriminality se jeví jako slabý tehdy, pokud nejsou kontrolovány některé „matoucí“ proměnné. Jedním z viktimizačních paradoxů například je, že ačkoli mladí muži patří k často viktimizovaným skupinám obyvatel, sledujeme u nich relativně malé obavy z kriminality. Sutton & Farrall (2005) zjistili, že tento nesoulad může souviset se sociální desirabilitou (více viz například Chylíková, 2011), kdy muži záměrně svůj strach potlačují, protože se to od nich očekává. Lze však také připustit, že muži jsou k riziku tolerantnější než ženy.

Vztah viktimizace a obav z kriminality je rovněž podmíněn metodologickými problémy, ať už mluvíme o měření obav z kriminality nebo identifikaci samotných obětí. Viktimizační výzkumy totiž spolehlivě měří pouze nedávnou viktimizaci, a tak mohou být do skupiny „neviktimizovaných“ zařazeni také ti, kteří se stali obětmi trestného činu před mnoha lety. Přitom se ukazuje, že některé skupiny obyvatel (zejména ženy a starší lidé) jsou viktimizační zkušeností ovlivněny poměrně dlouhou dobu (Pain, 1995). Důležitou roli hraje pravděpodobně také povaha viktimizace. Již Yin (1980) v této souvislosti poukázal na závažnost trestného činu (srovnej Ferraro, 1995; Warr & Stafford, 1983; Warr, 1984, 1985, 1987) stejně jako na to, jak rychle se oběť dokáže ze vzniklé újmy zotavit, případně nahradit způsobenou škodu. Pokud se člověk stane obětí méně závažného trestného činu, který nemá na jeho život příliš velký dopad, může u něj dokonce dojít ke snížení obav z kriminality. Smith a Hill (1991) proto převažovali viktimizační zkušenost závažností, kterou jí respondenti připsali.

Jiné studie se zabývají rozdílem mezi viktimizací násilným nebo majetkovým trestným činem. Jejich závěry se však často rozcházejí. Zatímco Skogan (1987) ve své práci poukazuje na význam obou typů viktimizace, jiní autoři nacházejí vztah mezi přímou viktimizací a obavami z kriminality pouze u násilných trestných činů (viz Hale, 1996). Skogan a Maxfield (1981) například uvádějí, že obavy z kriminality jsou vyšší v případě násilných trestných činů, nicméně tyto se mezi populací nevyskytují tak často jako majetkové trestné činy, jejichž dopad je možná méně významný, ale dotýká se více lidí. Smith a Hill (1991) zase zjišťují, že vztah mezi zkušeností s násilnou trestnou činností a obavami z kriminality není statisticky významný. Naopak oběti majetkové trestné činnosti, ale také ti, kterým byla způsobena jak majetková, tak fyzická újma, pociťují větší obavy. Podle autorů může být tento výsledek zapříčiněn mimo jiné tím, v jakém vztahu je pachatel a oběť. Zatímco majetkové trestné činy jsou zpravidla dílem neznámých pachatelů, za fyzické napadení je často zodpovědný někdo z nejbližšího okolí oběti, která může útok

vnímat jako svoji vlastní chybu a pokoušet se jej nějakým způsobem ospravedlnit. Podobně také Borooah & Carcach (1997) uvádějí, že vztah mezi obavami a vloupáním do domova se ukazuje být ve srovnání s fyzickým napadením silnější, což může vypovídat o tom, že oběti takových napadení útok na vlastní osobu často podceňují.

Konečně Agnew (1985) upozorňuje na to, že každý člověk vnímá dopad viktimizace odlišně. Stejně jako si zločinci ospravedlňují páčání nezákonné činnosti, dokážou si oběti najít vysvětlení toho, proč byly viktimizovány. Používají tzv. techniky neutralizace, tj. člověk přejímá zodpovědnost za to, že se stal obětí trestného činu, ujišťuje se, že už se mu v budoucnu nic podobného nestane, nebo dokonce popírá, že by mu byla nějaká újma vůbec způsobena. Tyto techniky, které do značné míry souvisí s povahou způsobené újmy, přitom vedou k oslabení vztahu mezi viktimizací a obavami z kriminality.

2.2.2 Nepřímá viktimizace

Jak jsme již naznačili, detailnější analýza vlivu přímé viktimizace na obavy z kriminality poukázala na to, že také ti, kteří se bezprostředně nestali obětí trestného činu, tedy že jim nebyla způsobena žádná fyzická nebo majetková újma, pociťují obavy z kriminality (Doran & Burgess, 2012; Hale, 1996). Jedním z vysvětlení této skutečnosti může být nepřímá zkušenost s kriminalitou, která se ukazuje být mnohem častější než viktimizace přímá (Skogan & Maxfield, 1981) a kterou jedinec získává během kontaktu se svým okolím. Práce Tseloni a Zarafonitou (2008) například poukazuje na význam jak přímé, tak nepřímé viktimizace. Vlastní zkušenost člověka stejně jako to, že zná někoho, kdo se stal obětí trestného činu, vedou k vyšším obavám z kriminality. Jindy se ukazuje, že právě zprostředkovaná zkušenost je v predikci obav významnější než zkušenost přímá (Ferraro, 1995).

Povědomí o kriminalitě je z velké části formováno v rámci lokalit, ve kterých lidé žijí. Ti, kteří se stali obětí nebo svědky trestného činu, předávají svoji zkušenost s kriminalitou dalším obyvatelům dané lokality, se kterými přijdou do kontaktu, ale i mimo ni. Čím více je však člověk zapojen do místních sociálních sítí, tím více informací o kriminalitě získává a tím pravděpodobněji bude pociťovat obavy, že se on, stejně jako jeho známí, stane obětí podvodného jednání nebo fyzického napadení (Taylor & Hale, 1986). Skogan a Maxfield (1981, s. 163) v této souvislosti uvádějí, že velký vliv na obavy jedince z kriminality má zejména viktimizace blízkého člověka, kamaráda nebo souseda, protože „*právě s těmito lidmi je vázán nějakým silnějším poutem nebo s nimi sdílí společný osud*“. Jejich viktimizace mu navíc připomíná jeho vlastní zranitelnost, protože se jim do určité míry podobá, tj. bydlí ve stejné lokalitě, tráví čas podobným způsobem apod. (viz také Hale, 1996; Yin, 1980).

Stále také platí, že některé, především pak závažnější trestné činy mohou vyvolat vyšší obavy než jiné. Skogan (1986) nicméně upozorňuje, že nepřímá viktimizace může také přispívat k utváření nereálného a deformovaného obrazu kriminality. Informace, které lidé o trestných činech spáchaných v jejich okolí získávají prostřednictvím těch, kteří byli v minulosti kriminalitou zasaženi, nebo médií, které o kriminalitě a její závažnosti veřejnost pravidelně informují, jsou totiž tzv. z druhé ruky. To znamená, že jsou

pravděpodobně také ovlivněny subjektivními pocity viktimizovaného nebo selektivní povahou sdělovacích prostředků.

Shrneme-li výše zmíněné, lze konstatovat, že sdílení informací o kriminalitě během každodenní vzájemné interakce mezi lidmi může vést ke zvýšeným obavám, a že tyto jsou tím vyhrcovanější, čím více se jich zpráva o viktimizaci druhého člověka dotýká, tedy čím více se mohou identifikovat s obětí, o jejíž újmě se dozvěděli. Hale (1996, s. 108) však upozorňuje, že nepřímá viktimizace má v tomto smyslu i svoji pozitivní roli. Zprávy o kriminalitě získané prostřednictvím místních obyvatel, sousedů a známých totiž mohou jejich příjemce varovat před případným nebezpečím a donutit je přistoupit k ochranným opatřením a zabezpečení, které riziko jejich vlastní viktimizace sníží nebo zcela eliminují. Jinými slovy *„mohou obyvatelům dané lokality pomoci vyrovnat se s rizikem, kterému čelí“*.

Druhým, významným zdrojem informací o kriminalitě jsou sdělovací prostředky neboli média, která přenášejí individuální zkušenosti s viktimizací do veřejné sféry. Zprávy, které směřují k jejich čtenářům, posluchačům nebo divákům a ve kterých má kriminalita a další společenské problémy své nezastupitelné místo, mohou člověka do značné míry ovlivnit (Reiner, 2002; Sacco, 1995).

Kultivační teorie postuluje, že představy člověka o skutečném světě jsou podmíněny (respektive kultivovány) informacemi, které k němu proudí skrze média. Čím častěji jsou lidé vystaveni jejich vlivu, především pak televizi, tím spíše ztrácí smysl pro realitu. Vzhledem k tomu, že televizní zprávy informují zpravidla o závažných, násilných trestných činech, předpokládá se, že pravidelní diváci začnou chápat svět jako nebezpečný, ostatní členy společnosti jako nedůvěryhodné a násilí jako jeden ze způsobů řešení různých životních situací. Ve srovnání s těmi, kteří sledováním takových zpráv tráví minimum času, budou také pociťovat větší obavy z kriminality (Gerbner & Gross, 1976; Gerbner et al., 1977; Gerbner, Gross, Jackson-Beeck, Jeffries-Fox, & Signorielli, 1978; Gerbner, Gross, Signorielli, Morgan, & Jackson-Beeck, 1979).

Kultivační teorie je však založena na tom, že média ovlivňují každého člověka v podstatě stejným způsobem, což bylo často kritizováno (Hale, 1996). Skogan a Maxfield (1981) například zjistili, že sledování televize ovlivňovalo obavy z kriminality pouze do té doby, než zohlednili pohlaví, věk, vzdělání či etnicitu respondenta. Vznikla proto tzv. rezonanční a substituční perspektiva (Callanan, 2012; Doran & Burgess, 2012). První říká, že vliv médií je o to silnější, pokud je jejich poselství v souladu se zkušenostmi a realitou diváka. Ten dostává tzv. dvojitou dávku negativní informace (Gerbner, Gross, Morgan, & Signorielli, 1980). Jedná se především o jedince, kteří žijí v lokalitách s vysokou kriminalitou a kteří určité obavy z případné viktimizace již pravděpodobně pociťují (Hale, 1996). Tito se budou podle rezonanční perspektivy obávat tím více, čím více budou sledovat zprávy o kriminalitě. Naopak substituční perspektiva říká, že zprávy z médií mají silnější vliv na ty, kteří s obsahem zpráv nemají žádné zkušenosti (např. nebyli viktimizováni) nebo nejsou kriminalitou bezprostředně ohroženi (Weitzer & Kubrin, 2004). Větší obavy by tedy měli pociťovat především starší, bohatí a běloši, oproti

mladým, chudým a černochům, u kterých je větší šance, že se stanou obětí trestného činu (Callanan, 2012).

Zatímco závěry některých studií podporují kultivační teorii, jiné jsou v souladu s některou s výše zmíněných perspektiv. Kultivační efekt médií zůstává i po zavedení dalších proměnných do analýzy stále statisticky významný v pracích Callanan (2012) nebo Van den Bulcka (2004). Naproti tomu Doob a Macdonald (1979) porovnávali městské a příměstské lokality s různou mírou kriminality s cílem otestovat hypotézu, že vztah mezi sledováním médií a obavami z kriminality je podmíněn tím, kde člověk bydlí. Ačkoli souhrnná data podpořila kultivační teorii, detailnější analýza jednotlivých oblastí ukázala, že vliv médií na obavy hraje důležitou roli pouze v městských lokalitách, které jsou pácháním trestné činnosti významně zasaženy (srovnej Heath & Petraitis, 2011). Weitzer a Kubrin (2004) zase sledovali, která média jsou důležitým zdrojem informací pro různé etnické skupiny a jak tato skutečnost souvisí s obavami z kriminality. Autoři zjistili, že sledování televizních zpráv ovlivňuje obavy pouze u černochů, nikoli však u bělochů, kteří toto médium považují za méně důležité než denní tisk. Podobně také Hansmaier (2013) nebo Chiricos, Padgett a Gertz (2000) poukázali na to, že daný vztah existuje nebo je zesílen v interakci s kriminalitou, resp. viktimizační zkušeností, a podpořili tak rezonanční perspektivu. Konečně ve prospěch substituční teorie částečně svědčí například výsledky Chiricose, Eschholz a Gertze (1997), kteří zjistili, že sledování televizních zpráv vede k obavám pouze u bílých žen ve věku třicet až čtyřicet čtyři let. Dřívější práce Weavera a Wakshlaga (1986) se zase zaměřila na to, jak se mění vztah mezi sledováním zpráv a obavami na základě rozdílné zkušenosti respondenta s kriminalitou. Autoři analyzovali zvláště ty, kteří se stali obětí trestného činu, ty, kteří znali někoho blízkého (přítele, rodinného příslušníka), kdo byl v minulosti viktimizován, a ty, kteří se o kriminalitě dozvěděli z jiných než výše uvedených zdrojů. Data ukázala, že sledování zpráv s kriminálním podtextem je u obětí negativně asociováno s obavami z kriminality. Důležitým výsledkem však bylo také to, že zprávy, které nevypovídají o tématech spojených s pácháním trestných činů, nemají na obavy z kriminality žádný vliv.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že typ zprávy hraje ve vysvětlení vztahu médií a obav z kriminality také důležitou roli, což potvrzují i Eschholz, Chiricos a Gertz (2003). Rozdílnou váhu má i druh média. Například čtení novin a časopisů není v tomto ohledu tak důležité jako sledování televize (Chiricos et al., 1997; Weitzer & Kubrin, 2004). Právě toto médium přenáší informace skrze obraz i zvuk, a tudíž v člověku vyvolává silnější emotivní reakce než ostatní sdělovací prostředky (Callanan, 2012). Zajímavé je také to, že lokální televizní zprávy jsou mnohdy významnější než zprávy celostátní. Právě Weitzer & Kubrin (2004) zjistili, že ti, kteří považují celostátní televizní zpravodajství za nejdůležitější zdroj informací, pocítují menší obavy z kriminality než ti, kteří přikládají váhu zejména lokálním televizním novinám. *„Zprávy z lokálních médií mají zřejmě mnohem větší vliv na obavy než přímá viktimizační zkušenost nebo zprávy o kriminalitě v nějaké vzdálené lokalitě“* (Hale, 1996, s. 112).

Na závěr musíme upozornit na problém kauzality neboli příčinnosti výše zkoumaných vztahů. Ačkoli se odborné studie zabývají především vlivem médií a informací, které jsou

jejich prostřednictvím veřejnosti předkládány, na obavy z kriminality (Van den Bulck, 2004), lze uvažovat i o opačném vztahu těchto dvou proměnných (Smolej & Kivivuori, 2006). Lidé, kteří pociťují větší strach, mohou například trávit více času doma, kde se cítí bezpečněji, což vede k častějšímu sledování televize, resp. zpráv o kriminalitě (Heath & Petraitis, 2011). Kauzální povaha vztahu médií a obav z kriminality by tedy neměla být ničím samozřejmým.

2.3 Teorie vulnerability

Perspektiva vulnerability nabízí řešení, jak alespoň z části vysvětlit paradoxní ráz obav z kriminality (Doran & Burgess, 2012; Furstenberg, 1971; Hale, 1996; LaGrange, Ferraro, & Supancic, 1992; Smith & Torstensson, 1997; Taylor & Hale, 1986). Odpovídá tedy na otázku, proč jsou někteří lidé obavami zasaženi více než jiní, i když pravděpodobnost jejich vlastní viktimizace je velmi nízká (Killias & Clerici, 2000; Pantazis, 2000). Podle některých autorů (Jackson, 2009) není vnímání rizika viktimizace těmito skupinami lidí liché a jejich obavy tedy nejsou iracionální. Jde spíše o to, že jsou k riziku viktimizace náchylnější a hůře kontrolují její výskyt, resp. dopady.

Jedny z prvních definic popisovaly vulnerabilitu jako stav, kdy je jedinec náchylný k budoucím negativním prožitkům a zůstává bez ochrany před nebezpečím (Perloff, 1983). Killias (1990) rozšířil úvahy o měření vulnerability, když ji představil jako vícedimenzionální koncept a určil tři podmínky, na základě kterých se jedinec stává zranitelným a které vedou k obavám z kriminality. Jsou jimi (a) vystavení se nezanedbatelnému riziku, (b) ztráta kontroly, resp. nedostatek účinné obrany, ochranných opatření a / nebo neschopnost útěku a (c) předpoklad závažných následků. Splnění pouze jedné podmínky se nicméně nejeví jako dostatečné k tomu, aby se jedinec začal kriminality obávat. Naopak interakční efekty hrají v tomto případě důležitou roli. Killiasovu (1990) myšlenku o vícedimenzionálním charakteru vulnerability později do značné míry přebírá Jackson (2009), když chápe vulnerabilitu jako rozdílné vnímání pravděpodobnosti viktimizace, kontroly, zda dojde k nějaké události, a důsledků, které z ní plynou.

Obecně však uvažujeme o dvou typech vulnerability: fyzické a sociální (Franklin et al., 2008; Skogan & Maxfield, 1981). V prvním případě je jedinec přesvědčen, že se může snadněji stát obětí fyzického napadení, že nemá dostatek sil se případnému útoku ubránit a že následná rekonvalescence by pro něj byla bolestivá a obtížná. Naopak sociální vulnerabilita plyne z postavení jedince ve společnosti. Zvýšené riziko viktimizace a tedy i vyšší obavy z kriminality zpravidla pociťují ti, kteří si nemohou dovolit zabezpečit svůj majetek proti krádeži, nebo jim ekonomická situace nedovoluje rychle kompenzovat ztráty, které jim viktimizací vznikly. Je tedy zřejmé, že mezi ty, kterých se teorie vulnerability nejvíce týká, můžeme zařadit především ženy, starší osoby a jedince s nízkým socioekonomickým statusem.

2.3.1 Pohlaví

Pohlaví je dlouhodobě označováno jako nejdůležitější a nejkonzistentnější faktor, který obavy jedince z kriminality ovlivňuje bez ohledu na to, jaký indikátor byl k měření obav

zvolen (Akers, La Greca, Sellers, & Cochran, 1987; Liska, Sanchirico, & Reed, 1988). Vyšší obavy pociťují ženy (Box, Hale, & Andrews, 1988; Jackson & Stafford, 2009; LaGrange & Ferraro, 1989; Russo, Roccatto, & Vieno, 2013; Tseloni & Zafonitou, 2008), ačkoli jsou to právě muži, kteří se podle oficiálních statistik a viktimizačních výzkumů stávají častějšími oběťmi trestných činů (Hale, 1996). Baumer (1978) již dříve upozornil na to, že poměrně dobře víme, které sociální skupiny pociťují zvýšené obavy z kriminality, hůře se nám již vysvětluje, proč tomu tak je. Studie, které dochází k závěrům o rozporu mezi obavami žen a jejich viktimizační zkušeností, tedy o iracionalitě jejich obav, přitom často neberou v úvahu fakt, že trestné činy páchané na ženách, v jejich očích vyvolávají větší strach než skutky, jejichž obětí se zpravidla stávají muži (Benes, 2001, 2014).

S postupem času vznikla řada studií a přístupů, které se pokusily tento paradox objasnit (Hale, 1996; Sacco, 1990). Možná vysvětlení genderových rozdílů mezi obavami a viktimizační zkušeností detailněji diskutují například Smith a Torstensson (1997). Za prvé, viktimizace žen nemusí být nižší než viktimizace mužů. Oficiální statistiky a viktimizační studie pouze nedokáží zachytit všechny možné relevantní trestné činy spáchané na ženách. Ty méně často nahlašují, že se staly obětí sexuálního napadení nebo útoku, ať už ze strany svého partnera nebo neznámého pachatele (Sacco, 1990). Stanko (1988) mluví v této souvislosti o tzv. skrytém násilí (hidden violence), což zahrnuje všechny možné násilné trestné činy, sexuální útoky a napadení, kterým mohou ženy během svého života čelit, ale které se z nějakého důvodu v oficiálních datech a výzkumech obětí neobjevují. Podle některých autorů (Stafford & Galle, 1984) by byl rozdíl mezi obavami z kriminality a viktimizací u mužů a žen částečně eliminován tehdy, pokud bychom vzali v úvahu jejich rozdílný životní styl, tj. že ženy častěji než muži tráví čas doma a starají se o chod domácnosti, výchovu dětí apod., čímž se riziko jejich viktimizace do značné míry snižuje (srovnej Cohen & Felson, 1979).

Dalším argumentem je rozdílné vnímání viktimizační zkušenosti u žen a mužů. Právě u žen je pozorován větší sklon k zobecňování, ať už mluvíme o čase, místu nebo typu viktimizační zkušenosti. Zatímco muži mají tendenci na nepříjemné zážitky rychle zapomenout, ženy jimi mohou být ovlivňovány po mnohem delší časové období (Pain, 1995). Není přitom důležité, zda se staly obětí trestného činu, když byly doma, nebo na ulici. Strach z kriminality je pro ně jen stěží limitován obdobím nebo místem viktimizace. Warr (1984, 1985) navíc zjistil, že zvýšené obavy žen z kriminality mohou být výsledkem jejich strachu ze znásilnění, které vnímají jako velmi závažný ale také poměrně pravděpodobný trestný čin, který není lehce oddělitelný od dalších činů, jako jsou loupež, vloupání nebo vražda. Tento argument obhajuje také Ferraro (1995, s. 87; srovnej Hilinski, Pentecost Neeson, & Andrews, 2011), když označuje znásilnění jako „*speciální typ vjemově souběžného trestného činu*“, který ženám zpravidla vytane na mysli ve spojení s vlastní viktimizací a dokáže negativním způsobem ovlivnit obavy z jiných druhů kriminality. Detailnější analýza nicméně ukázala, že obavy z každého zkoumaného trestného činu prostého sexuálního podtextu (vloupání, ublížení na zdraví, vražda apod.) jsou obavami ze znásilnění ovlivněny v jiné míře a s velkou pravděpodobností závisí na přítomnosti fyzického kontaktu a závažnosti daného skutku. Zatímco vliv obav ze

znásilnění na obavy ze zabití je relativně silný, v případě krádeží aut nacházíme slabší, ačkoli stále statisticky významnou asociaci.

Vyšší obavy u žen se můžeme pokusit vysvětlit také tím, že muži častěji než ženy neutralizují svůj strach a nepřipouští si, resp. podceňují, riziko vlastní viktimizace (Agnew, 1985). Je pro ně také typičtější svůj strach z kriminality nepřiznat (Gilchrist, Bannister, Ditton, & Farrall, 1998; Sutton & Farrall, 2005). Iracionálně se tedy v tomto případě nechovají ženy, ale spíše muži. Tento stav lze přitom z části přičítat procesu socializace, během kterého začnou muži klást větší důraz na fyzickou zdatnost a sílu a pozvolna se ztotožní se svojí protektivní rolí směrem k ženám a svým potomkům. Jinými slovy přijmou a zvnitřní si role, jež jim podvědomě brání připouštět si jakékoli obavy.

Podle Garofala (1979) se ženy díky socializaci stávají více závislé na mužích, přičemž jejich poddajnost je upevňována skrze strach z viktimizace. Tzv. sexuální vulnerabilita je přitom výsledkem rozdílné socializace mužů a žen, které jsou mnohem častěji než muži upozorňovány na to, že by se mohly stát obětí sexuálního útoku. Tento fakt v nich logicky vyvolává větší obavy z násilného napadení (Burt & Estep, 1981), ale také z kriminality obecně. V této souvislosti přichází Sacco (1990) s tzv. teorií mocenské kontroly (The Power-Control Theory) a aplikuje ji na problematiku obav z kriminality. Tato teorie se primárně snaží vysvětlit genderové rozdíly v páchání delikvence, která je výsledkem odlišné sociální kontroly a způsobu výchovy obou pohlaví. Zatímco ženy jsou konstantně odrazovány od riskování a připravují se na roli v domácnosti spojenou s tzv. udržováním tepla rodinného krbu, muži jsou v riskování spíše podporováni a zpravidla na nich leží odpovědnost spojená s finančním zajištěním celé rodiny. Ženy se tak pravděpodobně nebudou tak často dostávat do nebezpečných situací, kdy by se mohly stát oběťmi trestného činu, a mohou být tím pádem k riziku viktimizace vnímavější než muži. „*Obavy i samotná viktimizace jsou zakořeněny v genderových rozdílech plynoucích ze socializace v rámci rodiny, která vede k odlišnému postoji k rizikům*“ (Sacco, 1990, s. 499).

Genderové rozdíly ve vnímání rizika viktimizace detailně zkoumá a potvrzuje řada studií. LaGrange a Ferraro (1989) například zjistili, že ženy se obávají většiny z 11 zkoumaných trestných činů více než muži a jako vyšší hodnotí také riziko, že se stanou obětí násilného trestného činu (podobně viz Box, Hale, & Andrews, 1988; Jackson & Stafford, 2009; Russo, Roccato, & Vieno, 2013; Tseloni & Zafonitou, 2008). Obavy žen se týkají především vloupání do domova, znásilnění, sexuálního či jiného útoku (s nožem, zbraní apod.), což dokazuje mimo jiné také práce Pain (1995). Warr (1984) ve své studii, která sledovala obavy z 16 různých trestných činů, rovněž zjistil, že ženy se v naprosté většině případů obávají více než muži. Autor výsledky interpretoval tak, že ženy jsou z nějakého důvodu citlivější vůči rizikům (sensitivity to risk). Ukázalo se, že důležitou roli hraje právě sklon žen k zobecňování obav, přičemž obavy ze znásilnění představují centrální moment pro vysvětlení celkových obav z kriminality u řady žen. Význam má také závažnost daného trestného činu, protože jsou to opět ženy, které většinu zkoumaných trestných činů vnímají jako závažnější. Konečně Jackson (2009) zjistil, že ženy se častěji obávají násilných trestných činů, zatímco v případě majetkových trestných činů se genderové rozdíly vyrovnávají. Autor poukázal na to, že rozdíly mezi pohlavími tkví právě ve větší

vulnerabilitě žen. Jinými slovy ženy častěji cítí, že nedokážou kontrolovat riziko viktimizace, vnímají pravděpodobnost, že se stanou obětí trestného činu, jako vyšší a považují důsledky, které z případné viktimizace plynou, za závažnější (viz také Farrall et al., 2009).

2.3.2 Věk

Zatímco vliv pohlaví na obavy z kriminality je dokumentován řadou studií a odborníci se ve většině případů shodují, že ženy se své vlastní viktimizace obávají více než muži (viz výše), to samé nelze říci v případě věku. Obecné přesvědčení o vyšších obavách starších lidí (Box et al., 1988; Jackson & Stafford, 2009; Smith & Hill, 1991; Tuček, 2013; Warr, 1984; Yin, 1980), které jsou zpravidla vysvětlovány jako reakce na sociální izolaci, snižující se fyzickou sílu nebo zhoršující se ekonomickou situaci, a tedy limitovanou schopnost ubránit se případné viktimizaci, bývá konfrontováno s dalšími úvahami o existenci a významu vlivu věku na obavy z kriminality. Patrná je především diskuse nad negativním vztahem věku a obav, tj. ukazuje se, že mladší lidé se obávají ve větší míře (Ferraro & LaGrange, 1992; Chadee & Ditton, 2003; Jackson, 2009; LaGrange & Ferraro, 1989), jeho nelineární povahou, kde největší obavy nepocítují pouze nejstarší občané, ale také ti nejmladší (Ferraro & LaGrange, 1992; Reese, 2009; Tseloni & Zarafonitou, 2008) a vlivem dalších proměnných, které vztah věku a obav z kriminality upravují (viz Akers et al., 1987). Například Lebowitz (1975) již dříve uvedl, že přímý vliv věku na obavy se v jeho studii nepotvrdil, nicméně jisté věkové rozdíly se projeví tehdy, když zohlední další faktory, jako jsou příjem, velikost místa bydliště a přítomnost nebo naopak absence dalších lidí v domácnosti.

Vyšší obavy z kriminality u starších lidí jsou často vysvětlovány podobně jako u žen. Warr (1984, s. 695) klade důraz na zvýšenou citlivost seniorů na rizika, která souvisí s vnímanou závažností viktimizace i faktem, že obavy z jednoho typu viktimizace se mohou přenést na obavy z dalších trestných činů. Podle autora „*znamená pro starší respondenty myšlenka, že budou osloveni žebrákem něco víc než jen samotné žebrání. Mohou jej chápat jako potenciální předehtu k jinému, závažnějšímu trestnému činu (například přepadení nebo loupeži)*“. Důležité však může být i to, jak často se starší dostávají do potenciálně nebezpečných situací, při kterých se mohou stát oběťmi trestných činů, respektive jak často jsou vystaveni riziku viktimizace. Ferraro (1995) tvrdí, že odborné studie zpravidla riziko viktimizace, ani to, jak jej vnímají respondenti samotní, nezohledňují (srovnej Warr & Stafford, 1983; Warr, 1984). Je však pravděpodobné, že s přibývajícím věkem, který je charakteristický sníženou mobilitou, sociální izolací, a tím pádem také méně častým kontaktem s okolním světem, se (objektivní) riziko viktimizace snižuje. Zohlednění toho, do jaké míry jsou senioři vystaveni riziku viktimizace, by tak mohlo vést k částečnému vysvětlení paradoxu obav z kriminality také u starších lidí (Stafford & Galle, 1984).

Pain (1995) upozorňuje, že odborníci se ve svých studiích zaměřují především na obavy z viktimizace mimo domov. Přitom například domácí násilí, útoky ze strany členů domácnosti nebo ošetrovatelů apod. mohou mít na obavy starších lidí významný vliv. Iracionalita obav těchto lidí může být navíc podmíněna i dalšími faktory, jako je životní

zkušenost nebo již dříve zmíněné pohlaví. Autorka poukazuje na to, že obavy starších lidí z kriminality jsou zřejmě do značné míry ovlivněny jejich předchozími zkušenostmi s viktimizací, ať už přímo nebo zprostředkovaně. Pravděpodobnost, že se jedinec stane obětí trestného činu, se navíc zvyšuje s rostoucím věkem. Čím déle člověk žije, tím větší je šance, že bude během svého života viktimizován. Senioři se tak v jistém ohledu stávají tzv. experty na kriminalitu (Greve, 1998).

Důležitou roli hraje pravděpodobně i věk v interakci s pohlavím člověka. Existenci této interakce přitom diskutují dvě hypotézy. První z nich argumentuje, že věk tlumí význam dalších statusových charakteristik (tj. pohlaví, ale například i etnického původu). Vliv stárnutí, které je spojeno se ztrátou fyzické zdatnosti a sociálního postavení, je tedy více patrný u mužů než u žen, což v konečném důsledku vede ke snížení genderových rozdílů v obavách z kriminality s rostoucím věkem. Druhá hypotéza naopak zní, že věk obavy z kriminality zesiluje, přičemž ženy jsou fyzicky i ekonomicky více zranitelné a s rostoucím věkem se jejich schopnost vyrovnat se s případnou viktimizací významně snižuje. Jinými slovy starší ženy jsou v tzv. dvojím ohrožení (double jeopardy). Testování těchto dvou hypotéz však v minulosti přinášelo rozdílné výsledky. Zatímco Box, Hale a Andrews (1988) zjistili, že vliv věku na obavy z kriminality se projevuje spíše u mužů než u žen, v důsledku čehož se genderové rozdíly v obavách s rostoucím věkem snižují, data Ortegy a Myles (1987) mluví spíše ve prospěch „kumulujících se nevýhod“, tzn. teorie dvojího (resp. trojího) ohrožení. Podobně Pain (1995) poukazuje na to, že se starší ženy obávají viktimizace ve větší míře než starší muži.

2.3.3 Socioekonomický status

Postavení jedince ve společnosti může být podobně jako jeho pohlaví nebo věk považováno za důležitý faktor ovlivňující obavy z kriminality. Největší význam je přitom přikládán vzdělání, příjmu, ale také etnickému původu člověka (Franklin et al., 2008; Gainey, Alper, & Chappell, 2011; Garofalo, 1979; Hale, 1996; Mawby, 2007; Ortega & Myles, 1987; Taylor & Hale, 1986; Tseloni & Zarafonitou, 2008; Weinrath & Gartrell, 1996).

Sociální status člověka vypovídá mimo jiné o tom, do jaké míry je schopen předcházet viktimizaci (např. zabezpečit domov proti vloupání) nebo se vypořádat s jejími následky jak po stránce finanční, tak psychické. Obecně se tedy předpokládá, že lidé s nižším vzděláním a příjmem nebo členové etnických minorit pociťují vyšší obavy z kriminality (Akers et al., 1987; Garofalo, 1979; Mawby, 2007). Studie Smith a Hilla (1991) nicméně naznačila, že vzdělání a příjem nemusí obavy z kriminality ovlivňovat stejným způsobem. Zatímco vzdělání ovlivňuje obavy z kriminality přímo, a to tak, že vzdělanější lidé pociťují menší obavy, vliv příjmu na tuto proměnnou se projevuje především přes viktimizační zkušenost. Autoři zjistili, že lidé s vyšším příjmem se stávají oběťmi trestných činů méně často (zřejmě proto, že si mohou dovolit přestěhovat se do bezpečnější lokality, zakoupit bezpečnostní systémy k ochraně domova před vloupáním a je pro ně jednodušší vyhnout se riziku plynoucího z cestování ve veřejných dopravních prostředcích).

Stejně jako v případě věku však výsledky studií nejsou vždy konzistentní. Například Weinrath a Gartrell (1996) nebo již zmínění Smith a Hill (1991) zjistili, že s vyšším vzděláním se obavy z kriminality snižují, naopak Gainey et al. (2011) nebo Pechačová et al. (1998) došli k závěru, že vysokoškoláci se obávají více. Nižší obavy u etnických minorit, méně vzdělaných lidí a těch, kteří mají nižší příjem, vysvětlili Franklin et al. (2008; podobně viz Reid, Roberts, & Hilliard, 1998) tzv. procesem znecitlivění (desensitization), ke kterému dochází tehdy, žije-li člověk delší dobu v potenciálně nebezpečných lokalitách se zvýšeným výskytem kriminality. V takovém případě může postupem času začít vnímat svoje okolí jako „normální“ a obavy z kriminality se u něj sníží. Vzhledem k tomu, že jsou to právě sociálně znevýhodnění jedinci, kteří často žijí v takových lokalitách (Ferraro, 1995; Hale, 1996), ke znecitlivění vůči okolnímu prostředí dochází zpravidla právě u těchto skupin obyvatel (Franklin et al., 2008).

Otázkou je, do jaké míry jsou zvýšené obavy z kriminality výsledkem individuálních charakteristik člověka a do jaké míry hraje roli místo jeho bydliště. Jak jsme již naznačili, městské čtvrti, sídliště a další prostorově omezené lokality jsou zpravidla homogenní co do svých obyvatel. Zatímco například v tzv. satelitních městečkách na okraji metropolí žijí zejména lidé s vyšším příjmem, ve starých zástavbách v defavorizovaných částech měst nacházíme méně vzdělané a finančně nezajištěné jedince nebo příslušníky etnických minorit. Data Taylora a Hale (1986) naznačila, že sociální vulnerabilita souvisí s obavami bez ohledu na to, kde lidé žijí. Naopak Garofalo (1979, s. 85) upozornil na to, že *„povaha vztahu mezi obavami z kriminality a rizikem viktimizace u etnických skupin a lidí s nižším příjmem může být odrazem sbližování se těchto faktorů v konkrétních geografických oblastech“*.

2.4 Teorie sociální dezorganizace, kolektivní účinnosti a necivilizovanosti²

Studie zabývající se obavami z kriminality poukázaly na to, že přímá a nepřímá viktimizace stejně jako teorie vulnerability představují možná, ale zdaleka ne jediná vystvětlení tohoto fenoménu. Ten může být ovlivněn nejen zkušeností s kriminalitou a individuálními charakteristikami jedince, ale také tím, jaké prostředí jej obklopuje, kde žije a s jakými lidmi se zpravidla stýká (Doran & Burgess, 2012; Hale, 1996). Základem pro tyto úvahy se stala teorie sociální dezorganizace (social disorganization theory), kterou poprvé blíže formulovali představitelé Chicagské školy Shaw a McKay (1942) a později detailněji rozpracovali Sampson a Groves (1989). Jejich cílem bylo sice zkoumat míru kriminality a delikvence mládeže v úzce vymezených lokalitách, zmíněná teorie se však ukázala být použitelná i při hledání příčin obav z kriminality.

Na teorii sociální dezorganizace navázali Sampson, Raudenbush a Earls (1997), kteří pracovali s konceptem kolektivní účinnosti (collective efficacy) zohledňujícím vztah mezi sociální kohezí a neformální sociální kontrolou. Inspiraci v ní však hledali i Lewis a

² Text v této kapitole vychází částečně z článku „Teorie sociální dezorganizace a její význam pro výzkum prostorové podmíněnosti kriminality“, který byl publikován v časopise Sociologia, 2014, vol. 46(5): 534-553 (viz Moravcová, 2014d).

Salem (1986) či Skogan a Maxfield (1981), kteří se zabývali teorií necivilizovanosti (social incivilities). Ta říká, že obyvatelé lokalit, které vykazují určité fyzické a sociální známky úpadku, budou s větší pravděpodobností viktimizováni, tj. v takových lokalitách se bude vyskytovat vyšší počet trestných činů, a budou také ve srovnání s těmi, kteří žijí v klidném a spořádaném prostředí, náchylnější k obavám z kriminality.

2.4.1 Teorie sociální dezorganizace

Shaw a McKay (1942) jako jedni z prvních rozvedli myšlenku, že vyšší úroveň kriminality je spojena s odlišným způsobem uspořádání sociálního života v určité lokalitě. Vyzorovali, že ty nejproblémovější lokality byly zpravidla obývány novými příchozími, většinou imigranty, kteří neměli dostatek finančních prostředků, aby mohli bydlet v drahých příměstských oblastech. Jakmile se ale usadili a jejich sociální a ekonomická situace se zlepšila, stěhovali se směrem od centra a přenechávali své místo nově příchozím (Maguire, Morgan, & Reiner, 2007). Vysoká míra kriminality však v dané oblasti přetrvávala i po tom, co se dosavadní obyvatelé odstěhovali. Je tedy zřejmé, že spíše než lidé, kteří zde žili, to byla právě sociální narušenost daného místa, která kriminalitu ovlivňovala (Bursik & Webb, 1982; Walker, 2009).

Kriminalita v takových lokalitách byla podle původního konceptu Shawa a McKaye ovlivňována třemi základními strukturními faktory, které vedou k narušení jejich sociální organizace – nízkým ekonomickým statusem obyvatel, vysokou rezidenční mobilitou a etnickou heterogenitou (Barnett & Mencken, 2002; Sampson & Groves, 1989). Autoři zjistili, že vysoký podíl rodin, které jsou příjemci sociálních dávek, nižší ceny nájemného a větší počet obydlí určených k pronájmu, stejně jako příchod nových obyvatel nebo větší počet cizinců a etnických menšin v určité lokalitě vedly ke zvýšení kriminality (Shaw & McKay, 1942). Až Sampson a Groves (1989) definovali sociální dezorganizaci jako neformální sociální kontrolu představující most mezi strukturními faktory Shawa a McKaye (1942) a výskytem kriminality v dané lokalitě, přičemž testování samotné teorie bylo umožněno vytvořením indikátorů, které povahu neformální sociální kontroly v daných komunitách měří. Jsou jimi vztahy mezi členy komunity, účast obyvatel na aktivitách této komunity a množství aktivit mládežnických skupin, které zůstávají bez dozoru. Zmíněné strukturní proměnné, tj. socioekonomický status, rezidenční mobilita a heterogenita populace, a nově i narušenost rodin a míra urbanizace (Sampson & Groves, 1989), pak ovlivňovaly schopnost komunit vytvářet efektivní systém neformální kontroly a přispívaly tak ke změnám v jejich sociální (dez)organizaci.

2.4.2 Kolektivní účinnost

Koncept, který neformální sociální kontrolu částečně nahradil, je označován jako tzv. kolektivní účinnost. Jeho počátek sledujeme zejména v práci Sampsona, Raudenbushe a Earlse (1997, s. 918), kteří testují sociální dezorganizaci v souvislosti s počtem vražd spáchaných v Chicagu v roce 1995. Autoři definují kolektivní účinnost jako sociální kohezi uvnitř komunity, která je vyjádřena tím, do jaké míry spolu lidé v jednom sousedství vycházejí, zda si pomáhají, mají mezi sebou dobré vztahy, vyznávají stejné hodnoty a důvěřují si, a ochotu jejich členů zasahovat do společenského dění. „*Příklady*

této neformální kontroly zahrnují dohled nad vrstevnickými skupinami mladých členů komunity, snahu omezovat aktivity jako je záškoláctví a potloukání se po ulicích nebo konfrontaci s jedinci, kteří narušují místní pořádek“. Tento přístup, respektive vlastnost komunity, má za následek snížení násilí.

Koncept kolektivní účinnosti bývá někdy označován jako alternativa k teorii rozbitých oken, resp. teorii necivilizovanosti (viz níže). Zatímco první vyzdvihuje roli sociální koheze, druhá považuje v boji proti kriminalitě za klíčové odstranit i ty nejmenší známky nepořádku. Na důležitou roli kolektivní účinnosti upozornili Sampson a Raudenbush (1999), kteří se zaměřili na vztah mezi kriminalitou, výskytem různých známek fyzického a sociálního nepořádku v komunitě (nedopalky od cigaret, odpadky, prázdné lahve od alkoholu, graffiti, opuštěná auta, kondomy, injekční stříkačky, bitky, prodej drog, prostituce, pití alkoholu na veřejnosti apod.) a úrovní kolektivní účinnosti. Autoři přitom zjistili, že kolektivní účinnost představuje významný sociální faktor, který ovlivňuje jak výskyt nepořádku, resp. projevů necivilizovanosti, tak kriminalitu v dané lokalitě.

V testování daného konceptu dále pokračovali například Morenoff, Sampson a Raudenbush (2001), když analyzovali rozdíly v počtu spáchaných vražd v sousedstvích Chicaga v letech 1996 až 1998. I zde se prokázal vliv této proměnné a dalších socioekonomických faktorů na počet vražd v dané lokalitě. Na další typy kriminality se jej pak pokusili rozšířit Maxwell, Garner a Skogan (2011), jejichž výsledky jsou více méně konzistentní s výše uvedenými studiemi.

2.4.3 Teorie necivilizovanosti

Teorie necivilizovanosti, respektive teorie veřejného nepořádku, která byla částečně inspirována teorií sociální dezorganizace, předpokládá, že existuje poměrně úzký vztah mezi prostředím, ve kterém člověk žije, a obavami z kriminality. Podle Lewise a Salem (1986) jsou obavy z kriminality výsledkem narušení sociální kontroly dané lokality spíše než individuální zkušenosti s trestnou činností (podobně viz Hunter, 1978). Toto narušení obecně uznávaných norem a hodnot komunity je přitom pozorovatelné skrze určité znaky nebezpečí, nepořádku, nepokojů, místních problémů a necivilizovanosti, které dané prostředí vykazuje (Covington & Taylor, 1991; Hunter, 1978; Lewis & Salem, 1986; Skogan & Maxfield, 1981; Skogan, 1999; Taylor & Covington, 1993; Wilson & Kelling, 1982).

LaGrange et al. (1992, s. 312) definují necivilizovanost jako „*menší porušení standardů komunity*“ a dělí ji na fyzickou (odpadky, volně se pohybující psy, prázdné nebo zchátralé budovy, opuštěná auta) a sociální (špatní sousedé, děti bez dozoru, hluk, opilci na veřejnosti) (podobně viz Ferraro, 1995). Mezi další znaky, které studie zabývající se obavami z kriminality dále zmiňují, patří například graffiti a vandalismus, počet hospod, špinavé chodníky a ulice, rozbitá okna, špatné pouliční osvětlení, dealeri drog, lidé potulující se po okolí, hádky na ulici, žebráci a další (Covington & Taylor, 1991; Farrall et al., 2009; Rountree & Land, 1996; Skogan, 1999; Wilson & Kelling, 1982).

V roce 1969 učinil Zimbardo známý experiment, při kterém odstavil automobil bez poznávací značky a s pootevřenou střechou ve dvou rozdílných lokalitách – Bronxu a Palo Altu. Zatímco auto v Bronxu se stalo středem zájmu vandalů již během deseti minut, do 24 hodin bylo prakticky rozebráno a následně také zničeno, auto v Palo Altu zůstalo netknuté více jak týden. Zimbardo proto rozbil jednu jeho část kladivem a sledoval, jak je i toto auto postupně demolováno kolemjdoucími. Experiment poukázal na princip, který Wilson a Kelling (1982) později nazvali teorií rozbitých oken. Ta říká, že kriminalita a obavy z ní jsou vyšší v lokalitách, kde se nacházejí neudržované budovy, rozbitá okna, vykradená auta apod., v důsledku čehož se obyvatelé těchto lokalit bojí vycházet na ulici, snižuje se neformální sociální kontrola a lidé mají pocit, že za případné překročení norem a pravidel nebudou komunitou nijak sankcionováni. Zmíněné znaky necivilizovanosti přitom nejsou důležité samy o sobě, ale pouze tehdy pokud nejsou systematicky odstraňovány, tj. pokud například nedojde k rychlému zasklení rozbitého okna či přemalování graffiti (Taylor, 1999). Jinými slovy snížení kriminality je možné očekávat tehdy, pokud je komunita schopna zabránit relativně malým přestupkům a vandalismu. V opačném případě dochází k její dezorganizaci. Důležitá však není pouze formální sociální kontrola, tj. policejní příslušníci, kteří dohlížejí na veřejný pořádek uvnitř komunity, ale také kontrola neformální, tj. účast jejích obyvatel na zvelebování prostředí, ve kterém žijí, a ochraně osobního majetku svého a svých sousedů (viz také Newman, 1972).

Jak již bylo naznačeno, výzkum poukázal na to, že lidé pocítují vyšší obavy z kriminality v místech, která jsou spojena s vyšší mírou necivilizovanosti. Skogan a Maxfield (1981) analyzovali tři důležité dimenze, ve kterých se lokality významně liší – sociální integraci a kohezi, veřejný nepořádek a vnímanou úroveň kriminality. Poukázali přitom na to, že všechny tyto dimenze jsou mezi sebou do značné míry propojeny. Čím déle lidé žijí v určité lokalitě a plánují zde i zůstat, čím lépe se znají, mají mezi sebou dobré vztahy a čím více spolupracují, tím méně vnímají místo svého bydliště jako dezorganizované. Můžeme však také říci, že čím méně problémů lokalita z hlediska jejích obyvatel zažívá, ať už jde o známky necivilizovanosti nebo výskyt kriminality, tím spíše zde tito lidé rádi bydlí a tím lepší jsou jejich vzájemné vztahy. Zmíněné faktory pak dále rozhodují o tom, zda se lidé cítí bezpečně nebo se naopak obávají, že by se mohli stát obětí trestného činu.

Mezi největší problémy, respektive projevy necivilizovanosti, zařadili obyvatelé Chicaga, Philadelphie a San Franciska užívání drog a teenagery potloukající se po ulici. Následoval vandalismus a nejmenší hrozbu pak představovaly opuštěné a vyhořelé budovy nebo vitríny. Autoři dále potvrdili, že míra necivilizovanosti spolu s úrovní kriminality v dané lokalitě a tím, jak lidé hodnotí podmínky k životu (zda se místo, kde žijí, změnilo spíše k horšímu nebo k lepšímu), hrají ve vysvětlení obav z kriminality důležitou roli, a to i při kontrole vulnerability jedince a jeho hodnocení sociální integrace, respektive koheze v lokalitě (Skogan & Maxfield, 1981; srovněj Ferraro, 1995). Je však nutné upozornit na to, že stejně jako necivilizovanost a další výše zmíněné charakteristiky prostředí mohou negativně ovlivnit obavy z kriminality, mohou také pocity strachu vést ke snížení sociální integrace a koheze či úpadku a dezorganizaci dané lokality (viz například Markowitz, Bellair, Liska, & Liu, 2001).

Skogan později rozšířil své úvahy v tom smyslu, že fyzické a sociální známky nepořádku mohou mít za následek úpadek komunity (Taylor, 1999). Lokality se samy o sobě mění velmi pomalu a jsou stabilní do té míry, do které se podobný počet lidí s podobnými charakteristikami stěhuje dovnitř i ven, a pokud se stav bytového fondu nemění natolik, že by se majitelé nemovitostí setkali s problémem jejich byt či dům prodat nebo pronajmout za odpovídající cenu. Stabilita znamená, že „*sousedství jsou jako sociální systémy schopné se reprodukovat*“ (Skogan, 1986, s. 206). Úpadek komunity jde dále ruku v ruce s problémy jako jsou vysoká úroveň kriminality či sociální dezorganizace, které zvyšují obavy z kriminality. Ty následně snižují neformální sociální kontrolu, oslabují vztahy mezi členy komunity a omezují tak jejich schopnost čelit zmíněným problémům, které vedou k ještě většímu úpadku dané komunity.

Podobně Taylor a Covington (1993) uvedli, že lokality, které zažívají náhlé změny ve složení jejich obyvatelstva, se mohou potýkat s vyšší mírou veřejného nepořádku, a tím pádem také s vyššími obavami z kriminality. Farrall et al. (2009) zase ukázali (ačkoli jde o vztah relativně slabý), jak mohou dlouhodobé sociální změny ovlivnit vnímání určité lokality jako necivilizované. Ti, kteří usoudili, že místo, kde žijí, doznalo během let značných negativních změn, respektive úpadku, jsou spíše než ostatní přesvědčeni, že se zde vyskytuje větší míra veřejného nepořádku a antisociálního chování. Zatímco však Taylor a Covington (1993) sledují v podstatě pouze vztah mezi necivilizovaností a obavami, Farrall et al. (2009) zjišťují, že hodnocení povahy určité lokality úzce souvisí především s vnímaným rizikem viktimizace, které bylo v počátcích výzkumu obav z kriminality s touto proměnnou často zaměňováno (viz Ferraro, 1995; LaGrange et al., 1992). LaGrange et al. (1992) jako první zkonstruovali baterie otázek měřících vnímané riziko viktimizace a obavy z kriminality a zjistili, že míra veřejného nepořádku v sousedství je významným faktorem ovlivňujícím vnímané riziko viktimizace, které následně působí na obavy z kriminality. S podobnými výsledky později přišli také Ferraro (1995), Farrall et al. (2009), Gainey et al. (2011) a další.

2.5 Vnímané riziko viktimizace

Vnímaným rizikem viktimizace, tedy subjektivním zhodnocením pravděpodobnosti, že se jedinec stane obětí trestného činu, se v průběhu let zabývala řada studií (Box et al., 1988; Callanan, 2012; Farrall et al., 2009; Ferraro & LaGrange, 1992; Ferraro, 1995; Gainey et al., 2011; LaGrange et al., 1992; LaGrange & Ferraro, 1989; Russo et al., 2013; Tseloni & Zarafonitou, 2008; Vanderveen, 2006; Warr & Stafford, 1983; Warr, 1984; Weitzer & Kubrin, 2004), ačkoli způsob, jakým jej měřily, byl zpravidla odlišný. Například Box et al. (1988) měřili vnímané riziko viktimizace jednou otázkou, kdy požádali respondenty aby na šestibodové škále ohodnotili, jaká je pravděpodobnost, že budou viktimizováni (podobně též Tseloni & Zarafonitou, 2008). Naopak Ferraro a LaGrange (1992), LaGrange et al. (1992) nebo Ferraro (1995) navrhli baterii otázek, na základě kterých později vytvořili indexy zohledňující jak majetkovou, tak násilnou trestnou činnost (srovnej Warr & Stafford, 1983; Warr, 1984). Konečně například Gainey et al. (2011, s. 127) využili obecnou otázku „*Jak bezpečně byste se cítili, kdybyste byli v noci sami venku v okolí svého*

bydliště?“, která byla především na začátku výzkumu obav z kriminality považována za ukazatel tohoto fenoménu (více viz Metodologická část této práce, str. 37).

Detailněji popsal vztah mezi rizikem viktimizace a obavami z kriminality Ferraro (1995). Zatímco obavy definuje jako emocionální reakci na kriminalitu, riziko chápe jako šanci nějaké újmy, ať už fyzické nebo majetkové. Řada odborných studií, které s rizikem nějakým způsobem pracovaly a snažily se na jeho základě obavy z kriminality vysvětlit, zpravidla zohledňovaly dva možné přístupy k jeho operacionalizaci. Za prvé, lze použít oficiální statistiky kriminality, resp. výsledky viktimizačních výzkumů, k odhadu reálného, objektivního rizika (viz kapitola 2.1, str. 12). Tyto zdroje dat jsou však často označovány jako neúplné, protože zachycují pouze policií registrovanou kriminalitu. V druhém případě je možné požádat respondenty, aby riziko své vlastní viktimizace odhadli. Je zřejmé, že člověk mnohdy není schopný takové riziko objektivně posoudit, může na něj ale usuzovat na základě určitého spektra informací, které má k dispozici. Ferraro výsledky těchto studií srovnal a zjistil, že ty, které využívají oficiální statistiky nenacházejí buď žádný anebo slabý vztah mezi rizikem a obavami z kriminality. Naopak studie, které zohlednily subjektivně vnímané riziko viktimizace, našly poměrně silnou asociaci mezi těmito proměnnými. Ze studií, které měřily riziko oběma výše zmíněnými způsoby, vyzdvihuje Ferraro především práci Mietheho a Leea (1984), kteří zjistili, že vliv objektivního rizika na obavy je relativně slabý a z velké části zprostředkovaný přes vnímané riziko viktimizace.

Jak jsme již naznačili, člověk při odhadování rizika viktimizace vychází z jemu dostupných informací. Každý jedinec přitom hodnotí různá fakta, věci a okolnosti odlišným způsobem, a to ve světle toho kým je a jaký život žije. Ferraro (1995) proto nahlíží na vnímané riziko viktimizace skrze symbolický interakcionismus, který sleduje, jak jedinec vnímá svět kolem sebe a jak jej také interpretuje. Nesmíme zapomínat, že lidé nežijí ve vzduchoprázdnu. Naopak se pohybují v nějakém prostředí, které na ně tak či onak působí. Ferraro tedy zohledňuje další dvě perspektivy, které přispívají k vysvětlení procesu hodnocení rizika viktimizace: teorii necivilizovanosti a teorii kriminální příležitosti.

Připomeňme, že teorie necivilizovanosti (LaGrange et al., 1992; Lewis & Salem, 1986) zjišťuje, jak různé, subjektivně hodnocené charakteristiky prostředí ovlivňují vnímané riziko viktimizace a obavy z kriminality u jedince. Předpokládá se, že lidé, kteří žijí v defavorizovaných lokalitách s vyšší mírou kriminality, tj. tam, kde se vyskytují známky fyzického (odpadky, opuštěné budovy, graffiti apod.) nebo sociálního nepořádku (delikventní mládež, bezdomovci, opilci apod.) hodnotí riziko své vlastní viktimizace jako vyšší a pociťují větší obavy z kriminality než obyvatelé spořádaných lokalit (podrobněji viz kap. 2.4).

Teorie kriminální příležitosti nebo také teorie rutinních aktivit byla popsána Cohenem a Felsonem (1979) s cílem vysvětlit páchání trestných činů, především pak těch, kde dochází k přímému kontaktu oběti (resp. předmětu zájmu) s pachatelem. Autoři argumentují, že pravděpodobnost spáchání takového trestného činu se zvyšuje pokud jsou splněny tři podmínky: 1) musí existovat motivovaný pachatel, který pro schápání trestného

činu najde 2) vhodnou obět (člověk, věc), tj. 3) někoho, kdo není schopen se případnému útoku ubránit nebo něco, co není pod ochranou druhých lidí. Ferraro (1995, s. 16) je nicméně přesvědčen, že je možné zohlednit tuto teorii také při úvahách o tom, jak člověk hodnotí pravděpodobnost, že se stane obětí trestného činu. „*Jinými slovy pokud mohou potenciální pachatelé využít informací o obytných čtvrtích, míře kriminality, policejní ochraně a neformální kontrole v sousedství při posuzování rizika spáchání trestného činu, mohou také potenciální oběti využít tyto informace pro zhodnocení nebezpečí viktimizace.*“

Shrme-li výše zmíněné, zjistíme, že vnímané riziko viktimizace je podmíněno jak mikrostrukturními, tak makrostrukturními faktory. Prostředí, ve kterém se člověk pohybuje a které jej do značné míry ovlivňuje, vytváří příležitosti ke spáchání trestného činu. Všechny relevantní charakteristiky daného prostředí a povaha kriminálních příležitostí jsou zároveň potenciálními oběťmi určitým způsobem interpretovány a vyhodnocovány a vedou k odhadu jejich pravděpodobnosti viktimizace. Na základě této úvahy proto Ferraro (1995) definuje tři hlavní dimenze ovlivňující vnímané riziko viktimizace: ekologickou, lokální a individuální. V rámci první dimenze uvažuje širší souvislosti, jako jsou míra kriminality v oblasti, ve které se jedinec nachází, či její geografická poloha, resp. typ komunity, ve které žije. Lokální dimenze mapuje známky fyzického a sociálního nepořádku v místě jedinceva bydliště a míru neformální sociální kontroly v rámci sousedství. Konečně na individuální úrovni zkoumá věk, pohlaví, etnický původ a vzdělání jedince stejně jako jeho (subjektivně zhodnocený) zdravotní stav, dobu, po kterou bydlí v dané lokalitě, a přímou i nepřímou viktimizaci.

Výsledky jeho analýz ukazují, že vyšší vnímané riziko pocítují obyvatelé lokalit s vyšší úrovní oficiální kriminality. Důležitou roli hraje také pohlaví a etnicita jedince nebo přímá a nepřímá viktimizace – ženy, příslušníci jiné než bílé rasy a ti, kteří mají zkušenost s viktimizací, pocítují vyšší riziko, že se v budoucnu stanou obětí trestného činu. Subjektivně vnímané zdraví stejně jako délka pobytu mají na závislou proměnou pouze slabý vliv. Zhodnocení míry necivilizovanosti v lokalitě se naopak jeví jako významný faktor. Čím více vnímá člověk místo svého bydliště jako dezorganizované, tím spíše hodnotí svoje rizika jako vyšší. „*To, jak člověk hodnotí sousedství, ve kterém žije, hraje v procesu vyhodnocování rizika stěžejní roli.*“ (Ferraro, 1995, s. 49).

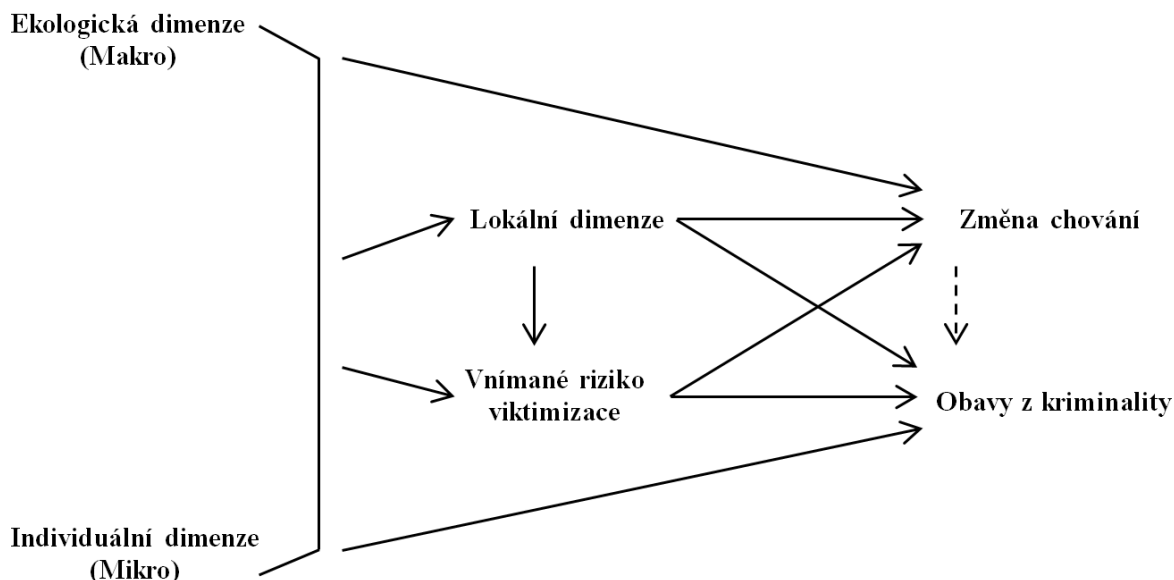
2.5.1 Ferrarův integrační model obav z kriminality

Na základě výše zmíněných poznatků zasazuje Ferraro (1995) vnímané riziko viktimizace do souhrnného modelu s obavami z kriminality (Obrázek 1). Ekologická a individuální dimenze podmiňují zhodnocení pravděpodobnosti, že se jedinec stane obětí trestného činu, stejně jako lokální dimenzi, tj. subjektivní posouzení míry necivilizovanosti a neformální sociální kontroly v rámci sousedství, která na zhodnocení této pravděpodobnosti rovněž působí. Lokální dimenze a vnímané riziko viktimizace mohou dále ovlivňovat nejen obavy z kriminality, ale například i chování jedince.

Člověk tedy může reagovat na zvýšené riziko viktimizace mimo jiné tím, že nějakým způsobem upraví nebo změní svoje chování a každodenní aktivity. Zatímco obavami z kriminality měříme, co lidé cítí, tzv. behaviorální reakcí mapujeme, co udělají

v případě, že se cítí ohroženi. Nejčastěji přitom rozlišujeme dva typy behaviorálních reakcí. Jde o vyhýbavé (avoidance behavior) a ochranné (protective / defensive measures) chování (Doran & Burgess, 2012; Ferraro, 1995, 1996).

Obrázek 1. Model obav z kriminality

Zdroj: volně podle Ferrara (1995, s. 18)

V prvním případě mluvíme o aktivitách, jejichž cílem je snížení rizika viktimizace vyhýbáním se situacím nebo místům, u kterých zhodnotíme toto riziko jako vysoké. Budeme se tedy například pohybovat především během dne a v bezpečných lokalitách (Garofalo, 1981; Liska et al., 1988; Skogan, 1999; Williams et al., 1994). O protektivním neboli ochranném chování mluvíme tehdy, když se snažíme zabezpečit náš domov nebo pokud chceme před případným útokem ochránit sami sebe (Garofalo, 1981). Zabezpečení domova zahrnuje například použití speciálních zámků, alarmů, osvětlení, okenních mříží, případně najmutí bezpečnostní agentury nebo pořízení hlídacího psa (Reid et al., 1998; Rountree & Land, 1996). Individuální ochrana je nejčastěji spojena s nošením nějaké zbraně či osobního alarmu, jako je například píšťalka, nebo s rychlou chůzí v lokalitách, které jsou jedincem vnímány jako nebezpečné (Doran & Burgess, 2012). Warr a Ellison (2000) nicméně upozornili na to, že motivací pro provozování různých ochranných aktivit mohou být i obavy o druhé, nejčastěji pak o členy rodiny. Jak ukázala jejich analýza, koupě střelné zbraně muži stejně jako zabezpečení jejich domova často vychází z obav o jejich manželky. Reid et al. (1998) navíc zohlednili vedle individualistických (instalace okenních mříží a alarmu, najmutí soukromé bezpečnosti agentury nebo nošení zbraně) tzv. kolektivní strategie, mezi které řadí nahlášení nějaké události policii, snahu odhalit pachatele trestné činnosti, organizaci sousedských hlídek nebo mobilizaci sousedství v boji proti kriminalitě.

Podle Ferrara (1995) je z hlediska symbolického interakcionismu nezbytné sledovat individuální behaviorální reakci vždy, když se snažíme popsat vliv vnímaného rizika

viktimizace na obavy z kriminality. Pokud tomu tak není, můžeme dojít k mylným závěrům. Detailní analýza navíc (trochu paradoxně) ukázala, že tyto strategie obavy z kriminality spíše zvyšují, než aby je eliminovaly.

Je však nutné upozornit na to, že vztah mezi obavami z kriminality a změnou chování člověka není jednoznačný. Někteří výzkumníci takovou změnu považují za příčinu (Ferraro, 1995; Rountree & Land, 1996), jiní za následek obav (Garofalo, 1981; Williams et al., 1994). Liska, Sanchirico a Reed (1988) zase zjistili, že mezi obavami z kriminality a změnou chování existuje vzájemná souvislost neboli reciprocita – obavy z kriminality mohou vést k omezování každodenních aktivit, stejně tak ale může toto chování obavy následně zvyšovat. Podle některých autorů lze behaviorální reakci člověka dokonce využít přímo pro měření obav z kriminality (Doran & Burgess, 2012; Hale, 1996; Skogan, 1999; Warr, 2000). Fattah a Sacco (citováno in Hale, 1996, s. 90) nicméně upozorňují na to, že i v tomto případě získáváme informaci pouze o tom, jak respondenti říkají, že jednají, ne však o tom, jak doopravdy v dané situaci jednají. Chování, skrze které se konkrétní obavy projevují, může být navíc poměrně složité rozpoznat a definovat (Warr, 2000).

Vraťme se ale k testování samotného modelu obav z kriminality (Obrázek 1). Podle Ferrara (1995) představuje vnímané riziko viktimizace nejvýznamější faktor, který ovlivňuje obavy z kriminality. Také již zmíněné změny v chování a individuální dimenze jsou v predikci tohoto fenoménu významné. V případě individuálních charakteristik jde zejména o pohlaví respondenta. Ženy pociťují větší obavy z kriminality než muži. Naopak přímá a nepřímá zkušenost ovlivňuje především vnímané riziko viktimizace – oběti jej hodnotí jako vyšší, což následně vede k vyšším obavám z kriminality. Konečně proměnné měřící ekologickou a lokální dimenzi působí na obavy také spíše zprostředkovaně, a to opět přes vnímané riziko viktimizace.

Závěry Ferrara částečně potvrdili mimo jiné také Jackson (2004, 2009), Gainey et al. (2011) nebo Farrall et al. (2009), kteří z integračního modelu obav z kriminality do značné míry vycházeli. Například analýza Farralla et al. (2009, s. 221), která zohlednila i postoje vůči sociální změně a morálnímu konsenzu nebo vliv médií, ukázala, že úroveň kriminality ovlivňuje znepokojení člověka ohledně veřejného nepořádku, sociální koheze a neformální sociální kontroly. Tyto faktory spolu s nepřímou viktimizací dále podmiňují vnímané riziko viktimizace, jež představuje nejvýznamnější faktor ovlivňující obavy z kriminality.

2.6 Obavy z kriminality a vybrané koreláty

Ačkoli jsou obavy z kriminality chápány jako závažný sociální problém (Doran & Burgess, 2012), studií, které by se zabývaly jejich důsledky pro jedince a společnost, není mnoho. Dá se říci, že stále převažují práce, jež se zaměřují spíše na odhalení příčin tohoto fenoménu. Jedním z důvodů může být například i to, že zatímco u většiny zkoumaných příčin obav z kriminality (pohlaví, věk, viktimitační zkušenost apod.) je vcelku snadné určit kauzální povahu vztahu, mnoho jejich důsledků, na které se v dnešní odborné literatuře poukazuje, může být zároveň i příčinami. Jinými slovy určit směr daných vztahů

je problematické vzhledem k povaze (průřezových) dat, která jsou pro tyto účely ve většině případů analyzována.

Již Conklin (1975) upozornil na to, že kriminalita stejně jako obavy z ní s sebou nesou mnoho negativních dopadů na lidský život. Jedná se například o sníženou důvěru v druhé lidi, oslabení sociálních kontaktů či nucenou změnu životního stylu v podobě vyhýbavého a ochranného chování (viz také Garofalo, 1981; Hale, 1996). My se na podstatu tohoto chování zaměřujeme už v souvislosti s Ferrarovým (1995) modelem obav z kriminality (viz podkapitola 2.5.1, str. 30-32). Ten ho nicméně považoval spíše za výsledek vnímaného rizika viktimizace a možnou příčinu obav z kriminality. Svoje tvrzení přitom odůvodnil tím, že většina studií, která se vyhýbavému a ochrannému chování dříve věnovala, neuvažovala vnímané riziko viktimizace jako hlavní faktor ovlivňující obavy z kriminality, a tak jej logicky zařadila mezi důsledky tohoto fenoménu.

V této kapitole se zaměříme na další koreláty obav z kriminality, které jsou v současné literatuře často zmiňovány a které je možné analyzovat s pomocí dat využitých v této studii. Jedná se o punitivitu, tedy sklon jedince k ukládání vyšších trestů pachatelům trestných činů, interpersonální a institucionální důvěru a spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví.

2.6.1 Punitivita

Punitivitu obvykle definujeme jako sklon k obviňování a trestání v případě nežádoucího jednání či překročení zákona (Maruna & King, 2004; Snacken & Dumortier, 2012) nebo upřednostňování přísnějších trestů (odnětí svobody) před tresty alternativními (Tomášek, 2013). Jde o relativně komplexní problém, protože odkazuje na širokou škálu aktérů, ať už mluvíme o veřejném mínění, politické sféře či rozhodnutích přijatých v rámci trestního soudnictví, a má jak kvantitativní (velikost vězeňské populace), tak kvalitativní (podmínky výkonu trestu či zvýšená pozornost věnovaná obětem a jejich právům) dimenzi (Snacken & Dumortier, 2012). Ze sociologického hlediska lze o výzkumu, který se zabývá postoji k trestání uvažovat ve dvou rovinách – objektivní, která se soustředí na tresty ukládané soudci, a subjektivní, která spadá do oblasti studia veřejného mínění, tedy názorů veřejnosti na adekvátnost trestů pro pachatele trestných činů (Kuhn, 1993).

Jedním z možných vysvětlení punitivních postojů veřejnosti je strach občanů o jejich vlastní bezpečnost a bezpečnost jejich blízkých. Předpokládá se, že pokud se veřejnost cítí kriminalitou ohrožena, je nakloněna k ukládání přísnějších trestů těm, kteří zákon porušili (Tyler & Boeckmann, 1997). Podle této teorie jsou zdrojem punitivity obavy z kriminality (Wanner & Caputo, 1987). Ve větší míře bychom se s ní tedy měli setkat v oblastech s vysokou úrovní kriminality, případně u obětí trestné činnosti, které mají obavy, že by se jejich zkušenost mohla opakovat (Maruna & King, 2004).

Některé zahraniční studie, které se vztahem punitivity a obav z kriminality zabývaly, určitou spojitost zaznamenaly (srovnej např. Sprott & Doob, 1997; Zarafonitou, 2011), jiné vztah označily pouze za slabý či dokonce statisticky nevýznamný (Cochran & Piquero, 2011; Kuhn, 1993; Mayhew & van Kesteren, 2002; Wanner & Caputo, 1987). Také

v českém prostředí se vztah mezi těmito proměnnými ukázal jako rozporuplný. Costelloe, Chiricos, Buriánek, Gertz, & Maier-Katkin (2002) sice poukázali na relativně významný vliv obav z kriminality na punitivitu jedince, při kontrole pohlaví a vzdělání se nicméně ukázalo, že tento vliv je relevantní zejména pro muže a vzdělanější respondenty. Nedávná studie Moravcové a Tomáška (2014) vztah mezi punitivitou a obavami z kriminality neprokázala, a to ani u jednoho ze dvou indikátorů punitivity, na které se zaměřila.

2.6.2 Interpersonální a institucionální důvěra

Důvěru lze chápat jako základní kámen každé společnosti, protože upravuje vztahy mezi lidmi a je jedním z klíčových aspektů fungování demokracie. Jejím základním předpokladem je dvoustranný vztah, ve kterém subjekt (trustor), vkládá důvěru v objekt důvěry (trustee) (Cook, 2001; Linhart, Petrusek, Vodáková, & Maříková, 1996; Sedláčková, 2012). Obvykle ji dělíme na důvěru interpersonální (tzv. generalizovanou) a institucionální (tzv. systémovou). Interpersonální důvěru definujeme jako víru v druhé lidi, konkrétněji pak spoléhání se na vlastnost určité osoby. Tento typ důvěry je založený na očekávání, že se jedinec, který si důvěru získal, bude chovat určitým způsobem (Sedláčková, 2006). Naproti tomu institucionální důvěra je často hodnocena v kontextu stability daného demokratického společenského systému (Čermák & Stachová, 2010). Vkládáme ji do rolí, které lidé vykonávají, spíše než do osob jako takových (Sedláčková, 2012). Jde o víru v abstraktní systémy, kterými jsou politické, trestněprávní³ a jiné sociální instituce.

Výsledky dosavadních studií shodně poukazují na negativní vztah mezi obavami z majetkové i násilné kriminality a interpersonální důvěrou. Menší obavy deklarují ti, kteří lidem ve svém okolí důvěřují. Zatímco však někteří autoři považují interpersonální důvěru za příčinu obav (Andreescu, 2010; Gainey et al., 2011; Matthews, Johnson, & Jenks, 2011), jiní ji vidí jako jejich důsledek (Doran & Burgess, 2012; Stafford et al., 2007). Podobně je tomu také v případě, kdy hodnotíme důvěru v instituce, resp. vnímanou efektivitu a spokojenost s jejich prací, které jsou jako nepřímé indikátory důvěry také využívány (European Social Survey, 2011).

Studie zabývající se obavami z kriminality již v minulosti upozornily na vztah mezi touto proměnnou a spokojeností s prací policie (Box et al., 1988; Meško, Fallshore, Rep, & Huisman, 2007; Tseloni & Zarafonitou, 2008; Zvekic, 1997). V českém prostředí dokumentovaly významnou roli důvěry ve vládu v predikci pocitu ohrožení zločinem Pechačová et al. (1998). Vliv vnímané úspěšnosti policie v objasňování trestné činnosti na pocit bezpečí zmínil Buriánek (1997). Novější studie však často poukazují na to, že by vztah mezi těmito proměnnými mohl být opačný. Tedy, že nedůvěra v politické instituce a negativní hodnocení práce policejních příslušníků a soudců představují výsledek obav z kriminality, spíše než jejich příčinu (Chanley, Rudolph, & Rahn, 2000; Jackson et al., 2009; Jackson & Bradford, 2009; Jackson & Sunshine, 2007; Jackson, 2004; Kääriäinen, 2007; Tyler & Wakslak, 2004). Tyto studie testují tzv. instrumentální model, který

³ Více o důvěře v trestněprávní instituce viz Moravcová (2014a).

předpokládá, že veřejnost hodnotí práci policie, soudců a politiků na základě rizika viktimizace a s tím spojenými obavami z kriminality (Jackson et al., 2009; Jackson & Sunshine, 2007). Pokud budou lidé vnímat pravděpodobnost své vlastní viktimizace jako vysokou, jejich obavy z kriminality se znásobí, což v konečném výsledku ovlivní jejich názor na práci institucí, jejichž úkolem je bojovat proti kriminalitě a chránit ty, kteří dodržují zákony a chovají se v souladu s pravidly dané společnosti. Stejně studie však také naznačily, že více než samotné obavy z kriminality mohou hrát ve vysvětlení důvěry v práci policie a jejich vnímané efektivity důležitou roli proměnné měřící úroveň sociální dezorganizace lokality, ve které jedinec žije, a výskyt známek necivilizovanosti či veřejného nepořádku (srovnej Ross, Mirowsky, & Pribesh, 2001). Tuto hypotézu se v analytické části práce pokusíme ověřit také na našich datech.

2.6.3 Spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví

Termíny jako je spokojenost s životem, štěstí a mentální či fyzické zdraví jsou nejčastěji skloňovány v souvislosti s tzv. osobní pohodou, anglicky well-being (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999; Kebza & Šolcová, 2003). Podle Ryana a Deci (2001) je současný výzkum osobní pohody odvozen ze dvou obecných perspektiv – hédonické a eudaimonické. Zatímco první se zaměřuje na štěstí a definuje pohodu jako radost nebo vyhýbání se bolesti, druhá klade důraz na seberealizaci a definuje pohodu jako stav, kdy je člověk plně funkční. Diener (2000) zase rozlišuje mezi emocionálním a kognitivním hodnocením osobní pohody, kterou definuje jako převahu pozitivních emocí nad negativními, zapojením se do zajímavých aktivit, které přináší potěšení, a vysokou životní spokojeností.

Na vztah mezi obavami z kriminality, spokojeností s životem (Adams & Serpe, 2000; Hanslmaier, 2013), štěstím (Andreescu, 2010; Moore, 2006), mentálním a fyzickým zdravím (Cossman & Rader, 2011; Pearson & Breetzke, 2013; Ross, 1993; Whitley & Prince, 2005) nebo zapojením se do společenských aktivit (Jackson & Stafford, 2009; Stafford et al., 2007) upozorňuje řada studií. Jejich závěry však nejsou vždy zcela jednotné. Tak například Hanslmaier (2013) dokumentuje přímý, negativní vliv obav z kriminality na spokojenost s životem. Adams & Serpe (2000) zase zjistili, že obavy z kriminality působí na tuto proměnnou nepřímo, a to přes snižující se pocit kontroly lidí nad jejich životem. Sporná může být i povaha zkoumaného vztahu. Studie Moora (2006) ukazuje, že nižší obavy z kriminality mohou vést ke šťastnějšímu životu, zatímco Andreescu (2010) uvažuje o pocitu štěstí jako o příčině nižších obav.

Jedna z mála longitudinálních studií (Stafford et al., 2007) potvrdila, že obavy z kriminality hrají poměrně důležitou roli ve vysvětlení mentálního zdraví jedince a jeho zapojení do společenských aktivit. Ti, kteří se kriminality obávali, se méně často vidali s kamarády a žili sociálním životem. Některé studie (Jackson & Stafford, 2009; Lorenc et al., 2012) navíc kladly důraz na tzv. zpětnou vazbu (feedback loop) mezi proměnnými. To znamená, že obavy z kriminality mohou negativně ovlivnit subjektivně vnímané zdraví jedince, které následně obavy ještě zvýší.

2.7 Obavy z kriminality a mládež

Zatímco výzkum v oblasti delikvence mládeže má v České republice poměrně dlouhou tradici (Moravcová, Podaná, & Buriánek, 2015; Moravcová, 2013, 2014c; Podaná & Buriánek, 2007; Podaná, 2011; Stočesová & Thomová, 2002; Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková, & Luptáková, 2011; Večerka, Holas, Tomášek, Diblíková, & Blatníková, 2009; Večerka, 2012, 2014), fenomén obav z kriminality je u této věkové skupiny do značné míry opomíjen. Šanci zaměřit se na obavy adolescentů, hodnocení pravděpodobnosti viktimizace a pocitu bezpečí nebo strategie, které mladí lidé uplatňují ze strachu, aby se nestali obětí trestného činu, nám nově dávají data VVM, který se touto problematikou detailně zabýval a který blíže představíme v metodologické části této práce.

Ačkoli je počet zahraničních studií, které se věnují obavám z kriminality u mladé generace, v porovnání se studii zaměřenými na dospělé také do značné míry limitován, jmenujme alespoň některé. Jedna z prvních studií, jež se danou problematikou u adolescentů zabývala, je od autorů Maye a Dunawaye (2000), kteří obavy z kriminality spojují s prostředím školy (podobně viz Wallace & May, 2005). Z analýzy dat vyplynulo, že obavy z kriminality u dětí jsou z velké části podmíněny stejnými faktory, jako je tomu u dospělých – dívky, ti, kteří hodnotí pocit bezpečí ve škole, tj. ukazatel vnímaného rizika viktimizace, jako nízký, a ti, kteří považují sousedství, ve kterém vyrůstají, za dezorganizované, deklarují vyšší obavy z kriminality. Na druhé straně předchozí viktimizace se u této skupiny respondentů neukázala jako statisticky významný faktor ovlivňující obavy (srovnej Cops, 2010; May, Vartanian, & Virgo, 2002). Při detailnějším srovnání dívek a chlapců však bylo zjištěno, že viktimizační zkušenost a dokonce i indikátor pocitu bezpečí hraje důležitou roli pouze u dívek.

Vztah mezi obavami z kriminality a viktimizační zkušeností prokázala studie Wallace a Maye (2005). Ta se mimo jiné zabývala také vztahem obav z kriminality, povahou vztahu mezi rodiči a dětmi nebo mírou deklarované izolace vyjádřené pocitem samoty a špatnými vztahy s vrstevníky ve škole. Obě tyto proměnné se ve vztahu k obavám z kriminality ukázaly jako významné. Slabá vazba na rodiče (u chlapců) a vysoká míra izolace vedou podle autorů k vyšším obavám z kriminality. Opačné výsledky přinesla studie Copse (2010), kde dobrý vztah s matkou stejně jako vyšší kontrola ze strany rodičů vedly k vyšším obavám (viz také De Groof, 2008). Je proto pravděpodobné, že část obav rodičů, že by se jejich dětem mohlo něco stát, je na tyto děti přenesena. Autor dále upozornil, že adolescenti, kteří mají hodně kamarádů, a delikventi se kriminality obávají méně než ti, kteří tolik kamarádů nemají a kteří během posledního roku nespáchali žádný ze zkoumaných trestných činů.

3 METODOLOGICKÁ ČÁST: JAK MĚŘIT OBAVY Z KRIMINALITY?⁴

Konstrukce nástrojů měřících obavy z kriminality je ovlivněna stále přetrvávajícími obtížemi tento koncept metodologicky, ale především věcně uchopit (Hale, 1996; Warr, 2000). Nejasný význam obav z kriminality dokládá mnoho studií, které se výzkumem v této oblasti zabývají (Farrall et al., 2009; Ferraro & LaGrange, 1987; Ferraro, 1995; Hale, 1996; LaGrange et al., 1992; LaGrange & Ferraro, 1989; Rountree & Land, 1996; Skogan, 1999; Vanderveen, 2006; Yin, 1980). Podle některých autorů (Williams, McShane, & Akers, 2000) je kladen důraz na identifikaci nezávislých proměnných a jejich vysvětlení v rámci různých kriminologických teorií, vymezení závisle proměnné, tedy obav z kriminality, však zůstává nejednoznačné.

Zatímco jedni mluví o obavách, druzí se přiklánějí k termínům, jako jsou „strach“, „úzkost“, „vnímané riziko“, „pocit bezpečí“ či dokonce „znepokojení“. Někteří výzkumníci se také spíše než na pouhý výskyt nebo intenzitu daných prožitků zaměřují na jejich frekvenci (Farrall & Ditton, 1999; Farrall & Gadd, 2004; Farrall et al., 2009; Farrall, 2004; Gray, Jackson, & Farrall, 2008). Koncept obav z kriminality tak během let získal tolik významů, že se jeho studium do značné míry komplikuje. Popisovaný problém výstižně, ale poněkud s varovným podtónem, shrnuli Farrall et al. (1997, s. 658), když uvedli, že „naše porozumění obavám z kriminality je výsledkem toho, jak je tento fenomén zkoumán, spíše než toho, jaký ve skutečnosti je“.

3.1 Definice a indikátory obav z kriminality

Ferraro a LaGrange (1987, s. 72) a později také Ferraro (1995, s. 23) vymezili obavy z kriminality jako „negativní emocionální reakci na kriminalitu nebo symboly spojené s trestnou činností“. Mezi základní emoce jsou obavy řazeny také v psychologii (Gray, 1987). Jde o nepříjemný emocionální stav, který vzniká následkem ohrožení (Ruiter, Abraham, & Kok, 2001) a který je jedním z nejdůležitějších předpokladů sebezáchovy organismu, protože jej varuje před existujícím nebezpečím (Stanley, 1895). Může být však také kontraproduktivní ve chvíli, kdy přeroste únosnou míru, naruší racionální pohled jedince na svět a nabourá vztahy uvnitř komunity (Ferraro & LaGrange, 1987; Ferraro, 1995).

Autoři se shodují (Benes, 2001; Doran & Burgess, 2012; Ferraro & LaGrange, 1987; Ferraro, 1995; Hale, 1996; Rountree & Land, 1996; Warr, 2000), že nejasnosti ohledně významu obav z kriminality vyplývají z častého zaměňování emocí (emotions) se soudy (judgements) a hodnotami (values). Přehlednou a stále značně citovanou klasifikaci reakcí na kriminalitu a zločin, ve které psychické procesy představují jakési kontinuum, vytvořili Ferraro a LaGrange (1987). Zatímco emoce patří mezi afektivní psychické procesy a vyjadřují, co cítíme, soudy jsou spojeny s tím, co si myslíme, a představují tedy

⁴ Text v této části práce vychází z článku „Indikátory obav z kriminality v českých sociálněvědních výzkumech“, který byl publikován v časopise Data a výzkum, 2015, vol. 8(2): 121-141 (viz Moravcová, 2014b).

procesy kognitivní. Hodnoty se nacházejí uprostřed kontinua, avšak často jsou spojovány s kognitivním vnímáním reality spíše než s emocemi (Skogan, 1999). Zahrnují totiž veřejné mínění o výskytu a závažnosti kriminality nebo její individuální toleranci (Doran & Burgess, 2012; Hale, 1996; Skogan, 1999). Referenční úrovně, v rámci kterých můžeme soudy, hodnoty a emoce měřit, jsou skupina nebo jednotlivec.

Tabulka 1. Klasifikace reakcí na kriminalitu

Psychické procesy			
Referenční úroveň	Kognitivní		Afektivní
	Soudy	Hodnoty	Emoce
Skupina	A	B	C
	Riziko viktimizace pro ostatní a zhodnocení jejich bezpečnosti	Obecné znepokojení kriminalitou	Strach z viktimizace druhých
	Myslíte si, že lidé v tomto sousedství jsou v noci v bezpečí uvnitř svých domovů? (Clarke & Lewis, 1982)	Vyberte ze seznamu jeden nezávažnější problém, kterým byste chtěli, aby se vláda zabývala. (Furstenberg, 1971)	Obávám se hodně o bezpečnost svých blízkých (myšleno ve spojení s kriminalitou a zločinci). (Lee, 1982)
Jednotlivec	D	E	F
	Vlastní riziko viktimizace a bezpečnost	Vlastní znepokojení kriminalitou	Strach z vlastní viktimizace
	Jak bezpečně se cítíte - nebo byste se cítil(a) - když jste večer sama v okolí vašeho bydliště? (Liska et al., 1982)	Jste vy osobně znepokojen, že se stanete obětí trestného činu? (Jaehnig et al., 1981)	Do jaké míry se strachujete, že se stanete obětí (16 různých trestných činů) ve svém každodenním životě? (Warr & Stafford, 1983)

Pozn.: převzato a volně přeloženo z Ferraro a LaGrange (1987, s. 72) a Ferraro (1995, s. 24)

Jak je patrné z Tabulky 1, pouze kategorie C a F, tedy obavy (respektive strach) z viktimizace vlastní nebo svých blízkých, mohou být podle Ferrara a LaGrange (1987) považovány za indikátory měřící obavy z kriminality. Naproti tomu kategorie B a E představují znepokojení kriminalitou, tedy hodnocení toho, zda je kriminalita považována

za závažný společenský problém.⁵ Konečně soudy (A a D) jsou chápány jako vyhodnocení rizika nebo pravděpodobnosti viktimizace určité skupiny (komunity) nebo jedince a reflektují šanci, s jakou se člověk může stát obětí trestného činu. Jde však vždy o subjektivní posouzení reality, o pocit bezpečí, který jedinec za daných okolností vnímá.

Nabízená klasifikace (Ferraro & LaGrange, 1987) a následná analýza srovnávající vybrané indikátory obav z kriminality (LaGrange & Ferraro, 1989) podle autorů dokládají, že je tento fenomén konceptuálně odlišný od znepokojení kriminalitou (srovnej Lotz, 1979) a pravděpodobnosti viktimizace a že použití odlišných indikátorů pravděpodobně povede k různým výsledkům. Člověk může být znepokojen kriminalitou v jeho zemi a může vnímat riziko, že se stane obětí trestného činu, jako vysoké, neznamená to však automaticky, že se případné viktimizace obává (Ferraro & LaGrange, 1987; Furstenberg, 1971). Stejně tak jedinci, kteří vnímají podobná rizika viktimizace, mohou zažívat odlišně silné pocity strachu (Hale, 1996).

Na neadekvátnost záměny obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace už dříve upozornil také Yin (1980). Sám navrhl model, ve kterém toto riziko figuruje pouze jako jedna z možných příčin obav. Mezi další příčiny pak zařadil vnímanou závažnost fyzických či ekonomických důsledků viktimizace a schopnost zotavit se v případě způsobení újmy. To, zda jsou dané vjemy shodné s realitou, přitom není až tak důležité. I tak mohou vést k obavám z kriminality.

Nelze proto předpokládat, že pokud měříme vnímané riziko, měříme také obavy z kriminality. Jako vhodnější se jeví varianta, že vnímané riziko může být za jistých okolností příčinou obav z kriminality (Ferraro & LaGrange, 1987; Garofalo, 1981; LaGrange et al., 1992). Extenzivní rešerše literatury Ferrara a LaGrange (1987) přesto ukázala, že jsou oba koncepty často zaměňovány.

3.1.1 Obavy jako projevy kognitivních procesů: měření pocitu bezpečí

Mezi nejčastěji používané, historicky nejstarší (aplikovány již od 60. let 20. století), ale také nejvíce kritizované indikátory obav z kriminality řadíme otázky standardně využívané známými sociologickými, ale také kriminologickými výzkumy (Warr, 2000). Za zmínku stojí dvě nejčastější formulace.

National Crime Survey dlouhodobě využívá otázku (Ferraro, 1995; Warr, 1993), která zjišťuje, jak bezpečně se respondenti cítí, nebo by se cítili, kdyby byli v noci sami venku v okolí svého bydliště s kategoriemi odpovědí „velmi bezpečně“, „(docela) bezpečně“, „(trochu) nebezpečně“, „velmi nebezpečně“ (viz například Baumer, 1985; Garofalo, 1979; Liska, Lawrence, & Sanchirico, 1982; Maxfield, 1984).⁶ Existují však také různé variace, kde výzkumníci zkoumají pocity bezpečí během dne, doma nebo když se jedinec prochází sám v okolí svého bydliště (viz Ferraro & LaGrange, 1987). Posledně zmíněnou variaci pravidelně využívá také British Crime Survey (dále jen BCS), dnes

⁵ Vzhledem k tomu, že data použitá v této studii neobsahují otázky, které by znepokojení kriminalitou měřily, není tato problematika dále v textu detailněji diskutována.

⁶ Originální znění: „How safe do you feel or would you feel being out alone in your neighborhood at night?“ Kategorie odpovědí: „very safe“, „(reasonably) safe“, „(somewhat) unsafe“ a „very unsafe“.

známý již jako Crime Survey for England and Wales, který se výzkumem obav z kriminality intenzivně zabývá (Hough & Mayhew, 1983; Hough, 1995; Jansson, 2007).

Podle Ferrara a LaGrange (1987, s. 76) představuje hlavní problém takto pokládaných otázek jejich omezená schopnost rozlišit mezi obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace. „*Měří spíše individuální riziko jedince, který se prochází sám v noci v okolí svého bydliště. Nejde o emocionální reakci na zločin, ale o posouzení pravděpodobnosti viktimizace.*“ Další metodologické problémy spojené s podobně formulovanými otázkami shrnul například Garofalo (1979):

- nevymezují předmět obav, tedy kriminalitu,
- limitují obavy na určitou územní jednotku,
- odkazují na aktivitu, která není běžná pro většinovou populaci,
- zaměňují aktuální pocity s hypotetickými.

Vzhledem k tomu, že výše zmíněné otázky neodkazují přímo na kriminalitu – formulace neobsahuje slovo „trestný čin“, případně „zločin“ – uvažujeme o nich jako o obecných indikátorech obav z kriminality (Doran & Burgess, 2012; Hale, 1996). Ačkoli jsou tyto indikátory často zařazeny do kriminologických výzkumů, předcházejí jim tematicky podobné otázky, případně jsou uvedeny frází typu „Nyní bychom se vás rádi zeptali na váš názor ohledně kriminality.“, to, čeho by se respondenti měli obávat, není přímo specifikováno (Garofalo, 1979). Obecné otázky tak pravděpodobně měří pocit bezpečí spojený s kriminalitou (Ferraro, 1995), nicméně stejně tak mohou měřit pocit bezpečí zhodnocený na základě dalších parametrů sousedství, jako je etnická heterogenita, urbanistické řešení daného území, dopravní ruch, počet barů a hospod v okolí bydliště apod.

Hodnocení obav, respektive pocitu bezpečí, je v tomto případě také limitováno na určitou územní jednotku, jako je sousedství nebo okolí respondentova bydliště. Obecné otázky tak přímo vymezují území, které má dotázaný zohlednit ve své odpovědi. Nicméně význam slov „sousedství“ nebo „okolí bydliště“ je zřejmě pro každého jedince jiný (Garofalo, 1979) a bude se lišit podle velikosti obce, ve které bydlí. Zatímco obyvatel malé vesničky může vzít v potaz celou obec, člověk, který bydlí v Praze, bude s největší pravděpodobností uvažovat pouze její městskou část, případně několik bloků od svého domova. Ani tehdy, kdy dotazujeme respondenty ze stejného sousedství, však nemáme jistotu, že všichni hodnotí stejně rozlehlé území. Jejich referenční rámec může se stejnou pravděpodobností tvořit pouze část tohoto území, a to tu, která je pro ně momentálně nejvíce rušivá, ať už v jakémkoli ohledu (Doran & Burgess, 2012).

Obecné otázky dále měří obavy z kriminality aktivitou, která předpokládá, že je respondent o samotě, a která je časově omezena. Ptáme se, jak bezpečně se člověk cítí sám v noci nebo když se sám v noci prochází v okolí svého bydliště. Zmíněným aktivitám se však určité skupiny lidí (především pak ženy a starší osoby) záměrně vyhýbají, ne ani tak proto, že by se jich obávaly, ale proto, že je vnímají jako vysoce rizikové (Ferraro & LaGrange, 1987; Ferraro, 1995; Garofalo, 1979). Takto formulovaná otázka tedy odkazuje na situaci, kterou lidé zažívají jen velmi zřídka nebo vůbec ne (nepatří k jejich rutinním,

každodenním aktivitám; srov. Cohen & Felson, 1979), a měří spíše hypotetické než reálné riziko.

Zřejmě právě z těchto důvodů se často využívá tzv. dvouhlavňová otázka, kdy se respondenta ptáme, jak bezpečně se cítí, nebo by se cítil. Z metodologického hlediska však toto řešení představuje určitá rizika. Pro respondenta může být složité ohodnotit to, jak by se cítil v určité situaci, kterou nikdy předtím nezažil. Aktuální a hypotetická hodnocení bezpečnosti navíc nemusí být zdaleka rovnocenná (Ferraro & LaGrange, 1987) – nereálná situace může obavy ještě více vyhrotit (LaGrange & Ferraro, 1989). Jako vhodnější se proto zdá ptát se respondentů na jejich každodenní život, ve kterém obavy z kriminality nemusí hrát až tak důležitou roli (Ferraro & LaGrange, 1987), nebo využívat variaci obecné otázky, která se respondenta ptá na pocit bezpečí během dne. Ta však není mezi výzkumníky příliš populární (Ferraro, 1995), zřejmě také proto, že špatně diferencuje – naprostá většina respondentů se během dne cítí v bezpečí.

Druhou nejčastější formulaci obecné otázky najdeme ve výzkumu General Social Survey, který se respondentů ptá, zda v jejich okolí existuje nějaké místo, v dosahu cca jedné míle, kde by se báli (resp. by se strachovali) chodit v noci sami.⁷ Ferraro a LaGrange (1987) přiznávají, že tento indikátor nemusí měřit pouze posouzení rizika viktimizace vzhledem k tomu, že se respondenta explicitně ptáme na obavy a reflektujeme tak afektivní psychické procesy. Nicméně stejně jako předchozí formulace čelí tato otázka podobným metodologickým problémům. Neodkazuje na kriminalitu, resp. trestný čin, kterého by se měl respondent obávat, omezuje referenční rámec pouze na určité území, v tomto případě cca jednu míli, stejně tak pravděpodobnost, s jakou se jedinec ocitne v dané situaci, je relativně nízká. Použití takového indikátoru pro měření obav z kriminality je proto diskutabilní.

Ačkoli jsou obecné otázky z výše zmíněných důvodů často kritizovány, jejich dlouhodobé využívání z nich dělá zřejmě jediné indikátory, prostřednictvím kterých lze zjišťovat přibližný dlouhodobý vývoj obav z kriminality (viz Tuček, 2013, 2015). Jak ukážeme i v analytické části této práce, indikátory měřící pocit bezpečí, resp. vnímané riziko viktimizace, s obavami z kriminality velmi úzce korelují. Umožňují také mezinárodní srovnání, a to proto, že jsou integrovány do různých národních i mezinárodních sociologických a kriminologických výzkumů po celém světě (Warr, 2000).

3.1.2 Obavy jako emoce: měření intenzity obav

Jak již bylo řečeno, za nejvhodnější indikátory obav z kriminality považují Ferraro a LaGrange (1987) ty, které postihují afektivní psychické procesy, přesněji emocionální reakci jedince na kriminalitu. Respondentů se například ptáme, do jaké míry se strachují, že se stanou obětí závažného trestného činu s kategoriemi odpovědi „velmi se strachují“, „strachuji se“, „trochu se strachuji“, „vůbec se nestrachuji“ (Akers et al., 1987; podobně

⁷ Originální znění: „Is there any area around here – that is, within a mile – where you would be afraid to walk alone at night?“

viz také Smolej & Kivivuori, 2006).⁸ LaGrange a Ferraro (1989) zhodnotili tuto formulaci v porovnání s obecnými otázkami jako přesnější indikátor obav z kriminality, protože se explicitně ptá na obavy respondenta a zároveň blíže upřesňuje předmět těchto obav – závažné trestné činy. Akers et al. (1987) uvádějí, že obecné otázky mohou obavy starších občanů z kriminality významně nadhodnocovat, což naznačují i výsledky jejich studie. Nicméně LaGrange a Ferraro (1989) upozorňují, že i jejich indikátor mohl hodnoty obav u této věkové skupiny nadhodnotit, vzhledem k tomu, že se respondentů ptali pouze na závažnou trestnou činnost, která evokuje násilnější formy viktimizace.

Naproti tomu Warr a Stafford (1983) nebo Warr (1984) zkoumali obavy z řady trestných činů. Autoři se respondentů ptali na škále od 0 (vůbec se nestrachují) do 10 (velmi se strachují), do jaké míry se strachují, že se stanou obětí různých trestných činů v běžném životě.⁹ Mezi analyzované trestné činy zařadili například vloupání, znásilnění, loupež, vyhrožování nějakou zbraní, vraždu, krádež auta apod. Warr a Stafford (1983) na vzorku 1981 obyvatel Seattlu zjistili, že obavy z kriminality významným způsobem souvisí s vnímaným rizikem viktimizace stejně jako s vnímanou závažností trestného činu. Svoje tvrzení demonstrovali na příkladu vraždy, která je jistě pokládána za velmi závažný trestný čin, nicméně subjektivní riziko viktimizace je zde relativně nízké. V případě vloupání do domova jsou riziko i závažnost daného skutku vnímány jako relativně vysoké, což vede k vyšším mírám obav z kriminality. Podobně také Ferraro (1995) uvádí, že lidé se bojí AIDS tehdy, když zjistí, že taková nemoc vůbec existuje, že riziko nákazy je relativně vysoké a že jde o závažnou nemoc, kterou se doposud nepodařilo vyléčit. Práce Warra a Stafforda (1983) nicméně dokazuje také to, že každý trestný čin je respondenty vnímán jinak a generuje jinou míru obav. Zdá se proto vhodné, aby byly indikátory měřící obavy z kriminality co možná nejvíce specifické při definování trestné činnosti, které by se měl respondent obávat (viz také Figgie (1980) a jeho dělení obav na tzv. beztvaré (formless) a konkrétní (concrete)). Přinejmenším je však třeba počítat s tím, že existují minimálně dva druhy obav – obavy z majetkové trestné činnosti a obavy z násilné trestné činnosti. Jak uvádějí Doran a Burgess (2012, s. 70), „*definice trestného činu je nedílnou součástí definice obav z kriminality*“.

Zkoumání obav z kriminality jako afektivních psychologických procesů má však i své nevýhody. Měření emocí prostřednictvím dotazníkového šetření může být velmi diskutabilní. Podle Garofala (1981) je nepravděpodobné, že by respondent zažíval stejné emoce v situaci, která v něm vyvolá obavy, a při vyplňování samotného dotazníku. Rozlišuje proto mezi aktuálními (actual) a očekávanými (anticipated) obavami. Podobně také Ferraro (1995) přiznává, že ani nejlepší indikátory obav z kriminality nemohou zachytit přesný obraz emocí – jde spíše o představu, kterou si respondent uchoval, nebo kterou si vytvoří, pokud s ním budeme mluvit na téma jeho případné viktimizace.

⁸ Originální znění (Akers et al., 1987): „How fearful are you of being the victim of a serious crime?“ Kategorie odpovědí: „very fearful“, „fearful“, „somewhat fearful“ a „not fearful at all“.

⁹ „...„We are interested in how afraid you are about becoming the victim of each type of crime in your everyday life.“... Kategorie odpovědí: 0 = “not afraid at all”, 10 = “very afraid”.

Warr (2000) dále upozorňuje na to, že může být složité odlišit obavy od dalších emocionálních stavů. Ferraro a LaGrange (1987) již dříve přiznali, že zatímco indikátory měřící různé typy trestné činnosti jsou poměrně běžné, to samé nelze říci o otázkách, které postihují různé úrovně emocionální odpovědi na konkrétní druh viktimizace. Například podle Garofala (1981) souvisejí „obavy“ spíše s majetkovou trestnou činností, zatímco „strach“ zachycuje násilnou trestnou činnost (podobně viz Maxfield cit. in Taylor & Hale, 1986, s. 153). Ačkoli Farrall (2004) mezi těmito pojmy v podstatě nerozlišuje, někteří autoři upřednostňují obavy před strachem (Williams et al., 2000). Na obavy z kriminality se pravidelně ptá také výzkum BCS. Farrall et al. (2009) v této souvislosti uvádějí, že měření obav by přece jen mohlo být z hlediska psychologie vhodnější, protože tyto lépe vyjadřují obecné a časově méně omezené emocionální reakce. Naopak strach je považován spíše za okamžitou hrozbu. Také Hough (2004, s. 175) vidí mezi obavami a strachem podstatné rozdíly – „*Když jsme pro BCS vytvářeli otázky měřící strach z kriminality, bylo nám jasné, že zážitky strachu budou mezi obecnou populací velmi vzácné. Chtěli jsme zachovat všudypřítomnou otázku týkající se individuálního bezpečí o samotě v noci, nicméně jsme také chtěli charakterizovat intenzitu obav z různých trestných činů.*“. Strach tedy chápe jako aktuální prožitek, zatímco obavy jako dlouhodobější emoční stav. Ditton, Bannister, Gilchrist a Farrall (1999) nicméně naznačují, že záměna strachu za obavy může vést k vyššímu počtu respondentů deklarujících obavy z kriminality.

3.1.3 Intenzita versus frekvence obav

Jedna z prvních metodologických prací, které se zabývaly měřením obav z kriminality, porovnává výsledky kvantitativních a kvalitativních dat. Ta vznikla na základě stejných otázek, které byly v jednotlivých typech šetření položeny 64 respondentům v rozmezí cca jednoho měsíce. Šlo o otázky týkající se obav z různých druhů trestné činnosti, viktimizace a její pravděpodobnosti nebo pocitu bezpečí (Farrall et al., 1997). Autoři se zaměřili na identifikaci nekonzistentních výpovědí a upozornili na skutečnost, že kvantitativní výzkumy a šetření, které jsou ve většině případů založeny především na uzavřených otázkách, vedou k nadhodnocování obav z kriminality u veřejnosti. Farrall a Gadd (2004) zmínili výsledky BCS z roku 1994, kdy se vloupání nebo znásilnění obávala jedna čtvrtina respondentů, a zhodnotili, že se obavy z kriminality staly pro veřejnost v podstatě běžnou záležitostí.¹⁰ Ve své práci proto navrhli nové otázky (viz také Farrall, 2004), které by po úvodní filtrační otázce měly měřit jak intenzitu obav (resp. strachu), tak jejich frekvenci.

Respondentů se tedy ptali:

1. Strachoval(a) jste se někdy v průběhu posledního roku toho, že se stanete obětí trestného činu? (ano, ne, nevzpomínám si)
2. (Pokud ano) Jak často jste měl(a) tyto pocity v posledním roce? (počet prožitků)
3. (Pokud ano) Do jaké míry jste se strachoval(a) při poslední příležitosti? (ne moc, trochu, docela, velmi, nevzpomínám si)¹¹

¹⁰ Je však nutné zmínit, že v posledních letech je podíl „obávajících se“ přibližně o polovinu nižší (*Focus on: Victimisation and Public Perceptions, 2012/13 - Supplementary Tables, 2014*).

¹¹ Otázky na frekvenci a intenzitu pocitů „How frequently have you felt like this in the past year?“ a „On the last occasion, how fearful did you feel?“ s kategoriemi odpovědí „not very worried“, „a little bit worried“,

Výsledky studie, ve které autoři tyto otázky testovali, naznačily, že frekvence, s jakou respondenti zažívají strach, je pravděpodobně velmi nízká. Vskutku, data ukazují, že se viktimizace v posledním roce obávaly dvě pětiny respondentů (37 %), avšak pouze méně jak jeden respondent z deseti (8 %) se bál často a hodně (Farrall & Gadd, 2004). Obavy z kriminality tedy nemusí být pro člověka každodenním problémem.

K podobným zjištěním vedlo také srovnání stávajících a nově navržených otázek v BCS 2003/2004. Zatímco původní otázka „Do jaké míry se obáváte, že budete... [vyloupen(a), okraden(a), znásilněna, fyzicky napaden(a) cizincem]?“ s kategoriemi odpovědí „velmi“, „docela“, „trochu“ a „vůbec“¹² mapovala pouze intenzitu individuálních prožitků, již zmíněná sada nových otázek s referenčním obdobím posledních 12 měsíců zohledňovala také jejich frekvenci. Výsledky analýzy například ukazují, že téměř polovina respondentů (47 %) se podle původní otázky obávala vloupání (sloučení kategorií „velmi“ a „docela“). V posledním roce však tyto obavy pocítovala pouze jedna třetina respondentů (32 %). Frekvence, s jakou tyto respondenti obavy zažívali, byla navíc překvapivě nízká. Pouze 12 % respondentů, kteří přiznali, že se viktimizace obávali, uvedlo, že se obávalo častěji než jednou týdně, tedy 53krát a vícekrát (Gray et al., 2008).

Farrall et al. (2009) dále původní a nové otázky zkombovali a rozdělili respondenty na ty, kteří se nebojí (unworried), ty, kteří jsou znepokojeni (anxious), ty, kteří se bojí (worried), a ty, kteří se bojí často (frequently worried). Časté obavy z případné viktimizace, kterým odpovídala intenzita obav „velmi“ a „docela“ a frekvence 53 a více prožitků za poslední rok, přitom mělo naprosté minimum respondentů (4 %). Nadpoloviční většina respondentů (54 %) se zařadila mezi skupinu těch, kteří se nebojí.

Dosavadní výzkum tedy poukazuje na to, že ačkoli jsou obavy z kriminality mezi populací značně rozšířeny, pro většinu lidí jsou jednotlivé zážitky strachu spíše ojedinělou záležitostí. Jinými slovy detailnější analýza ukazuje, že frekvence obav je relativně nízká.

Ve světle těchto poznatků by se mohlo zdát, že prevalence obav z kriminality je úzce spojena s podobou indikátoru, který je využit k jejímu změření. Rovněž se však nabízí, že zatímco otázky na frekvenci obav mají za cíl mapovat každodenní prožitky strachu z viktimizace, které jedinec zažívá (experienced fear), hojně využívané otázky na celkovou intenzitu obav pravděpodobně měří spíše obecnější hodnoty a postoje (expressive fear). V tomto případě mluvíme o rozptýlených obavách a úzkosti či všeobecném povědomí o riziku, které jsou vázány jak na užší komunitu, tak na širší společenský rámec (Gray et al., 2008; Jackson, 2004).

“quite worried” a “very worried” následovaly po filtrační otázce „In the past year, have you ever felt fearful about possibility of becoming a victim of crime?“.

¹² Originální znění: „How worried are you about being [burgled/mugged/raped/physically attacked by a stranger]?“ Kategorie odpovědí: „very worried“, „fairly worried“, „a bit worried“, „not at all worried“.

3.2 Obavy versus pocit bezpečí, strach versus obavy, intenzita versus frekvence

Z kapitoly věnující se definici obav z kriminality a indikátorům, které byly v průběhu let použity k jejich měření (3.1), pro nás vyplynuly tři důležité momenty, ke kterým je třeba se vyjádřit před samotnou analýzou dat.

Za prvé, při měření obav z kriminality se budeme držet konceptu, který prosazovaly studie Ferrara a LaGrange (1987) nebo Ferrara (1995). Budeme tedy obavy z kriminality chápat jako emocionální reakci na kriminalitu a využijeme při jejich analýze indikátory, které se na obavy explicitně ptají. Otázky týkající se pocitu bezpečí a pravděpodobnosti viktimizace zase zařadíme mezi indikátory měřící vnímané riziko viktimizace (ačkoli existuje řada studií (srovnej Andreescu, 2010; Buriánek, 2009; Clark, 2004; Tseloni & Zarafonitou, 2008; Vilalta, 2012 a další), které obecnou otázku na pocit bezpečí stále prezentují a analyzují jako indikátor obav z kriminality – možná také proto, že tato otázka umožňuje srovnat výsledky s dalšími studiemi, které ji hojně využívaly, a že s obavami z kriminality silně koreluje), které se řadí mezi nejvýznamnější faktory ovlivňující obavy z kriminality. Za druhé, kloníme se k tomu nerozlišovat mezi otázkami, které se respondentů ptají na obavy a které naopak mapují jeho strach. Tato studie je založena na řadě výzkumů, které fenomén obav z kriminality alespoň částečně zohledňovaly, a každý z nich měří daný koncept trochu jiným způsobem. V České republice navíc neexistuje studie, která by se na problematiku strachu a obav zaměřila a prokázala rozdíl ve výsledcích v souvislosti s použitím toho či onoho pojmu. Lze nicméně říci, že použití daných pojmů má v našich datech určitou logiku. Zatímco výzkumy Aktér 2015 a VVM se ptají na intenzitu daných emocí, která je spojována především s „obavami“, výzkum ESS R5 měří jejich frekvenci, která je často sledována v souvislosti se „strachem“ (Ditton et al., 1999; Farrall et al., 2009; Hough, 2004). V průběhu analýzy dat proto vždy zmiňujeme, se kterými daty pracujeme a zda měříme spíše intenzitu obav, tj. do jaké míry se respondent obává, nebo jejich frekvenci, tj. jak často se obává.

3.3 Výzkumné otázky a hypotézy

Již v úvodu práce jsme zmínili, na které **výzkumné otázky** by měla tato práce s pomocí použitých dat mimo jiné odpovědět:

- Roste nebo klesá pocit bezpečí Čechů a jaká je úroveň pocitu bezpečí a obav z kriminality v České republice a v mezinárodním srovnání?
- Kterých trestných činů se obáváme nejvíce a liší se tyto obavy s ohledem na pohlaví, věk a vzdělání člověka či jeho zkušenost s kriminalitou?
- Jakou roli hraje ve vysvětlení obav z kriminality vnímané riziko viktimizace?
- Ovlivňují obavy z kriminality proměnné jako je vyhýbavé a ochranné chování, punitivita, důvěra v druhé a ve společenské instituce, spokojenost s životem, pocit štěstí nebo subjektivně vnímané zdraví?
- Existují rozdíly v korelátech obav z kriminality mezi dospělými a mládeží?

Na základě dosavadního poznání pak stanovujeme následující **hypotézy**:

1. Vztah mezi vnímaným rizikem viktimizace, resp. pocitem bezpečí, a obavami z kriminality je relativně silný.
2. Vyšší vnímané riziko viktimizace, resp. nižší pocit bezpečí, vede k vyšším obavám, a to nejen v České republice, ale také v dalších evropských zemích.
3. V komplexnějších modelech obav z kriminality je patrný významný vliv individuálních charakteristik jedince, především pak pohlaví či viktimizace, i dezorganizace prostředí na obavy z kriminality zprostředkovaný právě přes vnímané riziko viktimizace.
4. Vyhýbavé a ochranné chování, tj. strategie, ke kterým se lidé uchylují, aby snížili riziko své vlastní viktimizace, obavy z kriminality zvyšuje, spíše než aby je snižovalo.
5. Mezi obavami z kriminality a punitivitou existuje pozitivní vztah, naopak mezi touto proměnnou a důvěrou v druhé, ve vybrané společenské instituce stejně jako spokojeností s životem, pocitem štěstí a subjektivně vnímaným zdravím existuje vztah negativní. Přesněji obavy z kriminality vedou k vyšší punitivitě jedince, nižší důvěře v ostatní lidi, horšímu hodnocení daných společenských institucí či nižší spokojenosti s životem.
6. Obavy z kriminality u mládeže jsou ovlivněny podobnými faktory jako u dospělé populace, tj. např. dívky, viktimizovaní jedinci a ti, kteří vnímají riziko viktimizace jako vysoké, se obávají kriminality ve větší míře než chlapci, ti, kteří se doposud nestali obětí trestného činu, a ti, kteří hodnotí pravděpodobnost své vlastní viktimizace jako nízkou.

3.4 Data

V České republice nebyl v posledním desetiletí realizován výzkum, který by se zabýval výhradně pocitem bezpečí nebo obavami z kriminality. K následné analýze jsme proto využili data ze čtyř dostupných výzkumů, které tuto problematiku, vedle dalších společenských témat, částečně zohledňovaly. Základním zdrojem dat, který využíváme k detailní analýze obav z vybraných trestných činů, vnímaného rizika viktimizace a faktorů, které tyto proměnné ovlivňují, je výzkum Aktér 2015. K popisu vývoje pocitu bezpečí v České republice, dílčím a komparativním analýzám či vysvětlení rozdílů mezi dospělou populací a mládeží využíváme data z pravidelných šetření projektu Naše společnost Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. (dále jen Naše společnost), pátou vlnu mezinárodního výzkumu European Social Survey (dále jen ESS R5) a Výzkum viktimizace mládeže (dále jen VVM) podpořený grantem GA ČR „Viktimizace mládeže: Prevalence, formy a sociální souvislosti“ č. GP14-08021P.

Výzkum Aktér byl realizován na začátku roku 2015 katedrou sociologie FF UK a zúčastnilo se jej celkem 926 respondentů starších 18 let. Sběr dat organizovalo Centrum

pro výzkum veřejného mínění. Jednalo se o kvótní výběr, který zohledňoval strukturu obyvatelstva ČR podle krajů (NUTS 3), velikosti místa bydliště, pohlaví, věku a vzdělání. Výzkum se kromě pocitu bezpečí, obav respondentů z kriminality a vnímaného rizika viktimizace zaměřil také na důvěru ve vybrané instituce, punitivitu veřejnosti a jejich ochotu dodržovat zákony či problematiku korupce.

Data projektu Naše společnost z let 2002 až 2015 využíváme ke zmapování vývoje pocitu bezpečí v České republice. Každého šetření, které se konají vždy v rozmezí jednoho měsíce, se účastní přibližně 1000 osob starších 15 let a reprezentujících obyvatelstvo ČR. Otázky na pocit bezpečí jsou pak zařazovány jednou až dvakrát ročně. Kvótními znaky respondentů jsou zpravidla pohlaví, věk a vzdělání. Územní reprezentativita výsledného souboru je zajištěna samotnou konstrukcí tazatelské sítě, kde jsou kontrolovány velikost místa bydliště a regiony (bývalé kraje).

Rozšířené spektrum otázek mapující obavy respondentů z kriminality bylo zařazeno do výzkumu ESS R5.¹³ V České republice byl tento výzkum realizován na počátku roku 2011 a zúčastnilo se jej celkem 2386 respondentů starších 15 let, kteří byli vybíráni vícestupňovým stratifikovaným náhodným adresním výběrem. Sběr dat zajišťovala výzkumná agentura Factum Invenio. Při analýze dat je používána váha (d-weight) kontrolující složení populace. ESS R5, kterého se zúčastnilo celkem 26 zemí (analyzováno je však 25)¹⁴, je součástí projektu European Social Survey. Tento mezinárodní výzkum byl poprvé realizován v letech 2002/2003 a probíhá jednou za dva roky. Jeho cílem je zajistit dlouhodobá srovnávací data, která splňují nejvyšší metodické standardy a poskytují informace o hodnotách, postojích, chování či sociálně-demografických a socio-strukturních charakteristikách evropských národů (Jowell, Roberts, Fitzgerald, & Eva, 2007).

Výzkum viktimizace mládeže 2015 byl realizován katedrou sociologie FF UK v období duben až červen 2015 a zúčastnilo se jej 1546 respondentů ve věkovém rozmezí 11 až 20 let (nejvíce však byly zastoupeny kategorie 14 až 16 let). Sběr dat, který probíhal ve spolupráci se studenty sociologie na téže katedře, byl založen na anonymním self-reportovém šetření realizovaném mezi žáky 9. ročníků běžných základních škol a víceletých gymnázií v Praze, Plzni, Brně a Ostravě.

Otázky, které měřily pocit bezpečí, obavy z kriminality a vnímané riziko viktimizace a které jsme v rámci uvedených výzkumů analyzovali, zobrazují Tabulky 2 a 3. Tabulky 4 až 7 dále zobrazují popisné statistiky jednotlivých datových souborů.

Upozorňujeme, že v každém výzkumu byly obavy z kriminality, resp. pocit bezpečí a vnímané riziko viktimizace, měřeny odlišnými indikátory. Tak například ve výzkumu Aktér bylo respondentům položeno deset otázek týkajících se obav z různých trestných činů a pět otázek týkajících se pravděpodobnosti viktimizace. V souhrnných analýzách pak byly vytvořeny indexy obav z kriminality a pravděpodobnosti viktimizace z otázek, které

¹³ ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data (2010). Data file edition 3.2. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

¹⁴ Data z Izraele nebyla do analýzy zahrnuta, protože zde nebylo možné dohledat míru kriminality, se kterou pracujeme v analytické části této práce, konkrétně v kapitole 4.1.

se soustředily na stejný trestný čin (kromě otázek na znásilnění nebo sexuální útok). Naproti tomu ve výzkumu ESS R5 byly použity pouze dvě otázky měřící obavy z kriminality, a to z vloupání a násilného trestného činu. Je tedy zřejmé, že souhrnný index obav z kriminality v těchto datech nezahrnuje obavy z další majetkové kriminality, jako je například krádež kapesní nebo vozidla či podvodné jednání. Ve VVM jsou zase skutky upraveny s ohledem na respondenty, tedy žáky základních škol a víceletých gymnázií.

Tabulka 2. Indikátory pocitu bezpečí, obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace ve výzkumu Aktér 2015

Pocit bezpečí:

Jak bezpečně se cítíte...

...když večer po setmění někam jdete v okolí svého bydliště?

...když jste v noci v bytě sám(a)?

...když jdete někam v okolí svého bydliště ve dne, za světla?

(1 = velmi bezpečně, 2 = celkem bezpečně, 3 = ne příliš bezpečně, 4 = vůbec ne bezpečně)

A teď, prosím, vezměte v úvahu období uplynulého kalendářního roku 2014. Kolikrát se Vám osobně během tohoto roku stalo, že jste se večer po setmění někde v okolí Vašeho bydliště necítil(a) bezpečně nebo zažíval(a) pocit skutečného ohrožení, strachu?

(1 = nikdy, 2 = tak jednou, dvakrát za rok, 3 = třikrát až pětkrát za rok, 4 = šestkrát až desetkrát za rok, 5 = tak jednou až dvakrát za měsíc, 6 = skoro každý týden, 7 = téměř každý den, 8 = jiná situace (např. vůbec nikam nechodíte))

Obavy z kriminality:

Teď se Vás zeptám, nakolik se obáváte toho, že se stanete obětí trestného činu. Jak moc se obáváte následujících skutků?¹⁵

Vloupání do bytu v době nepřítomnosti,
vloupání do bytu, když jste doma,
oloupení, násilné přepadení na ulici,
znásilnění nebo sexuální útok,
sexuální obtěžování, nevhodné narážky,
kapesní krádeže, krádeže kabelek nebo věcí v obchodech, restauracích,
podvod (v rámci investičních společností, pojišťoven, cestovních kanceláří),
teroristický útok, bombový atentát,
zbití, zranění, jiný fyzický útok?

(1 = minimální obavy, 10 = maximální obavy)

Vnímané riziko viktimizace:

Nezávisle na tom, zda jste některými riziky zneklidněn(a) nebo ne, jak je asi pravděpodobné, že by se Vám osobně mohlo něco podobného ve vaší čtvrti nebo obci přihodit?¹⁶

Vloupání do bytu v době nepřítomnosti,
oloupení, násilné přepadení na ulici,
znásilnění nebo sexuální útok,
zbití, zranění, jiný fyzický útok?
(1 = zcela vyloučené, 10 = vysoce pravděpodobné)

¹⁵ Obavy z toho, že bude respondent „nucen někoho uplácat“, které byly také součástí dotazníku, jsme do analýzy nezařadili.

¹⁶ Nezohlednili jsme ani vnímané riziko „ukradení auta“, protože výzkum se nezabýval obavami z tohoto trestného činu.

Tabulka 3. Indikátory pocitu bezpečí, obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace v ostatních výzkumech

<i>Naše společnost</i>
<p>Pocit bezpečí: Řekněte mi prosím, cítíte se bezpečně: a) v naší republice celkově? b) v místě vašeho bydliště? (1 = rozhodně ano, 2 = spíše ano, 3 = spíše ne, 4 = rozhodně ne)</p>
<i>ESS R5</i>
<p>Pocit bezpečí: Jak bezpečně se cítíte – nebo byste se cítil(a) – když procházíte po setmění sám(a) v okolí vašeho bydliště? Cítíte se – nebo cítil(a) byste se... (1 = velmi bezpečně, 2 = bezpečně, 3 = v nebezpečí, 4 = velmi v nebezpečí)</p> <p>Obavy z kriminality: Jak často, pokud vůbec, se strachujete, že váš domov bude vyloupen? (1 = stále nebo téměř stále, 2 = poměrně dost často, 3 = jen občas, 4 = nikdy) Jak často, pokud vůbec, se strachujete, že se stanete obětí násilného trestného činu? (1 = stále nebo téměř stále, 2 = poměrně dost často, 3 = jen občas, 4 = nikdy)</p>
<i>VVM</i>
<p>Pocit bezpečí: Jak bezpečně se cítíš na následujících místech? Venku během dne v okolí svého bydliště Na cestě do/ze školy Doma v bytě Ve své škole Venku po setmění v okolí svého bydliště (1 = velmi bezpečně, 2 = bezpečně, 3 = nebezpečně, 4 = velmi nebezpečně)</p> <p>Obavy z kriminality: Jak často se obáváš, že by se ti mohly přihodit následující skutky? Jak často se obáváš, že... ...někdo tě zbije nebo úmyslně poraní ...někdo ti bude vyhrožovat nebo tě bude vydírat ...jiní kluci nebo holky tě poníží, nebo shodí před ostatními ...budeš přinucen/a k nějakému sexuálnímu jednání ...někdo ti násilím sebere peníze nebo věci ...někdo tě bude urážet nebo zesměšňovat na Facebooku, chatu, přes sms apod. ...někdo ti ukradne nějakou tvoji věc nebo peníze (1 = nikdy, 2 = zřídka, 3 = občas, 4 = často)</p> <p>Vnímané riziko viktimizace: A jaká je podle tvého názoru pravděpodobnost, že by se ti něco z níže uvedených skutků mohlo v následujících 12 měsících stát? Někdo tě zbije nebo úmyslně poraní Někdo ti bude vyhrožovat nebo tě bude vydírat Jiní kluci nebo holky tě poníží, nebo shodí před ostatními Budeš přinucen/a k nějakému sexuálnímu jednání Někdo ti násilím sebere peníze nebo věci Někdo tě bude urážet nebo zesměšňovat na Facebooku, chatu, přes sms apod. Někdo ti ukradne nějakou tvoji věc nebo peníze (1 = nepravděpodobné – 5 %, 2 = 25 %, 3 = 50 %, 4 = 75 %, 5 = pravděpodobné – 95 %)</p>

Tabulka 4. Popisné statistiky výzkumů Aktér a ESS R5 (ČR)

	Aktér			ESS R5		
	abs.	%	% (platná)	abs.	%	% (platná)
N (celkem)	926	100		2386	100	
<i>Pohlaví</i>						
muži	457	49,4	49,4	1217	51,0	51,0
ženy	469	50,6	50,6	1169	49,0	49,0
<i>Neodpověděl(a)/Neví</i>	0	0		0	0	
<i>Věk</i>						
15-17	0	0	0	88	3,7	3,7
18-24	107	11,6	11,6	308	12,9	12,9
25-34	168	18,1	18,2	405	17,0	17,0
35-44	177	19,1	19,1	415	17,4	17,4
45-54	147	15,9	15,9	458	19,1	19,1
55-64	154	16,6	16,6	393	16,5	16,5
65+	172	18,6	18,6	320	13,4	13,4
<i>Neodpověděl(a)/Neví</i>	1	0,1		0	0	
<i>Vzdělání</i>						
ZŠ	140	15,1	15,1	349	14,6	14,6
SŠ bez maturity	337	36,4	36,5	955	40,0	40,1
SŠ s maturitou	304	32,8	32,9	822	34,5	34,5
VŠ	143	15,5	15,5	258	10,8	10,8
<i>Neodpověděl(a)/Neví</i>	2	0,2		2	0,1	
<i>/Nevyhovuje</i>						

Tabulka 5. Popisné statistiky šetření Naše společnost

	N (celkem)	Pohlaví (%)		Věk (průměr)	Vzdělání (%)		
		Muži	ženy		ZŠ	SŠ	VŠ
červen 2002	1103	47,9	52,1	43	27,2	61,5	11,3
říjen 2004	1058	49,4	50,6	43	22,5	67,6	9,9
prosinec 2006	1119	48,3	51,7	43	22,7	67,6	9,7
prosinec 2007	1056	49,2	50,8	45	22,4	65,2	12,4
prosinec 2008	1152	49,0	51,0	45	21,9	66,6	11,5
prosinec 2009	1067	49,7	50,3	44	21,8	66,3	11,9
prosinec 2010	1037	48,6	51,4	44	21,9	66,7	11,4
únor 2012	1054	48,9	51,1	44	22,0	65,9	12,1
listopad 2012	1053	47,3	52,7	44	22,9	65,2	11,9
listopad 2013	981	48,8	51,2	45	18,2	67,0	14,8
listopad 2014	1085	48,4	51,6	45	17,3	68,6	14,1
únor 2015	1069	48,2	51,8	45	17,5	68,3	14,2

Pozn.: platná procenta

Tabulka 6. Popisné statistiky VVM

	VVM		
	abs.	%	% (platná)
N (celkem)	1546	100	
<i>Město</i>			
Praha	397	25,7	25,7
Plzeň	393	25,4	25,4
Brno	410	26,5	26,5
Ostrava	346	22,4	22,4
<i>Pohlaví</i>			
chlapci	770	49,8	50,1
dívky	766	49,5	49,9
<i>Neodpověděl(a)/Neví</i>	10	0,7	
<i>Věk</i>			
11	2	0,1	0,1
13	1	0,1	0,1
14	200	12,9	13,1
15	1181	76,4	77,4
16	138	8,9	9,0
17	2	0,1	0,1
19	1	0,1	0,1
20	1	0,1	0,1
<i>Neodpověděl(a)/Neví</i>	20	1,3	
<i>Typ školy</i>			
základní škola	1143	73,9	73,9
gymnázium	403	26,1	26,1

Tabulky 4 až 7 zobrazují popisné statistiky datových souborů, které využíváme v analytické části této práce. Tak například výzkumu Aktér 2015 (Tabulka 4) se zúčastnilo 51 % žen. Průměrný věk respondentů byl 46 let a vysokoškolského vzdělání dosáhlo 16 % z nich. Informaci o pohlaví, průměrném věku a vzdělání respondentů napříč pravidelnými šetřeními Naše společnost podává Tabulka 5. V únoru 2015 se výzkumu zúčastnilo celkem 1069 respondentů, z nichž 48 % byli muži a 14 % vysokoškoláci. Do VVM bylo zapojeno 397 mladistvých z Prahy, 393 z Plzně, 410 z Brna a 346 z Ostravy (Tabulka 6). Tři čtvrtiny respondentů byly žáky základních škol (74 %). Věkový průměr studentů činil 15 let. Konečně v Tabulce 7 najdeme informace o datových souborech 24 evropských zemí, které se vedle České republiky do výzkumu ESS R5 také zapojily. Konkrétně jde o celkový počet respondentů, jejich pohlaví a věk. Nejméně respondentů bylo dotázáno na Kypru (1082) nejvíce v Německu (3032). Ve většině zemí převažoval počet žen nad počtem mužů a věkový průměr se pohyboval v rozmezí 43 – 52 let.

Tabulka 7. Popisné statistiky ESS R5 (ostatní země)

	N (celkem)	Pohlaví (%)		Věk (průměr)
		muži	ženy	
Belgie	1704	48,1	51,9	47
Bulharsko	2434	44,9	55,1	51
Kypr	1082	44,6	55,4	49
Německo	3032	51,5	48,5	47
Dánsko	1576	51,3	48,7	48
Estonsko	1793	40,3	59,7	49
Španělsko	1885	48,5	51,5	46
Finsko	1878	48,5	51,5	49
Francie	1728	47,7	52,3	48
Velká Británie	2422	45,4	54,6	47
Řecko	2715	44,4	55,6	46
Chorvatsko	1649	45,3	54,7	47
Maďarsko	1561	45,8	54,2	48
Švýcarsko	1506	51,3	48,7	48
Irsko	2576	46,3	53,7	43
Nizozemsko	1829	46,9	53,1	48
Norsko	1549	49,6	50,4	46
Polsko	1751	48,1	51,9	44
Portugalsko	2150	40,5	59,5	52
Rusko	2595	42,2	57,8	44
Švédsko	1497	48,0	52,0	49
Slovinsko	1403	46,5	53,5	47
Slovensko	1856	42,7	57,3	49
Ukrajina	1931	36,8	63,2	46

Pozn.: platná procenta; Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

3.5 Metoda analýzy dat

V následující empirické části práce se nejprve pokusíme popsat přibližný vývoj pocitu bezpečí, který srovnáme s oficiálními policejními statistikami kriminality, a zjistit úroveň obav z kriminality v České republice a v mezinárodním srovnání. V druhé kapitole se zaměříme na aktuální obavy z jednotlivých trestných činů, které byly studovány ve výzkumu Aktér a popíšeme souvislost mezi obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace, resp. pravděpodobností, že se respondent stane obětí trestného činu. Pozornost věnujeme také individuálním faktorům a charakteristikám prostředí, které tyto proměnné ovlivňují. Ve třetí kapitole se pak budeme zabývat souvislostí mezi obavami z kriminality a vybranými společenskými fenomény. Konečně ve čtvrté kapitole se pokusíme analyzovat příčiny a souvislosti obav z kriminality. Otestujeme původní model obav z kriminality podle Ferrara (1995), který následně rozšíříme o další relevantní proměnné. Rovněž

vytvoříme model pro českou mládež a zhodnotíme, zda existují nějaké rozdíly mezi touto populací a dospělými respondenty.

Během analýzy dat budeme z proměnných, které jsou měřeny více indikátory (obavy z kriminality, vnímané riziko viktimizace, dezorganizace prostředí, vyhýbavé a ochranné chování apod.), počítat souhrnné indexy. Ty nám později umožní testovat koreláty obav z kriminality v souhrnných regresních a strukturních modelech.

K popisným, bivariačním a regresním analýzám dat budeme využívat zejména statistický software SPSS, komplexní strukturní modely budeme odhadovat pomocí programu Mplus (verze 6). Pokud není uvedeno jinak, je hladina statistické významnosti u všech analýz a zkoumaných vztahů stanovena na hodnotu $p = 0,05$.

V závěru této části práce bychom rádi upozornili na to, že při analýzách vycházíme z průřezových šetření, která jsou založena na studiu určité populace v jednom časovém okamžiku a nedovolují proto stanovit kauzální (příčinné) vztahy mezi proměnnými. Jinými slovy nelze jednoznačně určit, které jevy jsou spíše příčinami a které spíše důsledky obav z kriminality. Na směr vztahu mezi naší závisle proměnnou – obavami z kriminality – a dalšími faktory proto usuzujeme na základě dosavadní odborné diskuse, literatury a teorií zmíněných v teoretické části této práce.

4 ANALYTICKÁ ČÁST: PŘÍČINY A DŮSLEDKY OBAV Z KRIMINALITY

4.1 Pocit bezpečí a obavy z kriminality: dosavadní vývoj a postavení České republiky v Evropě

Jak jsme již popsali v metodologické části této práce, otázka mapující pocit bezpečí byla na začátku výzkumu obav z kriminality považována za jeden z hlavních indikátorů tohoto fenoménu. Až postupem času se ukázalo, že pocit bezpečí lze spojovat spíše s pravděpodobností nebo vnímaným rizikem viktimizace (Ferraro & LaGrange, 1987). I přesto je tato obecná otázka s oblibou pravidelně zařazována do řady sociologických a kriminologických výzkumů a šetření, což nám umožňuje sledovat vývoj pocitu bezpečí a nepřímou tak usuzovat na vývoj obav z kriminality, protože obě tyto proměnné spolu významným způsobem korelují (Ferraro, 1995).

V této kapitole budeme nejprve využívat data Naše společnost, kde je možné sledovat vývoj pocitu bezpečí v České republice obecně, stejně jako v místě bydliště. Následně se s pomocí dat ESS R5 podíváme na to, jak bezpečně se lidé cítí napříč Evropou a jaké jsou jejich obavy z kriminality. V závěru se zaměříme na to, zda a do jaké míry lze rozdíly v obavách z kriminality v jednotlivých zemích vysvětlit individuální mírou pocitu bezpečí v místě bydliště a podílem viktimizovaných či úrovní oficiálně registrované kriminality v každé ze zkoumaných zemí.

4.1.1 Vývoj pocitu bezpečí v České republice

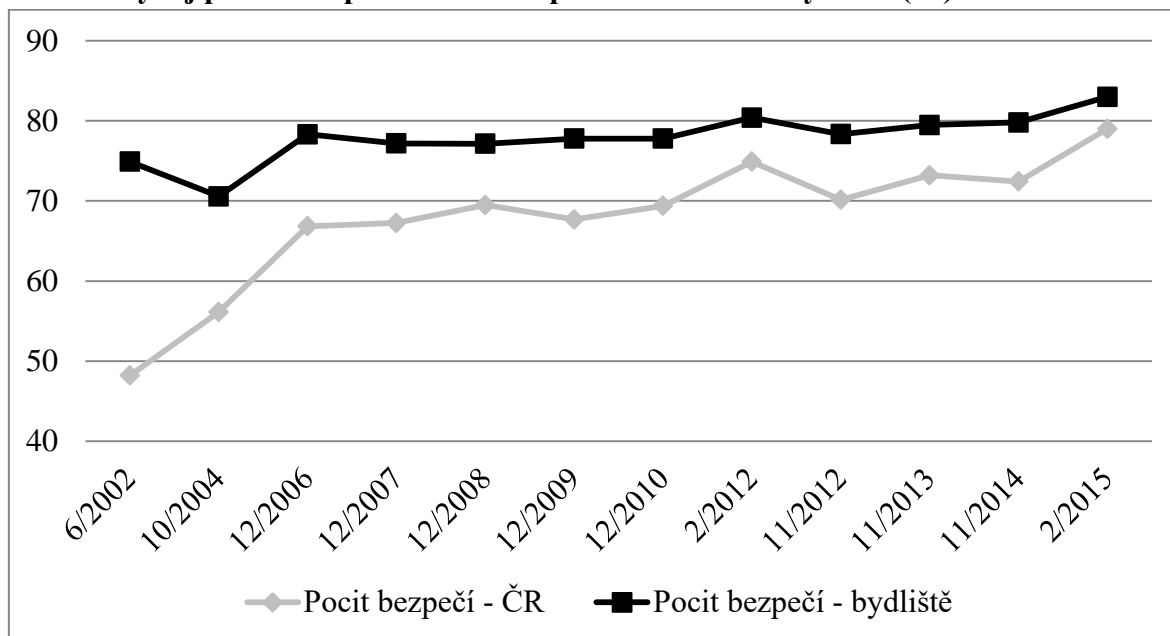
Pocit bezpečí Čechů je v rámci projektu Naše společnost pravidelně měřen otázkami „Řekněte mi, prosím, cítíte se bezpečně v naší republice celkově?“ a „Řekněte mi, prosím, cítíte se bezpečně v místě vašeho bydliště?“.¹⁷ Kategorie odpovědí jsou „rozhodně ano“, „spíše ano“, „spíše ne“ a „rozhodně ne“. Graf 1 ukazuje výsledky od roku 2002, kdy se v České republice cítila bezpečně (spojení kategorií „rozhodně ano“ a „spíše ano“) méně jak polovina dotázaných (48 %). Naopak pocit bezpečí v místě bydliště byl podstatně vyšší (75 %). Z dlouhodobého hlediska můžeme sledovat nárůst pocitu bezpečí jak v České republice obecně, tak v místě respondentova bydliště (srovnej Buriánek, 2014; Tuček, 2015). V prvním případě je však tento nárůst strmější, a tak se křivky obou sledovaných proměnných v průběhu let sbližují. V roce 2015 se podíl respondentů deklarujících pocit bezpečí v České republice a v místě bydliště lišil asi o 4 procentní body (79 % respondentů se cítilo bezpečně v ČR, v místě bydliště pak 83 %).

Jak tento rozdíl vysvětlit? Poslední data z šetření Naše společnost (11/2014), která zohledňovala jak pocit bezpečí občanů, tak jejich spokojenost s činností policie, poukázala na to, že mezi těmito proměnnými existuje relativně silný vztah ($\text{Gamma} = 0,660$ pro pocit bezpečí a spokojenost s prací policie na úrovni ČR; $0,608$ v místě bydliště). Práce policie na lokální úrovni je navíc hodnocena pozitivněji než na úrovni celostátní. V prvním případě projevilo spokojenost s prací policie (velmi nebo spíše spokojen) 66 %

¹⁷ Znění otázek se v průběhu let nepatrně měnilo.

respondentů, v druhém případě 59 %. Lze tedy předpokládat, že se spokojenost s činností těchto státních příslušníků, jejichž úkolem je zajišťovat bezpečnost ve společnosti, z části odráží v hodnocení individuálního pocitu bezpečí.

Graf 1. Vývoj pocitu bezpečí v České republice a v místě bydliště (%)

Pozn.: platná procenta; spojení kategorií „rozhodně ano“ a „spíše ano“

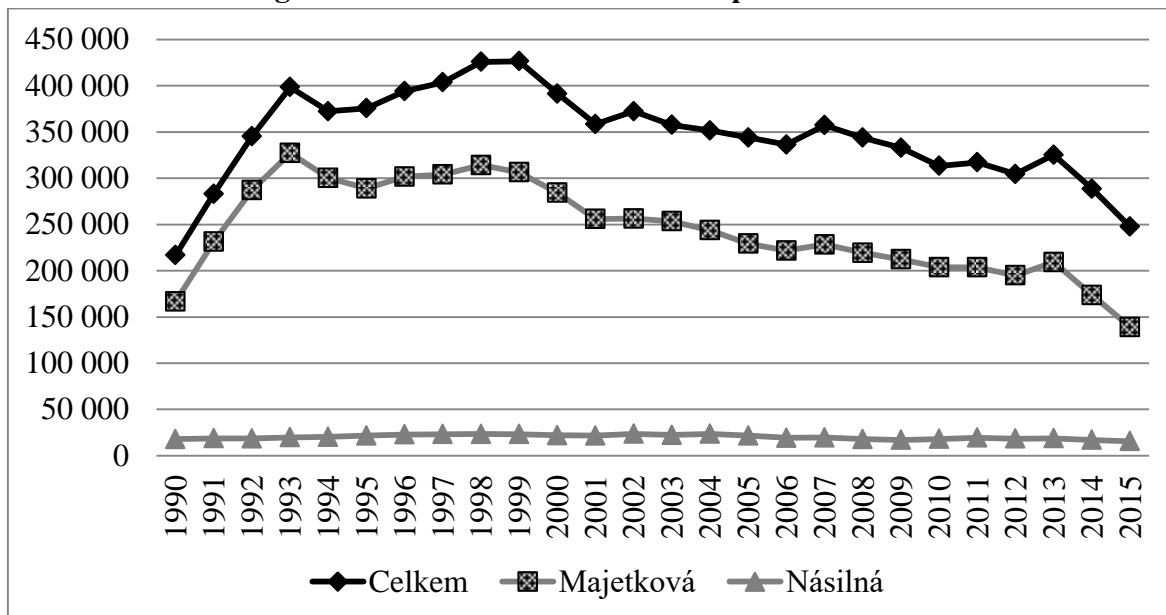
Zdroj: Naše společnost; data pořízena z Českého sociálněvědního datového archivu.

Jednou z možných interpretací je ale také to, že místo, kde člověk žije, je pro něj důvěrně známé. Jde o prostředí, ve kterém se pravidelně pohybuje a je na něj zvyklý, což mu dodává pocit bezpečí. Stává se tedy v podstatě imunní vůči riziku, které je s lokalitou reálně spojeno (srovnej Franklin et al., 2008). Konečně Hindelang (1978, cit in Ferraro, 1995, s. 46) mluví o tzv. fenoménu „kriminality rostoucí se vzdáleností“, který říká, že lidé jsou často přesvědčeni o rostoucí kriminalitě na národní úrovni, v místě svého bydliště však tento trend nepozorují. Podobné úvahy lze aplikovat také na problematiku obav z kriminality či pocitu bezpečí. Vnímání stavu kriminality může být navíc ovlivněno sdělovacími prostředky, které se do značné míry podílí na utváření jejího obrazu před veřejností. Informují zejména o závažných trestných činech spáchaných v různých částech země, což v lidech vzbuzuje přesvědčení o stále se zvyšující úrovni kriminality (Zeman, Diblíková, Trávníčková, & Tomášek, 2010) a s tím spojené neefektivní práci orgánů činných v trestním řízení.

Na podobný vývoj pocitu bezpečí, i když pouze v místě bydliště, poukázal také Buriánek (2001, 2009, 2014), který navíc upozornil na výzkumy (Boers, 2003) diskutující možnou souvislost mezi zlepšujícím se stavem pocitu bezpečí, resp. obav z kriminality, a snižující se úrovní oficiálně registrované kriminality. Jak ukazuje Graf 2 (srovnej Graf 1), registrovaná kriminalita v České republice od konce 20. století postupně klesá, ačkoli jde o poměrně kolísavý trend. Zatímco na konci roku 2000 Policie ČR evidovala 391 469

spáchaných trestných činů, na konci roku 2015 to bylo 247 628. Celkový trend v podstatě kopíruje vývoj počtu majetkových trestných činů. Násilná kriminalita je v čase konstantní. Na základě dat bychom tedy mohli usoudit, že lidé na klesající počet majetkových trestných činů reagují vyšším pocitem bezpečí v České republice obecně, ale také v místě jejich bydliště.

Graf 2. Oficiálně registrovaná kriminalita v České republice v letech 1990-2015

Zdroj: Policie ČR

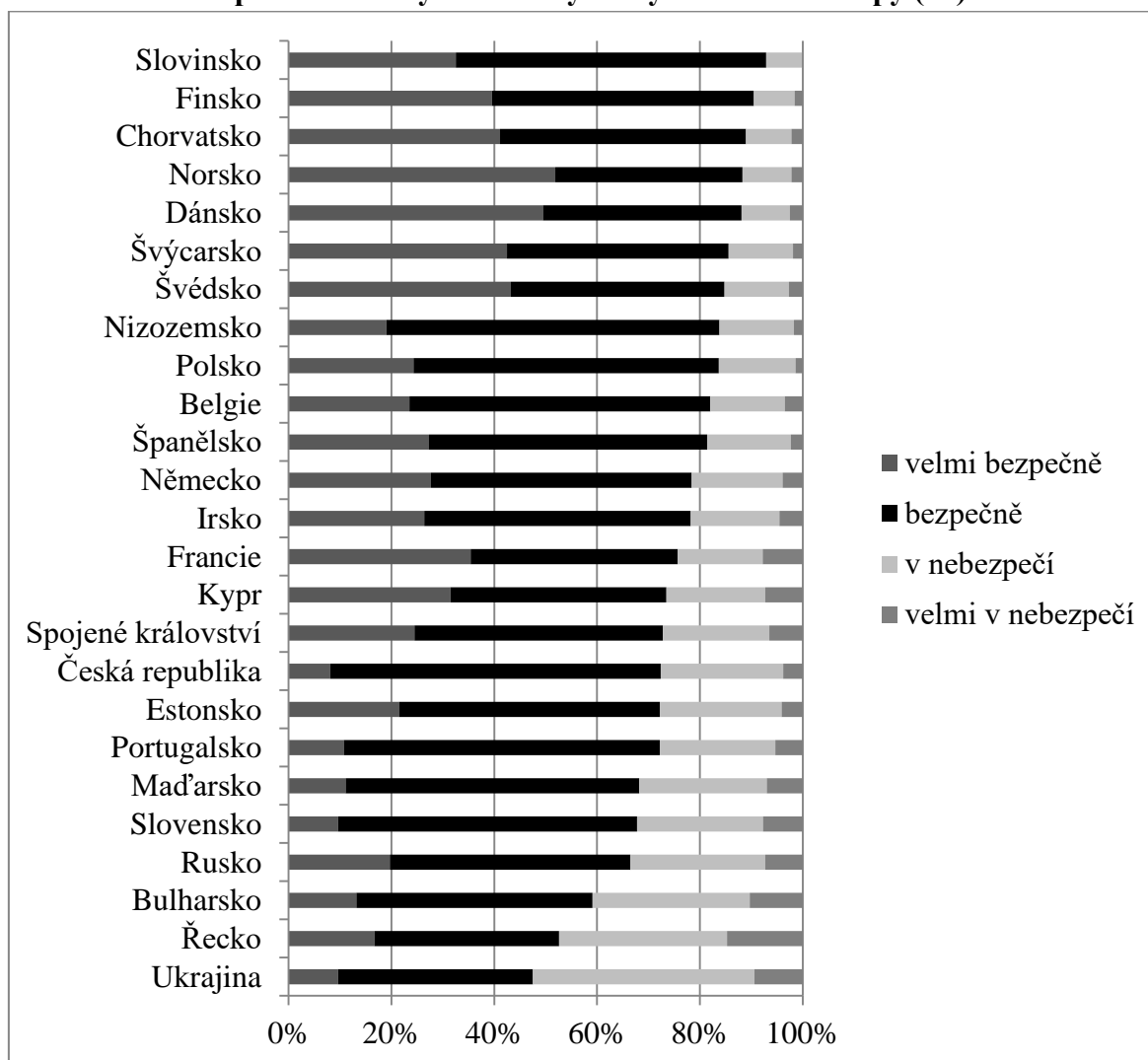
Je však třeba upozornit, že lze najít i jiná vysvětlení vzrůstajícího pocitu bezpečí a klesající kriminality v České republice. Je možné, že existuje nějaká třetí proměnná, která stojí za vývojem obou zmíněných jevů. Takovou třetí proměnnou, která působí jak na pokles počtu trestných činů, tak na zvyšující se vnímanou bezpečnost českých občanů, může být například zlepšující se životní úroveň (Aebi & Linde, 2010), která vede k nižší majetkové kriminalitě i možnosti lépe ochránit svůj majetek a v případě újmy jej také rychle nahradit. Může jí být i samotná zabezpečovací technika (Farrell et al., 2008, 2011; Kriven & Ziersch, 2007), která se v průběhu let stala výrazně sofistikovanější a dostupnější než v minulosti a odrazuje potenciální pachatele od spáchání trestného činu.

4.1.2 Pocit bezpečí a obavy z kriminality v mezinárodním srovnání

S pomocí dat ESS R5 se nyní podíváme na to, jak bezpečně se Češi cítí v porovnání s dalšími evropskými státy a jaké jsou jejich obavy z kriminality. Zaměříme se přitom pouze na pocit bezpečí v místě jedincova bydliště¹⁸, který byl v tomto výzkumu měřen otázkou „*Jak bezpečně se cítíte – nebo byste se cítil(a) – když procházíte po setmění sám(a) v okolí vašeho bydliště? Cítíte se – nebo cítil(a) byste se...*“, tedy jednou z nejběžnějších variant obecných indikátorů obav z kriminality. Kategorie odpovědí byly v tomto případě „velmi bezpečně“, „bezpečně“, „v nebezpečí“ a „velmi v nebezpečí“.

¹⁸ Výzkum ESS otázku na pocit bezpečí v zemi standardně nezohledňuje.

Graf 3. Pocit bezpečí v místě bydliště ve vybraných státech Evropy (%)

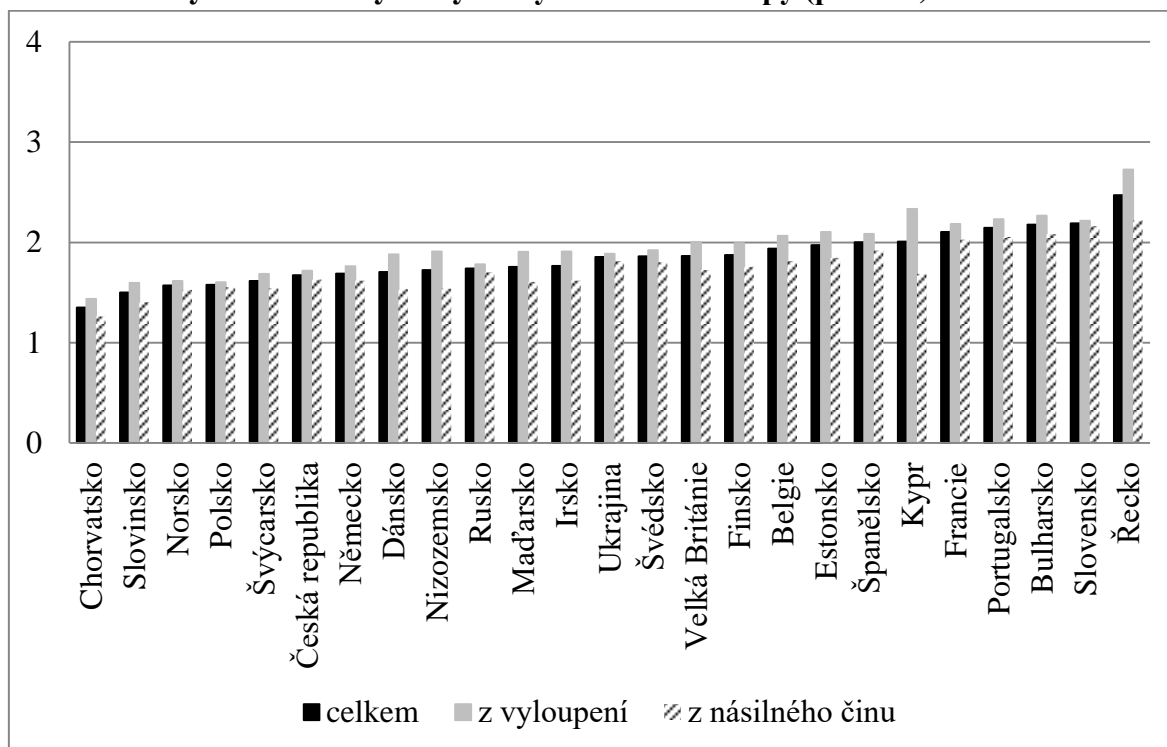
Pozn.: platná procenta; Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

Výzkum se respondentů ptal také na obavy z kriminality, konkrétně pak na frekvenci obav z vyloupení domova a násilného trestného činu („*Jak často, pokud vůbec, se strachujete, že váš domov bude vyloupen?*“; „*Jak často, pokud vůbec, se strachujete, že se stanete obětí násilného trestného činu?*“). Kategorie odpovědí byly „stále nebo téměř stále“, „poměrně dost často“, „jen občas“, „nikdy“. Škály jsme kvůli snazší interpretaci výsledků nejprve obrátili, tak aby kategorie „stále nebo téměř stále“ odpovídala nejvyšší hodnotě (4). Následně jsme pomocí těchto indikátorů vytvořili souhrnný index obav z kriminality (zprůměrováním hodnot obou položek) a sledovali jeho průměrnou hodnotu napříč vybranými evropskými zeměmi, které se výzkumu ESS R5 zúčastnily.

Jak lze vidět z Grafu 3, občané většiny zkoumaných evropských zemí se cítí v místě svého bydliště spíše bezpečně. Pouze v Řecku a na Ukrajině deklaruje pocit bezpečí (odpovědi „velmi bezpečně“ a „bezpečně“) asi polovina respondentů (53 % a 48 %). Celkově lze zhodnotit, že ačkoli kriminalita v České republice postupně klesá a pocit bezpečí Čechů se

zvyšuje, na mezinárodní úrovni vyznívají výsledky analýzy spíše pesimisticky. Naše země se nachází až v druhé polovině pomyslného žebříčku pocitu bezpečí (72 %). Na druhou stranu jsme po Slovinsku, Chorvatsku a Polsku čtvrtou post-komunistickou zemí, kde se obyvatelé cítí nejbezpečněji. Slovinsko (93 %) a Chorvatsko (89 %) se navíc řadí mezi země s nejvyššími hodnotami pocitu bezpečí v rámci vybraných evropských států. Bezpečně se však cítí také obyvatelé severských zemí, Švýcarska či Nizozemska.

Graf 4. Obavy z kriminality ve vybraných státech Evropy (průměr)

Pozn.: Pro přehlednost byla škála otočena: 1 = „nikdy“, 4 = „stále nebo téměř stále“. Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

Obavy z kriminality, tj. z vyloupení domova a násilného trestného činu, nejsou v žádné ze zkoumaných zemí příliš časté (Graf 4). Nejvyšší průměrnou známku získalo Řecko (2,5). Pro většinu obyvatel zkoumaných zemí jde však o občasnou záležitost. Z grafu lze dále vyčíst, že ve všech zkoumaných zemích jsou obavy z vyloupení domova častější než obavy z toho, že by se respondent stal obětí násilného trestného činu.

Porovnáme-li výsledky pocitu bezpečí s obavami z kriminality, zjistíme, že zde existují určité rozdíly v postavení zemí v jednotlivých žebříčcích. Tak například obavy z kriminality u Čechů nejsou v porovnání s ostatními zeměmi příliš časté (1,7), na druhou stranu však tyto deklarují relativně nízký pocit bezpečí v místě bydliště. Podobně je tomu také u Ruska či Ukrajiny. Opačnou situaci lze pozorovat například u Finska, které se po Slovinsku zařadilo mezi nejbezpečnější země, ačkoli průměrná hodnota obav z kriminality je u jejích obyvatel oproti ostatním státům vyšší než bychom mohli očekávat (1,9) a řadí Finy až do druhé poloviny pomyslného žebříčku obav z kriminality (i když nutno upozornit, že rozdíly v průměrných hodnotách obav z kriminality nejsou napříč zeměmi

nijak vysoké). V některých případech jsou však výsledky v podstatě konzistentní. Obyvatelé Slovinska a Chorvatska se cítí v místě svého bydliště bezpečně a zároveň se také řadí mezi země s nejnižší průměrnou známkou obav z kriminality. Na druhém konci spektra se nachází především Řecko, Bulharsko nebo Slovensko. Při analýze vztahu obav z kriminality a pocitu bezpečí v jednotlivých zemích se navíc ukazuje, že pro ty, kteří se cítí bezpečně, představují obavy menší problém než pro ty, kteří považují místo svého bydliště za nebezpečné. Jinými slovy frekvence obav z kriminality souvisí s pocitem bezpečí respondenta v místě jeho bydliště, a to v každé ze zkoumaných zemí.

Následně se proto pokusíme pomocí lineární regresní analýzy odhadnout vliv pocitu bezpečí na obavy z kriminality při současné kontrole pohlaví a věku respondenta. Zjistíme také, ve kterých zemích je úroveň obav z kriminality podobná obavám v České republice. Dále nás bude zajímat vztah mezi obavami z kriminality a pocitem bezpečí v kontextu zkoumaných zemí, tj. pokusíme se pomocí víceúrovňového modelování zjistit, zda se vliv pocitu bezpečí na obavy z kriminality v jednotlivých zemích liší a zda jej determinují nějaké kontextové proměnné, tj. charakteristiky dané země.

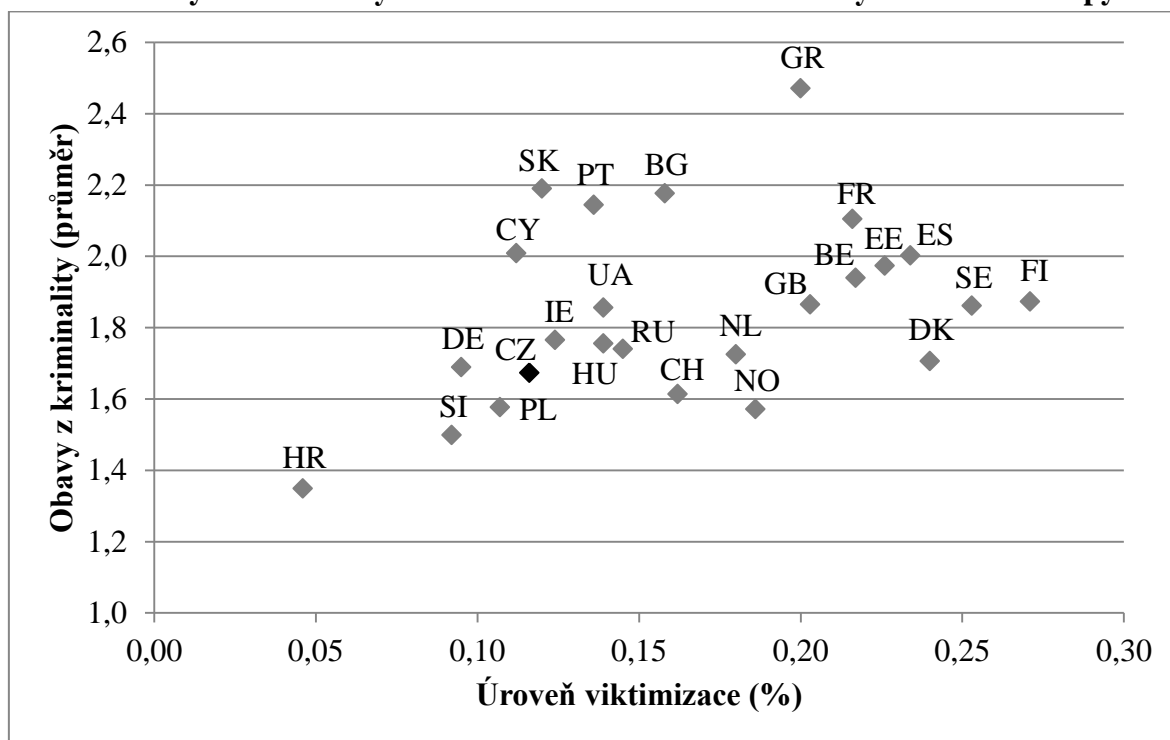
V potaz bereme úroveň (deklarované) viktimizace a oficiálně registrované kriminality daného státu (podobně viz Reese, 2009; Visser et al., 2013). Úroveň viktimizace v dané zemi počítáme jako podíl těch, kteří mají za posledních pět let zkušenost s viktimizací své osoby nebo člena domácnosti (Otázka v datech ESS R5: „*Stal(a) jste se vy nebo člen vaší domácnosti během posledních pěti let obětí loupeže, vloupání či fyzického napadení?*“.). Míru oficiálně registrované kriminality za rok 2010¹⁹ s přepočtem na 100 000 obyvatel dané země jsme pro účely této analýzy převzali z European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics (Aebi et al., 2014).²⁰ Grafy 5 a 6 ukazují hodnoty těchto kontextových proměnných a naznačují, že vztah mezi obavami z kriminality a úrovní viktimizace by mohl být napříč zkoumanými zeměmi silnější (korelační koeficient Spearman = 0,38) než mezi touto závisle proměnnou a oficiálně registrovanou kriminalitou, což se projevilo také ve vícerozměrných analýzách.

Ve stručnosti okomentujeme výsledky těchto grafů. Graf 5 například ukazuje, že mezi země s nejnižší průměrnou hodnotou obav z kriminality a úrovní viktimizace se řadí především Chorvatsko, Slovinsko, Německo, Polsko, ale také Česká republika. Za posledních pět let bylo v České republice viktimizováno (ať už přímo nebo nepřímo) asi 12 % občanů, v ostatních zmíněných zemích se úroveň viktimizace pohybovala okolo 5 až 11 %. Mezi země s nejvyšším podílem viktimizovaných osob se zase řadí severské země, konkrétně Finsko, Švédsko a Dánsko (27 % pro Finsko, 25 % pro Švédsko, 24 % pro Dánsko). Podobně jako u Grafu 4 vidíme, že nejvyšších hodnot obav z kriminality dosahují Řecko, Slovensko a Bulharsko, nejnižších pak Chorvatsko nebo Slovinsko.

¹⁹ Statistiky za rok 2010 jsme zvolili s ohledem na sběr dat ESS R5 v roce 2011.

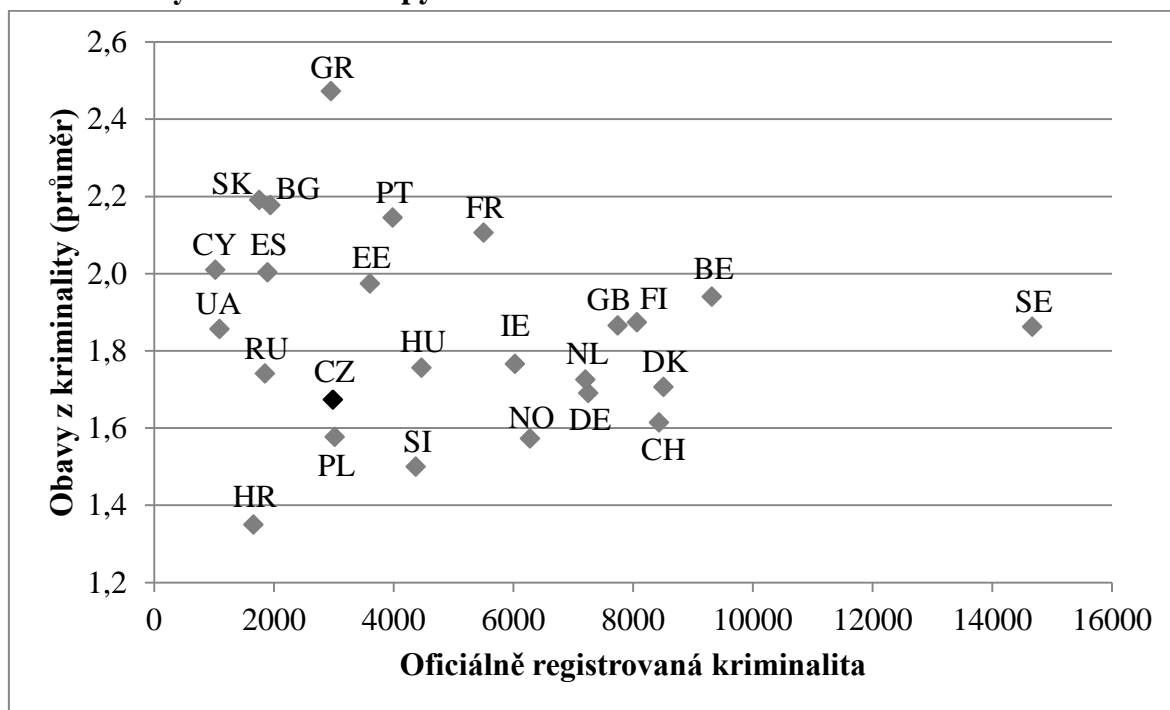
²⁰ Míru kriminality pro Velkou Británii jsme získali převážením hodnot pro Anglii a Wales, Skotsko a Severní Irsko počtem obyvatel v daných zemích v roce 2010 (Revised Annual Mid-year Population Estimates, 2001 to 2010, 2013) a následně jejich sečtením. Statistiku pro Irsko jsme získali z populačního odhadu Central Statistics Office z roku 2010 (Population and Migration Estimates, 2012) a statistik kriminality pro tentýž rok (Recorded Crime Offences (Number) by Type of Offence and Year, 2011).

Graf 5. Obavy z kriminality a úroveň viktimizace ve zkoumaných zemích Evropy

Pozn.: Obavy z kriminality: 1 = „nikdy“, 4 = „stále nebo téměř stále“; korelační koeficient Spearman = 0,38 ($p < 0,1$). Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

Graf 6. Obavy z kriminality a oficiálně registrovaná kriminalita na 100 000 obyvatel ve zkoumaných zemích Evropy

Pozn.: Obavy z kriminality: 1 = „nikdy“, 4 = „stále nebo téměř stále“; korelační koeficient Spearman = nesign. Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

Zdroj: ESS R5 a oficiální statisticky pro jednotlivé země (viz výše)

Graf 6 podává informaci o oficiálně registrované kriminalitě v jednotlivých zemích, která je přepočítána na 100 000 obyvatel dané země. V Česku bylo v roce 2010 spácháno a policií zaevidováno 2983 trestných činů na tento počet obyvatel, ve Švédsku pak dokonce 14 671. Data poměrně jednoznačně ukazují, že mezi oficiálně registrovanou kriminalitou a obavami z kriminality neexistuje souvislost. Tak například Řecko patří mezi země s nejvyšší hodnotou obav z kriminality, ačkoli míra oficiálně registrované kriminality je zde podobná jako v České republice. A ačkoli se Ukrajina řadí mezi země s nejnižší a Švédsko s nejvyšší úrovní registrované kriminality, obavy z kriminality jsou v těchto zemích v podstatě stejné.

Výsledky první části analýzy s využitím lineární regrese prezentuje Tabulka 8. První model (M1) zahrnuje pouze pohlaví a věk respondenta. Obě zmíněné proměnné se ukazují jako statisticky významné, ačkoli věcný význam věku není příliš velký ($\beta = 0,055$) a s přidáním jednotlivých zemí do analýzy (M3) se stává statisticky nevýznamný. Tento model dále ukazuje, že muži (-0,136) se kriminality obávají v průměru méně často než ženy. Koeficient determinace je však nízký ($R^2 = 0,02$), což znamená že tímto modelem dokážeme vysvětlit pouze 2 % variability závisle proměnné.

V druhém modelu (M2), do kterého jsme zahrnuli proměnnou měřící pocit bezpečí respondentů v místě jejich bydliště, se ukazuje, že obavy z kriminality se snižují se zvyšujícím se pocitem bezpečí. Koeficienty pro odpovědi „velmi bezpečně“ a „bezpečně“ jsou záporné a mají podobnou hodnotu (-0,629; -0,556), naproti tomu hodnota koeficientu odpovědi „v nebezpečí“ je podstatně nižší (-0,156), což naznačuje, že ti, kteří se cítí být v bezpečí se obávají významně méně často než ti, kteří se cítí v nebezpečí, resp. velmi v nebezpečí. Celkově lze shrnout, že vztah obav z kriminality a pocitu bezpečí je statisticky významný a koeficient determinace R^2 dokládá, že zde existuje relativně silná souvislost. Pocitem bezpečí lze vysvětlit asi 17 % (R change) variability závisle proměnné. Vliv pohlaví na závisle proměnnou v tomto modelu navíc podstatně slábne (-0,038), a to právě kvůli zohlednění deklarovaného pocitu bezpečí v místě bydliště. Data ESS R5 tak naznačují, že vliv pohlaví na obavy z kriminality by mohl být z velké části zprostředkován právě přes tuto proměnnou.

Poslední, třetí model (M3) poukazuje na rozdíly v obavách z kriminality u jednotlivých zemí. Referenční zemí je Česká republika. Data naznačují, že při statistické kontrole pohlaví, věku a pocitu bezpečí se nejméně obávají kriminality Chorvaté, nejvíce pak Řekové. Obavy z kriminality v České republice jsou podobné obavám v Německu, Švýcarsku, ale i Norsku. Zohledněním dummy proměnných zkoumaných zemí jsme dosáhli zvýšení koeficientu determinace na hodnotu $R^2 = 0,26$. Finální model tedy vysvětluje přibližně čtvrtinu variability obav z kriminality.

Informaci o tom, zda se vztah mezi pocitem bezpečí a obavami z kriminality liší napříč jednotlivými zeměmi, které se výzkumu ESS R5 zúčastnily, a do jaké míry jej ovlivňuje úroveň viktimizace v dané zemi, poskytuje Tabulka 9.

Tabulka 8. Regresní modely obav z kriminality

	M1			M2			M3		
	b	Beta		b	Beta		b	Beta	
Konstanta	1,845		***	2,632		***	2,460		***
Pohlaví (1 = muž)	-0,213	-0,136	***	-0,060	-0,038	***	-0,065	-0,041	***
Věk	0,002	0,055	***	0,001	0,016	***	0,000	0,005	
<i>Pocit bezpečí (srov. velmi v nebezpečí)</i>									
velmi bezpečně				-1,127	-0,629	***	-1,048	-0,585	***
bezpečně				-0,872	-0,556	***	-0,808	-0,516	***
v nebezpečí				-0,311	-0,156	***	-0,278	-0,139	***
<i>Země (srov. ČR)</i>									
Belgie							0,258	0,060	***
Bulharsko							0,320	0,087	***
Kypr							0,290	0,053	***
Německo							0,002	0,001	
Dánsko							0,125	0,028	***
Estonsko							0,229	0,054	***
Španělsko							0,330	0,080	***
Finsko							0,279	0,068	***
Francie							0,401	0,094	***
Spojené království							0,123	0,034	***
Řecko							0,585	0,169	***
Chorvatsko							-0,268	-0,060	***
Maďarsko							-0,050	-0,011	*
Švýcarsko							0,007	0,001	
Irsko							0,066	0,019	***
Nizozemsko							0,046	0,011	*
Norsko							-0,001	0,000	
Polsko							-0,093	-0,022	***
Portugalsko							0,369	0,095	***
Rusko							-0,046	-0,013	**
Švédsko							0,243	0,053	***
Slovinsko							-0,098	-0,020	***
Slovensko							0,378	0,090	***
Ukrajina							-0,086	-0,020	***
Adjustované R²	0,022			0,194			0,259		

N = 49 825; *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Pozn.: Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

Vzhledem k nízké obsazenosti kategorie „velmi v nebezpečí“ ve většině zkoumaných zemí a s cílem zjednodušit interpretaci dat v následující analýze byly kategorie odpovědí „velmi bezpečně“ a „bezpečně“, stejně jako „v nebezpečí“ a „velmi v nebezpečí“ sloučeny. Vznikla tak binární proměnná, kde 1 = „v nebezpečí“ a 0 = „bezpečně“.

Tabulka 9. Víceúrovňové regresní modely obav z kriminality

	M1			M2			M3		
	b	SE		b	SE		b	SE	
Konstanta	1,710	0,041	***	1,376	0,100	***	1,374	0,100	***
Pohlaví (1 = muž)	-0,095	0,006	***	-0,095	0,006	***	-0,095	0,006	***
Věk	0,000	0,000	*	0,000	0,000	*	0,000	0,000	*
Pocit bezpečí (1 = v nebezpečí)	0,640	0,036	***	0,640	0,036	***	0,864	0,102	***
Úroveň viktimizace				2,024	0,572	**	2,037	0,572	**
Pocit bezpečí * úroveň viktimizace							-1,355	0,585	*
Rozptyl na úrovni jedince	0,455	0,003	***	0,455	0,003	***	0,455	0,003	***
Rozptyl na úrovni země	0,039	0,011	**	0,026	0,008	**	0,026	0,008	**
Rozptyl pocitu bezpečí	0,030	0,009	**	0,030	0,009	**	0,025	0,008	**
AIC	96433			96422			96416		
BIC	96460			96448			96443		

N = 46 936; *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Pozn.: Do analýzy nebyla zahrnuta data z Izraele.

Tzv. nulový model, který odhaduje existenci rozdílů obav z kriminality na úrovni zemí i jednotlivců, avšak nezahrnuje žádné vysvětlující proměnné zde neprezentujeme. Výsledky nicméně ukázaly, že můžeme přibližně 11 % (ICC = 0,105) rozdílů v obavách z kriminality připisat tomu, z jaké země lidé pocházejí, a že použití víceúrovňového modelování má tedy v tomto případě své opodstatnění.

V úvodu analýzy (zde rovněž neprezentujeme) jsme pohlaví, věk i pocit bezpečí definovali jako tzv. fixní efekty, tj. nepředpokládali jsme, že by se mohly směrnice vztahu těchto proměnných a obav z kriminality lišit napříč zeměmi. Všechny proměnné v modelu byly statisticky významné. Data naznačila (podobně viz M1), že muži se obávají méně často než ženy. Naopak ti, kteří se v místě svého bydliště necítí bezpečně, deklarují častější obavy z kriminality. Vliv věku na závisle proměnnou byl sice statisticky významný, nicméně hodnota koeficientu se blížila nule, což znamená, že jde o velmi slabou závislost.

První model uvedený v Tabulce 9 (M1) zohledňuje proměnnou měřící pocit bezpečí jako tzv. náhodný efekt. Předpokládali jsme tedy, že směrnice této proměnné mohou variovat napříč zeměmi, jinými slovy že vztah pocitu bezpečí a obav z kriminality je

v každé ze zkoumaných zemí jinak silný. Výsledky tento předpoklad potvrdily. Na základě tohoto modelu lze navíc odhadovat, že vliv pocitu bezpečí se v těchto zemích pohybuje v rozmezí 0,58 – 0,70 (95 % interval spolehlivosti pro koeficient pocitu bezpečí).²¹ To znamená, že ve všech zkoumaných zemích je vztah mezi pocitem bezpečí a obavami z kriminality pozitivní. Jinými slovy lidé, kteří se v místě svého bydliště cítí v nebezpečí, se kriminality obávají častěji než ti, kteří se cítí relativně bezpečně.

V následných analýzách jsme se pokusili rozdíly v obavách z kriminality napříč zeměmi vysvětlit také různými kontextovými proměnnými. V úvahu jsme vzali úroveň viktimizace, ale i míru oficiálně registrované kriminality. Jako statisticky významná se ukázala pouze první z uvedených proměnných, tedy úroveň viktimizace (M2), která vede k častějším obavám z kriminality ($b = 2,024$). Tento výsledek se dal očekávat i na základě bivariační analýzy (Graf 5 a 6) a závěrů jiných odborných studií, které poukázaly na relativně slabý přímý či nepřímý vliv oficiálně registrované kriminality na obavy (Farrall et al., 2009; Ferraro, 1995; Miethe & Lee, 1984).

Konečně třetí model zahrnuje také interakci mezi pocitem bezpečí a úrovní viktimizace v dané zemi. Ta se ukazuje jako statisticky významná a má zápornou hodnotu (-1,355), což lze interpretovat tak, že v zemích s vyšší úrovní viktimizace, ovlivňuje pocit bezpečí obavy z kriminality o něco méně, tj. vztah mezi těmito proměnnými není tak silný, než v zemích, kde je podíl viktimizovaných lidí nižší. Data tedy naznačují, že v zemích s vysokým podílem viktimizovaných lidí již pocit bezpečí v místě bydliště nehraje takovou roli ve formování obav z kriminality, jako v zemích, jejichž obyvatelé přichází do kontaktu s trestnou činností v menší míře.

V této kapitole jsme se tedy zaměřili na vývoj pocitu bezpečí v České republice a jeho srovnání s oficiálně registrovanou kriminalitou, zhodnotili jsme pocit bezpečí obyvatel ve vybranných evropských zemích a pokusili jsme se zjistit, jakou roli hraje tato proměnná ve formování obav z kriminality napříč danými zeměmi.

Pro naši další analýzu bude důležité zejména zjištění, že pocit bezpečí, který je odborníky v současnosti považován spíše za indikátor pravděpodobnosti viktimizace, resp. vnímaného rizika viktimizace, představuje důležitý faktor ovlivňující obavy z kriminality v každé ze zkoumaných zemí. Výsledky víceúrovňového modelování poukázaly na to, že ti, kteří se cítí v místě svého bydliště bezpečně, se kriminality obávají méně často než ti, kteří se cítí v nebezpečí, ačkoli síla vlivu této proměnné na obavy je pro každou zemi odlišná. Analýza dále poukázala na význam úrovně viktimizace, tj. podílu obětí trestného činu v zemi, zatímco vliv oficiálně registrované kriminality na obavy potvrzen nebyl. V dalších analýzách, konkrétně při budování regresních a strukturních modelů, tak s touto proměnnou už nebudeme pracovat a zohledníme pouze úroveň viktimizace v České republice. Data naznačila, že právě vyšší úroveň viktimizace v zemi vede k vyšším průměrným hodnotám závisle proměnné. Ukázalo se také, že v zemích, kde je úroveň

²¹ Hodnota koeficientu pocitu bezpečí na první úrovni ± 1.96 *náhodný efekt této proměnné (výpočet viz Rabe-Hesketh & Skrondal, 2008).

viktimizace vysoká, je vztah mezi pocitem bezpečí a obavami z kriminality slabší než v zemích, kde je procento obětí trestného činu nižší.

Mimo jiné jsme si také ukázali, že pocit bezpečí v České republice postupně roste, což by mohlo naznačovat také na snižující se obavy z kriminality vzhledem k tomu, že tyto proměnné spolu silně korelují. Hodnoty obav z kriminality v České republice při současné kontrole pocitu bezpečí v zemi jsou podobné hodnotám v Německu, Švýcarsku či Norsku, naopak v Chorvatsku jsou významně nižší, v Řecku, Francii nebo na Slovensku zase podstatně vyšší.

4.2 Obavy z kriminality, vnímané riziko viktimizace a faktory, které je ovlivňují

Informace o obavách z kriminality a vnímaném riziku viktimizace pro jednotlivé trestné činy získáme z dat Aktér 2015. Umožní nám také sledovat vztah těchto proměnných a individuálních faktorů, tj. pohlaví, věku, vzdělání či přímé a nepřímé viktimizační zkušenosti respondenta, nebo charakteristik prostředí, konkrétně míry jeho dezorganizace.

V průběhu analýzy dat také vytvoříme souhrnné indexy obav z kriminality, vnímaného rizika viktimizace a dezorganizace prostředí, které později využijeme při budování složitějších regresních a strukturních modelů. Všechny indexy byly vypočítány zprůměrováním hodnot jednotlivých položek, které dané indexy tvořily. V případě obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace mluvíme o třech položkách²² – vloupání do bytu v době nepřítomnosti, oloupení, násilné přepadení na ulici a zbití, zranění, jiný fyzický útok. V případě indexu, který měří dezorganizaci prostředí, jsme zohlednili všechny položky v dotazníku (viz Tabulku 15). Faktorová analýza, která byla vypočítána zvlášť pro všechny zmíněné indexy, prokázala existenci jedné latentní proměnné. Cronbachovo alfa se pohybovalo v rozmezí 0,795 – 0,888, což naznačuje na relativně vysokou reliabilitu nově vzniklých škál.²³

4.2.1 Obavy z jednotlivých trestných činů a vnímané riziko viktimizace

Výzkum Aktér sledoval obavy z celkem 10 skutků. Připomeňme, že otázka měřící obavy z toho, že bude respondent nucen někoho uplácet, nebyla do analýzy zahrnuta, protože se nejedná o standardní otázku využívanou při studiu obav z kriminality a lze ji uplatnit především v rámci problematiky korupce a korupčního jednání. Tabulka 10 tak zobrazuje obavy z kriminality pro devět trestných činů. Jak vidíme, nejvyšší průměrnou známku a tedy nejintenzivnější obavy pozorujeme v případě krádeží (6,0). Následuje vloupání do bytu v době nepřítomnosti či různé druhy podvodů. Nejméně se pak respondenti obávají znásilnění nebo sexuálního útoku a sexuálního obtěžování či nevhodných narážek (2,9).

²² U některých položek z baterie měřící obavy z kriminality nebyla zjišťována pravděpodobnost, že by se daný skutek mohl respondentovi přihodit. Nezohlednili jsme však ani položku „znásilnění nebo sexuální útok“, protože obavy z tohoto trestného činu jsou typické především pro ženy a mladší lidi. Zahrnutí této položky do souhrnných indexů také snižuje Fit statistiky u strukturních modelů, viz níže.

²³ Faktorová analýza pro index dezorganizace byla počítána v Mplus. Výpočet konzistentnosti škály (polychorické alfa) viz Gadermann, Guhn, Zumbo (2012).

Relativně vysoké obavy z majetkové kriminality bychom možná mohli vysvětlit vyšším vnímaným rizikem viktimizace (Ferraro, 1995; Warr & Stafford, 1983). Ačkoli byla pravděpodobnost viktimizace sledována pouze u čtyř z devíti zmíněných trestných činů, lze na základě výsledků z Tabulky 10 odhadnout, že hodnoty obou proměnných, tj. obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace, spolu korespondují. Jako vysoce pravděpodobné vidí respondenti to, že by se mohli stát obětí vloupání (5,3). Naproti tomu nejnižší hodnoty vnímaného rizika viktimizace nacházíme v případě znásilnění nebo sexuálního útoku (2,7), což však může být zapříčiněno také povahou skutku, na který se ptáme. Znásilnění a sexuální útok totiž představují relativně závažný trestný čin, kterého se ale obávají podstatně více ženy než muži, a tato skutečnost může celkové hodnoty obav z kriminality i vnímaného rizika viktimizace do značné míry ovlivnit (Ferraro, 1995, 1996; Hilinski et al., 2011; Warr, 1984, 1985). V následující podkapitole se proto zaměříme na to, jak mohou pohlaví respondenta a jiné individuální proměnné ovlivnit obavy z kriminality a vnímané riziko viktimizace.

Tabulka 10. Obavy z kriminality a vnímané riziko viktimizace (průměr)

Skutky:	Obavy	Riziko
kapesní krádeže, krádeže kabelek nebo věcí v obchodech, restauracích	6,0	
vloupání do bytu v době nepřítomnosti	5,3	5,3
podvod (v rámci investičních společností, pojišťoven, cestovních kanceláří)	5,1	
oloupení, násilné přepadení na ulici	4,8	4,4
zbití, zranění, jiný fyzický útok	4,6	4,0
teroristický útok, bombový atentát	4,4	
vloupání do bytu, když jste doma	3,5	
sexuální obtěžování, nevhodné narážky	2,9	
znásilnění nebo sexuální útok	2,9	2,7
Souhrnný index (3 položky)	4,9	4,6

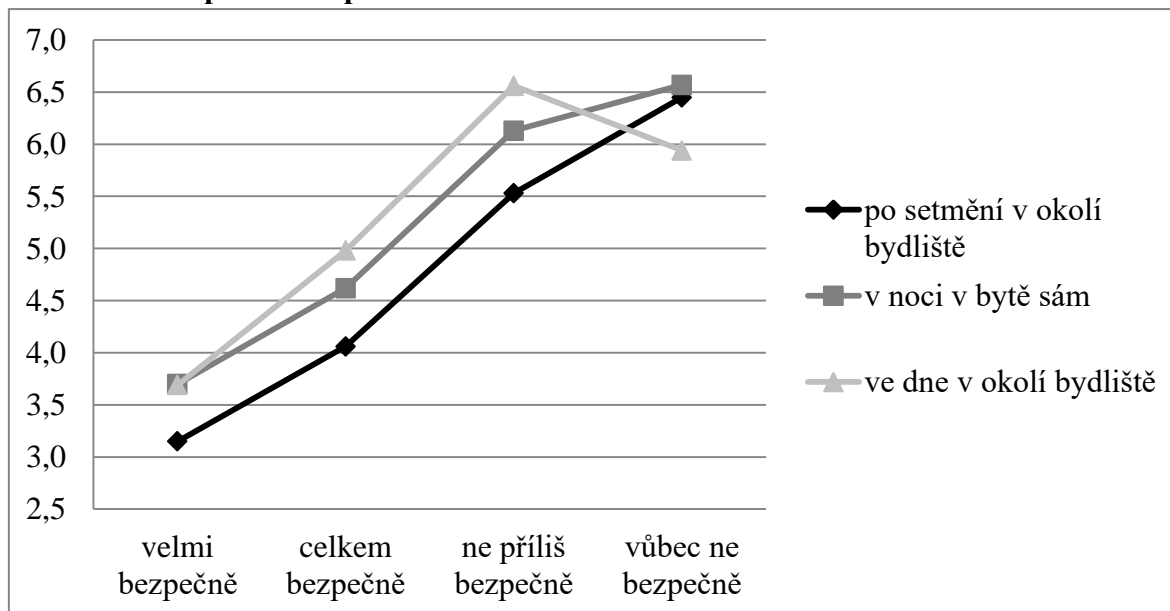
Pozn.: 1 = minimální obavy (zcela nepravděpodobné), 10 = maximální obavy (vysoce pravděpodobné).
Položky tvořící souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace jsou označeny šedě.

Podíváme-li se na souhrnné indexy, zjistíme, že celkové obavy z kriminality (4,9) stejně jako vnímané riziko viktimizace (4,6) jsou v našem výzkumném vzorku relativně nízké. Výzkum Aktér byl nicméně realizován pouze v České republice, a tak nemůžeme dané výsledky srovnat s výsledky v jiných zemích, tak jak tomu bylo v případě dat ESS R5. Dodejme, že obě proměnné se velmi silně ovlivňují (korelační koeficient Spearman = 0,77).

Konečně výzkum Aktér nabídl také otázky měřící pocit bezpečí, přičemž tyto jsou považovány spíše za indikátory vnímaného rizika viktimizace než obav z kriminality. Data naznačují, že mezi zmíněnými proměnnými existuje poměrně úzká souvislost (Graf 7), především pak mezi vnímaným rizikem viktimizace a pocitem bezpečí po setmění v okolí

bydliště (korelační koeficient Kendalovo Tau = 0,40).²⁴ Ukazuje se však také, že situace, kdy se člověk cítí v ohrožení po setmění v okolí bydliště, nejsou příliš časté. Jednou, dvakrát do roka se tak během roku 2014 cítila třetina respondentů (29 %), jednou, dvakrát do měsíce už jen 6 % z nich.

Graf 7. Vztah pocitu bezpečí a vnímaného rizika viktimizace

Pozn.: 1 = zcela nepravděpodobné, 10 = vysoce pravděpodobné; ANOVA test ($p < 0,001$); korelační koeficient Kendalovo Tau = 0,40

4.2.2 Individuální faktory

Rozdíly v obavách a vnímaném riziku viktimizace podle vybraných individuálních charakteristik nabízejí Tabulky 11 až 14. Pokud se zaměříme na obavy z kriminality, zjistíme, že pohlaví respondenta hraje důležitou roli u všech zkoumaných skutků (Tabulka 11). Celkově lze říci, že ženy (5,2) se obávají kriminality více než muži (4,6), což také dokazují další odborné studie na toto téma (Jackson & Stafford, 2009; Russo et al., 2013; Tseloni & Zarafonitou, 2008). Nejpodstatnější rozdíly v obavách nacházíme právě u znásilnění nebo sexuálního útoku a sexuálního obtěžování či nevhodných narážek. U prvního ze zmíněných skutků jsme sledovali také vnímané riziko viktimizace (Tabulka 12), které naznačilo, že ženy vnímají pravděpodobnost, že se stanou obětí znásilnění nebo sexuálního útoku jako podstatně vyšší než muži (3,5 versus 1,9). V porovnání s výsledky v Tabulce 10 se tedy ukazuje, že obavy ze zmíněných skutků jsou charakteristické především pro ženy. Některé studie přitom naznačily, že zvýšené obavy z kriminality u žen mohou být přičítány právě jejich strachu ze znásilnění (Ferraro, 1995; Warr, 1985). Rozdíl mezi muži a ženami existuje také ve vnímání pravděpodobnosti, že se stanou obětí oloupení, resp. násilného přepadení na ulici (4,1 versus 4,7). Celkově lze pak shrnout, že muži (4,4) vnímají riziko viktimizace jako nižší než ženy (4,7).

²⁴ Podobně silný vztah (0,40) existuje také mezi touto proměnou a obavami z kriminality.

Tabulka 11. Obavy z kriminality podle pohlaví a věku (průměry)

	Pohlaví		Věk			
	muž	žena	18-24	25-44	45-64	65+
Obavy z:						
kapesní krádeže, krádeže kabelek nebo věcí v obchodech, restauracích	5,3	6,7	5,5	5,8	5,9	6,9
vloupání do bytu v době nepřítomnosti	5,1	5,5	4,3	5,2	5,4	6,1
podvod (v rámci investičních společností, pojišťoven, cestovních kancelářů)	4,9	5,3	4,6	5,2	5,2	5,2
oloupení, násilné přepadení na ulici	4,3	5,3	4,4	4,6	4,6	5,6
zbití, zranění, jiný fyzický útok	4,4	4,8	4,3	4,5	4,5	5,4
teroristický útok, bombový atentát	4,0	4,8	4,2	4,4	4,5	4,5
vloupání do bytu, když jste doma	3,1	3,9	2,8	3,2	3,6	4,4
sexuální obtěžování, nevhodné narážky	1,8	4,1	3,5	3,2	2,7	2,5
znásilnění nebo sexuální útok	1,8	4,0	3,3	3,1	2,8	2,4
Souhrnný index (3 položky)	4,6	5,2	4,4	4,8	4,8	5,7

Pozn.: 1 = minimální obavy, 10 = maximální obavy. Položky tvořící souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace jsou označeny šedě.

Nesignifikantní vztahy označeny kurzívou: t-test (Mann-Whitney), ANOVA (Kruskal-Wallis).

Tabulka 12. Vnímané riziko viktimizace podle pohlaví a věku (průměry)

	Pohlaví		Věk			
	muž	žena	18-24	25-44	45-64	65+
Riziko:						
vloupání do bytu v době nepřítomnosti	5,2	5,4	4,6	5,3	5,3	5,8
oloupení, násilné přepadení na ulici	4,1	4,7	4,2	4,2	4,3	5,1
zbití, zranění, jiný fyzický útok	3,9	4,0	3,8	3,9	3,9	4,5
znásilnění nebo sexuální útok	1,9	3,5	3,1	3,0	2,6	2,3
Souhrnný index (3 položky)	4,4	4,7	4,2	4,4	4,5	5,1

Pozn.: 1 = zcela nepravděpodobné, 10 = vysoce pravděpodobné. Položky tvořící souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace jsou označeny šedě.

Nesignifikantní vztahy označeny kurzívou: t-test (Mann-Whitney), ANOVA (Kruskal-Wallis).

Tabulka 13. Obavy z kriminality podle viktimizační zkušenosti (průměry)

Obavy z:	Viktimizace		Sledování krimi zpráv v TV*		
	ano	ne	nikdy, téměř nikdy	občas příležitostně	celkem pravidelně
kapesní krádeže, krádeže kabelek nebo věcí v obchodech, restauracích	6,7	5,7	5,5	6,0	6,3
vloupání do bytu v době nepřítomnosti	5,9	5,1	4,9	5,3	5,7
podvod (v rámci investičních společností, pojišťoven, cestovních kanceláří)	6,0	4,8	4,4	5,3	5,3
oloupení, násilné přepadení na ulici	5,4	4,6	4,4	4,7	5,2
zbití, zranění, jiný fyzický útok	5,3	4,4	4,4	4,6	4,9
teroristický útok, bombový atentát	4,9	4,2	4,1	4,5	4,6
vloupání do bytu, když jste doma	3,7	3,4	3,3	3,4	4,1
sexuální obtěžování, nevhodné narážky	3,1	2,9	3,0	3,0	2,8
znásilnění nebo sexuální útok	3,0	2,9	3,0	2,9	2,8
Souhrnný index (3 položky)	5,5	4,7	4,6	4,9	5,3

Pozn.: * nepřímá viktimizace; 1 = minimální obavy, 10 = maximální obavy. Položky tvořící souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace jsou označeny šedě. Nesignifikantní vztahy označeny kurzívou: t-test (Mann-Whitney), ANOVA (Kruskal-Wallis).

Tabulka 14. Vnímané riziko viktimizace podle viktimizační zkušenosti (průměry)

Riziko:	Viktimizace		Sledování krimi zpráv v TV*		
	ano	ne	nikdy, téměř nikdy	občas příležitostně	celkem pravidelně
vloupání do bytu v době nepřítomnosti	6,0	5,1	4,9	5,4	5,5
oloupení, násilné přepadení na ulici	4,7	4,3	4,2	4,4	4,4
zbití, zranění, jiný fyzický útok	4,3	3,8	3,8	4,0	3,9
znásilnění nebo sexuální útok	2,8	2,7	2,8	2,8	2,5
Souhrnný index (3 položky)	5,0	4,4	4,3	4,6	4,6

Pozn.: * nepřímá viktimizace; 1 = zcela nepravděpodobné, 10 = vysoce pravděpodobné. Položky tvořící souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace jsou označeny šedě. Nesignifikantní vztahy označeny kurzívou: t-test (Mann-Whitney), ANOVA (Kruskal-Wallis).

Zaměříme-li se na vztah obav z kriminality, vnímaného rizika viktimizace a věku respondenta (taktéž Tabulky 11 a 12), zjistíme, že starší se ve většině případů obávají zkoumaných skutků více než mladší generace. To platí i v případě vnímaného rizika viktimizace. Výjimku představují sexuální obtěžování, nevhodné nářky a znásilnění nebo sexuální útok, kde jsme zaznamenali nejvyšší obavy i vnímané riziko viktimizace u respondentů ve věku 18 až 24 a 25 až 44 let (podobně viz Ferraro & LaGrange, 1992; Warr, 1984). Lze předpokládat, že starší lidé nevnímají viktimizaci těmito skutky jako pravděpodobnou, a proto se jich v porovnání s ostatními věkovými skupinami ani tolik neobávají.

Co se týká vlivu vzdělání na naše závisle proměnné, data naznačila, že tento je poměrně slabý (zde neprezentujeme). V případě obav z kriminality jsme zjistili statisticky významný vztah pouze u podvodu, kterého se častěji obávají lidé s vysokoškolským vzděláním. V případě vnímaného rizika viktimizace jsme nenašly vztah žádný.

V Tabulkách 13 a 14 sledujeme vztah závisle proměnných a přímé či nepřímé viktimizační zkušenosti. Konkrétně nás zajímá, zda se respondent stal v posledních pěti letech obětí nějakého trestného činu či jak často sleduje v televizi krimi zprávy, pátrací relace nebo reportáže o kriminálních případech či praktikách, a jak tyto proměnné ovlivňují obavy z kriminality a vnímané riziko viktimizace. Celkově lze říci (Tabulka 13), že ti, kteří byli v minulosti viktimizováni stejně jako ti, kteří pravidelně sledují kriminální relace, deklarují vyšší obavy z kriminality (Andreescu, 2010; Callanan, 2012; Ferraro, 1995; Gerbner & Gross, 1976; Hanslmaier, 2013; Tseloni & Zarafonitou, 2008). Přímá viktimizace nicméně nemá vliv na obavy z vloupání do bytu, když je člověk doma, nebo ze sexuálního obtěžování, nevhodných nářků a znásilnění nebo sexuálního útoku. Nepřímá viktimizace, tedy sledování krimi zpráv, nehraje roli u dvou posledně zmíněných skutků stejně jako v případě zbití, zranění a jiného fyzického útoku nebo u teroristického útoku, resp. bombového atentátu.

Data rovněž ukazují, že sledování kriminálních relací apod. nemá vliv na vnímané riziko viktimizace. Statisticky významný vztah nacházíme pouze u vloupání do bytu v domě nepřítomnosti – ti, kteří sledují tyto relace pravidelně (5,5), resp. občas, příležitostně (5,4), vidí pravděpodobnost viktimizace jako vyšší než ti, kteří tyto zprávy nesledují nikdy, resp. téměř nikdy (4,9). Naproti tomu, ti kteří byli v minulosti viktimizováni přímo, vnímají riziko viktimizace jako vyšší. Výjimku představují pouze znásilnění nebo sexuální útok, kde se vztah mezi danými proměnnými ukázal jako nevýznamný.

Pokud se zaměříme na souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace, lze shrnout, že individuální charakteristiky jedince hrají důležitou roli ve většině případů. Kriminality se obávají a jako vyšší hodnotí pravděpodobnost viktimizace spíše ženy, starší a ti, kteří se v minulosti stali obětí trestného činu. Pouze v případě sledování krimi zpráv nacházíme odlišné výsledky. Zatímco vztah mezi obavami z kriminality a touto proměnnou naše data prokázala, vnímané riziko viktimizace hodnotí respondenti podobně bez ohledu na to, zda se na zprávy s kriminálním obsahem koukají pravidelně, občas, resp.

příležitostně, a nikdy nebo téměř nikdy. Jinými slovy vnímané riziko viktimizace ovlivňuje pouze přímá viktimizace.

4.2.3 Charakteristiky prostředí

Výzkum Aktér nám také umožnil sledovat, v jakých lokalitách respondenti bydlí, a to prostřednictvím indikátorů měřících (subjektivně zhodnocenou) míru dezorganizace prostředí. Lokalita je považována za dezorganizovanou, najdeme-li zde známky fyzického a sociálního úpadku (LaGrange et al., 1992; Skogan & Maxfield, 1981). Mezi fyzické známky se řadí zničené pouliční osvětlení, autobusové zastávky, vraky starých aut, skládky a harampádí či zničené vybavení domů, mezi sociální pak nudící se a poflakující se mládež, nepřizpůsobiví občané a hluční sousedi, hlasité hádky, oslavy, opilci.

Tabulka 15 zobrazuje korelace mezi jednotlivými indikátory dezorganizace prostředí, souhrnným indexem dezorganizace, obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace. V první řadě vidíme, že všechny otázky měřící dezorganizaci prostředí jsou mezi sebou v poměrně silném vztahu, což mimo jiné poukazuje na existenci latentní proměnné, kterou měří, tj. celkové míry dezorganizace.

Tabulka 15. Korelace mezi indikátory dezorganizace prostředí, obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace

Položky:	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
(1) nudící se a poflakující se mládež	1	0,54	0,42	0,27	0,33	0,38	0,59	0,22	0,20
(2) nepřizpůsobiví občané		1	0,46	0,33	0,41	0,45	0,67	0,26	0,27
(3) zničené pouliční osvětlení, autobusové zastávky			1	0,49	0,47	0,40	0,66	0,23	0,24
(4) vraky starých aut, skládky a harampádí				1	0,57	0,34	0,58	0,20	0,20
(5) zničené vybavení domů - oken, dveří, zámků,					1	0,47	0,64	0,25	0,24
(6) hluční sousedé, hlasité hádky, oslavy, opilci						1	0,60	0,25	0,25
(7) index dezorganizace							1	0,40	0,40
(8) index obav z kriminality								1	0,77
(9) index vnímaného rizika viktimizace									1

Pozn.: $p < 0,001$; 1 = v okolí se nevyskytuje, 4 = je to velký problém; korelační koeficienty Kendalovo Tau a Spearman (kurzívou)

Dále se ukazuje, že zkoumané charakteristiky prostředí do značné míry ovlivňují obavy z kriminality i vnímané riziko viktimizace (Farrall et al., 2009; Lewis & Salem, 1986). Ti, kteří hodnotí prostředí, ve kterém žijí, jako dezorganizované, deklarují vyšší obavy i vyšší pravděpodobnost, že se stanou obětí trestného činu (0,40). Tabulka nabízí také informaci o síle vztahu obav a vnímaného rizika viktimizace (0,77), o které jsme se zmiňovali již v podkapitole 4.2.1, str. 66.

4.3 Další souvislosti obav z kriminality

Data z výzkumů Aktér 2015 a ESS R5 rovněž umožňovala sledovat vybrané koreláty obav z kriminality, konkrétně vyhýbavé a ochranné chování, punitivitu, tj. sklon jedince k ukládání vyšších trestů pachatelům trestných činů, důvěru v druhé lidi a ve společenské instituce či spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví jedince. Jde o oblasti, které jsou v souvislosti s obavami z kriminality často zmiňovány a které byly více či méně sledovány v rámci námi používaných datových zdrojů.

Vyhýbavé a ochranné chování a punitivita jedince byly měřeny ve výzkumu Aktér 2015. V prvním případě se výzkum respondentů ptal: „*Když se večer, za tmy musíte někam vydat sám, snažíte se chránit před zločinností tím, že...*“. Z položek měřících vyhýbavé (vyhýbání se veřejným dopravním prostředkům, prázdným ulicím, prostranstvím, parkům, podezřelým osobám) a ochranné (jízda autem nebo taxíkem, nošení slzného plynu, nože, střelné zbraně apod., zajištění doprovodu) chování (Tabulka 16) jsme vytvořili souhrnný index, a to zprůměrováním jejich hodnot (podobně viz kapitola 4.2, str. 65). V druhém případě jsme využili tří položek, které měřily souhlas se zpřísněním trestů u všech trestných činů, posílením počtu policistů v ulicích a zpřísněním režimu ve věznicích (Tabulka 17) a které podle našeho názoru nejlépe vyjadřovaly punitivní názory respondentů. Z těchto položek jsme opět vytvořili souhrnný index punitivity.

Důvěra v druhé lidi a ve vybrané politické či trestněprávní instituce i spokojenost s životem, štěstí a subjektivně vnímané zdraví byly detailněji studovány v datech ESS R5.²⁵ Důvěra v druhé lidi byla měřena třemi otázkami. Výzkum se respondentů ptal: „*Obečně vzato, řekl(a) byste, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?*“ (kategorie odpovědí: 0 = člověk nemůže být nikdy dost opatrný, 10 = většině lidí se dá důvěřovat), „*Myslíte si, že by se vás většina lidí snažila podvést, pokud by měli tu možnost, nebo by se snažili být poctiví?*“ (kategorie odpovědí: 0 = většina lidí by se mě snažila podvést, 10 = většina lidí by se snažila být poctivá) a „*Řekl(a) byste, že se lidé většinou snaží pomáhat druhým, nebo že se většinou starají o sebe?*“ (kategorie odpovědí: 0 = lidé se většinou starají o sebe, 10 = lidé se většinou snaží pomáhat). Důvěra ve společenské instituce byla měřena několika způsoby. My využíváme souhrnné indexy měřící důvěru ve vybrané politické instituce (český parlament, politiky a politické strany) a efektivitu práce policie (úspěšnost policie v prevenci trestných činů a v dopadání jejich pachatelů či rychlost zásahu na místě činu) a dále pak také otázku na důvěru v efektivitu soudů měřící názory respondentů na to, jak často dělají soudy chyby, kvůli kterým jsou viníci propuštěni na svobodu. Všechny zmíněné indikátory jsou měřeny na 11bodové škále, kde 0 = nízká důvěra, 10 = vysoká důvěra. V případě spokojenosti s životem, štěstí a subjektivně vnímaného zdraví jsme se respondentů ptali, jak jsou v současnosti spokojeni se svým životem (0 = naprosto nespokojený(á), 10 = naprosto spokojený(á)), zda by řekli, při zvážení všech okolností, že jsou šťastni (0 = zcela

²⁵ Důvěru v policii a soudy sledoval i výzkum Aktér 2015, nicméně výzkum ESS R5 zjišťoval také důvěru v druhé lidi a politické instituce, a proto jsme se v tomto případě rozhodli využít data právě z tohoto výzkumu.

nešťastný(á), 10 = zcela šťastný(á)), a jak hodnotí svůj celkový zdravotní stav (1 = velmi dobrý, 2 = dobrý, 3 = uspokojivý, 4 = špatný, 5 = velmi špatný).²⁶

Faktorová analýza, která byla vypočítána zvlášť pro všechny zmíněné indexy, prokázala existenci jedné latentní proměnné. Cronbachovo alfa se pohybovalo v rozmezí 0,770 – 0,933, což naznačuje na relativně vysokou reliabilitu nově vzniklých škál.²⁷

4.3.1 Vyhýbavé a ochranné chování a punitivita ve výzkumu Aktér 2015

Jak jsme již zmínili v teoretické části této práce, vztah mezi obavami z kriminality a vyhýbavým a ochranným chováním není zcela jednoznačný. Zatímco někteří autoři (Garofalo, 1981; Williams et al., 1994) jej vidí jako následek obav, tj. jsou přesvědčeni, že člověk, který se obává, že by se mohl stát obětí trestného činu, tomuto strachu přizpůsobí své chování ve snaze snížit pravděpodobnost viktimizace a eliminovat nepříjemné pocitu strachu, jiní zastávají názor, že vyhýbavé a ochranné chování je příčinou zvýšených obav z kriminality (Rountree & Land, 1996).

Tabulka 16. Korelace mezi indikátory vyhýbavého a ochranného chování, obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace

Položky:	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
(1) jedete autem nebo taxíkem	1	0,48	0,36	0,34	0,21	0,31	0,57	0,11	0,13
(2) vyhýbáte se veřejným dopravním prostředkům		1	0,41	0,35	0,20	0,32	0,58	0,17	0,16
(3) vyhýbáte se prázdným ulicím, prostranstvím a parkům			1	0,69	0,16	0,49	0,71	0,27	0,25
(4) vyhýbáte se podezřelým osobám				1	0,15	0,45	0,68	0,26	0,22
(5) vezmete si s sebou slzný plyn, nůž, střelnou zbraň apod.					1	0,15	0,34	0,17	0,14
(6) necháte se doprovázet						1	0,59	0,23	0,16
(7) index vyhýbavého a ochranného chování							1	0,37	0,33
(8) index obav z kriminality								1	0,77
(9) index vnímaného rizika viktimizace									1

Pozn.: $p < 0,001$; 1 = nikdy, 4 = vždy; korelační koeficienty Kendalovo Tau a Spearman (kurzívou)

Ferraro (1995) je přesvědčen, že obavy z kriminality i vyhýbavé a ochranné chování jsou výsledkem vnímaného rizika viktimizace (viz Obrázek 1, str. 31). Lidé se tak uchylují ke změně chování proto, aby snížili pravděpodobnost, že se stanou obětí trestného činu. Tato změna však paradoxně vyvolává větší obavy. Jinými slovy čím více je u člověka patrné vyhýbavé a ochranné chování, tím vyšší jsou jeho obavy.

V Tabulce 16, kde jsou prezentovány všechny položky, kterými byl index vyhýbavého a ochranného chování měřen, zkoumáme vztah těchto položek navzájem stejně jako vztah výsledného indexu, obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace.

²⁶ Pro účely interpretace byla škála proměnné měřící subjektivní zdraví otočena, tj. 5 = velmi dobrý.

²⁷ Faktorová analýza pro index vyhýbavého a ochranného chování byla počítána v Mplus. Výpočet konzistentnosti škály (polychorické alfa) viz Gadermann, Guhn, Zumbo (2012).

Data naznačují, že všechny položky měřící index vyhýbavého a ochranného chování navzájem korelují a že mezi zmíněnými indexy existuje poměrně silný vztah. Častější změna chování pravděpodobně povede k většímu vnímanému riziku viktimizace (0,33) a vyšší obavám z kriminality (0,37). Podobně však také větší vnímané riziko viktimizace a vyšší obavy mohou zapříčinit to, že se jedinec častěji uchyluje k vyhýbavým a ochranným praktikám.

Tabulka 17. Korelace mezi indikátory punitivity a obavami z kriminality

Položky:	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) zpřísnit tresty u všech trestných činů	1	0,51	0,57	0,84	0,18
(2) posílit počty policistů v ulicích		1	0,53	0,81	0,16
(3) zpřísnit režim ve věznicích			1	0,81	0,12 ^a
(4) index punitivity				1	0,19
(5) index obav z kriminality					1

Pozn.: $p < 0,001$ (^a $p < 0,01$); 1 = zásadní nesouhlas, 10 = maximální souhlas; korelační koeficient Spearman

V případě punitivity, tedy skonu k ukládání přísnějších trestů pro pachatele trestných činů, jsme se pokusili zjistit, do jaké míry ovlivňují tuto proměnnou obavy z kriminality. Jedna z klasických, instrumentálních perspektiv totiž předpokládá, že lidé, kteří se cítí v nebezpečí nebo mají strach z toho, že by se mohli stát obětí trestního činu, mnohem častěji zastávají názor, že překročení zákona a pravidel společnosti by mělo být tvrdě potrestáno (Maruna & King, 2004; Tyler & Boeckmann, 1997; Wanner & Caputo, 1987). Tento předpoklad byl v českém prostředí částečně potvrzen (Costelloe et al., 2002), nicméně existují i studie, které vliv obav z kriminality na punitivní postoje jedince neprokázaly (Moravcová & Tomášek, 2014)

Data naznačují (Tabulka 17), že obavy z kriminality by mohly mít na punitivitu určitý vliv. Korelační koeficient pro oba indexy (0,19) poukazuje na středně silný vztah mezi těmito proměnnými, kdy vyšší obavy z kriminality vedou k radikálnějším názorům na trestání zločinců.

4.3.2 Důvěra v druhé a ve společenské instituce, spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví ve výzkumu ESS R5

Mezi důležité koreláty obav z kriminality můžeme zařadit také interpersonální a institucionální důvěru. Lze předpokládat, že ti, kteří deklarují vyšší obavy z kriminality, budou méně důvěřovat lidem kolem sebe, ale i institucím, jejichž úkolem je zajistit bezpečnost země a chránit její obyvatele před kriminalitou. Na vztah mezi těmito proměnnými poukázala v minulosti řada studií (Andreescu, 2010; Buriánek, 1997; Meško et al., 2007; Pechačová et al., 1998; Tseloni & Zarafonitou, 2008). I v tomto případě se určení kauzální povahy daného vztahu ukazuje jako problematické. Není tedy zcela zřejmé, zda vyšší obavy z kriminality vedou k nižší důvěře nebo zda je pokles důvěry v druhé lidi a ve společenské instituce příčinou vyšších obav z kriminality mezi občany. Jackson et al. (Jackson et al., 2009; Jackson & Bradford, 2009; Jackson & Sunshine, 2007; Jackson, 2004) jsou přesvědčeni, že veřejnost hodnotí práci politických institucí, policie a

soudů s ohledem na to, jak se cítí v zemi bezpečně, za jak vysoké považují riziko, že by mohli být viktimizováni, a do jaké míry se obávají kriminality jako takové. Pokles institucionální důvěry tedy spatřují ve zvyšujících se obavách z kriminality.

Tabulka 18. Korelace mezi indikátory důvěry a obavami z kriminality

Indikátory:	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) index důvěry v druhé lidi	1	0,31	0,24	0,17	-0,20
(2) index důvěry ve vybrané politické instituce		1	0,24	0,25	-0,08
(3) index důvěry v efektivitu práce policie			1	0,23	-0,12
(4) důvěra v efektivitu práce soudů				1	-0,09
(5) index obav z kriminality					1

Pozn.: $p < 0,001$; Indexy kódovány tak, že čím vyšší hodnota, tím větší důvěra, větší obavy; korelační koeficient Spearman.

Vztahy mezi interpersonální a institucionální důvěrou jsou zobrazeny v Tabulce 18. Kvůli velikosti korelační matice neprezentujeme údaje pro jednotlivé položky indexů, jak tomu bylo v předchozích případech. Platí nicméně, že tyto položky jsou mezi sebou ve vzájemné souvislosti a je vhodné z nich vypočítat souhrnné indexy důvěry. Vidíme, že důvěra v druhé lidi stejně jako ve vybrané politické instituce (český parlament, politiky a politické strany) a v efektivitu práce policie i soudů je spojena s nižší frekvencí (připomeňme, že v datech ESS R5 byly obavy z kriminality měřeny frekvenční otázkou, tj. jak často se respondenti obávají) obav z kriminality. Všechny korelační koeficienty mezi těmito proměnnými jsou totiž záporné. Dále lze říci, že nejsilnější vztah nacházíme mezi důvěrou v druhé lidi a obavami z kriminality (-0,20) nebo mezi touto proměnnou a důvěrou v efektivitu práce policie (-0,12).

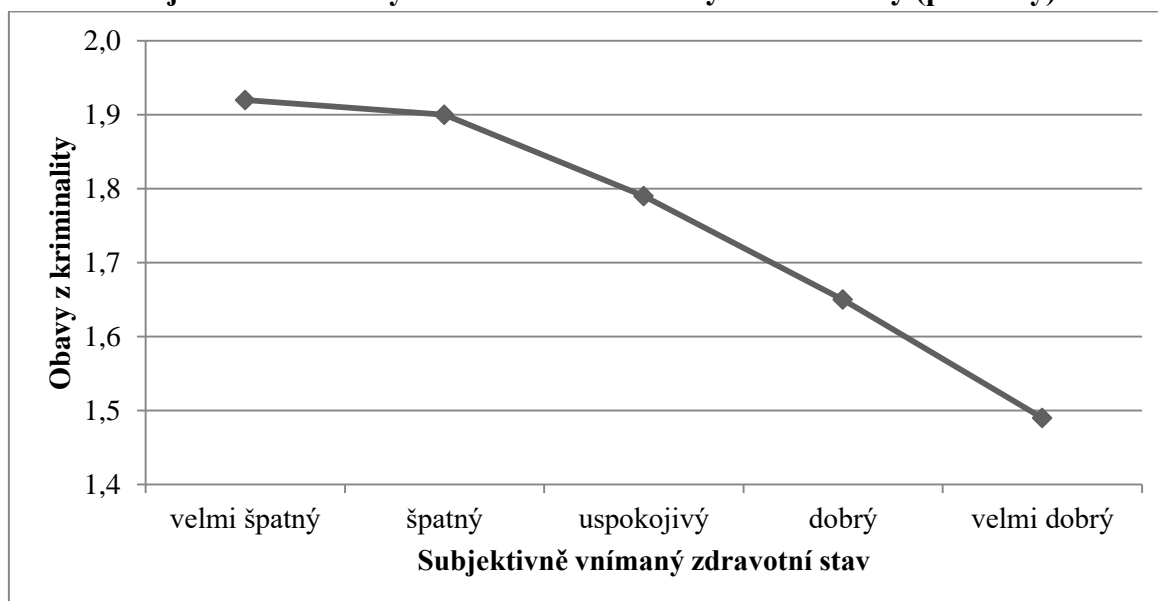
Konečně výzkum ESS R5 se zaměřil také na zhodnocení spokojenosti respondentů s životem, pocitu štěstí a subjektivně vnímaného zdravotního stavu. Řada studií se shoduje (Hanslmaier, 2013; Moore, 2006; Stafford et al., 2007), že ti, kteří se kriminality obávají, vedou méně spokojený a šťastný život a hodnotí svůj zdravotní stav hůře než ti, kteří strach z viktimizace nepocítují.

Tabulka 19. Korelace mezi indikátory spokojenosti s životem, štěstí a obavami z kriminality

Indikátory:	(1)	(2)	(3)
(1) spokojenost s životem	1	0,74	-0,16
(2) pocit štěstí		1	-0,15
(3) index obav z kriminality			1

Pozn.: $p < 0,001$; Indexy kódovány tak, že čím vyšší hodnota, tím větší spokojenost/štěstí, větší obavy; korelační koeficient Spearman.

Graf 8. Subjektivně vnímaný zdravotní stav a obavy z kriminality (průměry)

Pozn.: Kruskal-Wallis test ($p < 0,001$); korelační koeficient Kendalovo Tau = -0,19

Naše výsledky korespondují s těmito studiemi (Tabulka 19 a Graf 8). Mezi proměnnými nacházíme negativní vztah, tj. respondenti deklarující větší spokojenost v životě a ti, kteří se cítí šťastní a zdraví, se kriminality obávají méně často než ti, kteří se svým životem spokojeni spíše nejsou, sami sebe neřadí mezi šťastné lidi, a kteří hodnotí svůj zdravotní stav jako špatný. Tyto výsledky by mohly podporovat závěry některých odborníků o tom, že obavy jsou spojeny s lidskými emocemi (Ferraro & LaGrange, 1987; Ferraro, 1995). Lidé, kteří se laicky řečeno cítí „v pohodě“ a jsou vyrovnaní, nebudou mít takový sklon obávat se potenciálních společenských hrozeb. Na druhou stranu ti, kteří se z nějakého důvodu kriminality obávají, mohou přenést svoje obavy a emocionální prožitky do jiných sfér svého života.

4.4 Modelování příčin a důsledků obav z kriminality v komplexních modelech

Dosavadní bivariační analýza nám ukázala, zda a do jaké míry ovlivňují vybrané individuální a sociální faktory obavy z kriminality. Nyní se pokusíme odhadnout složitější vícerozměrné modely, které nám řeknou, jaký je vliv těchto faktorů při současné kontrole dalších proměnných zařazených do modelu a do jaké míry se poznatky z dosavadních studií shodují s výsledky námi analyzovaných dat. Využijeme přitom lineární regresní analýzu (tzv. nested models) a strukturní modelování.

4.4.1 Testování Ferrarova modelu obav z kriminality

V prvním kroku analýzy vycházíme z původního konceptu Ferrara (1995, Obrázek 1), který propojuje individuální, ekologickou a lokální úroveň spolu s vnímaným rizikem viktimizace, obavami z kriminality a vyhýbavým a ochranným chováním.

Tabulka 20 využívající data z výzkumu Aktér 2015 zobrazuje čtyři modely. V prvním (M1) uvažujeme individuální a ekologické proměnné, tj. pohlaví, věk, vzdělání, viktimizační zkušenost jedince a úroveň viktimizace v oblasti, kde respondent žije.²⁸ Druhý až čtvrtý model (M2 – M4) postupně zohledňuje také míru dezorganizace prostředí, vnímané riziko viktimizace a vyhýbavé a ochranné chování.

Tabulka 20. Regresní analýza obav z kriminality na datech Aktér 2015

Proměnná	M1 Beta	M2 Beta	M3 Beta	M4 Beta
Pohlaví (1 = muž)	-0,190 *	-0,152	-0,093	-0,038
Věk	0,128 **	0,099 *	0,046	0,045
Pohlaví x věk	0,049	0,023	0,008	-0,005
Vzdělání (srov. ZŠ)				
SŠ bez maturity	-0,017	-0,005	0,008	-0,004
SŠ s maturitou	-0,094 *	-0,071	-0,017	-0,034
VŠ	-0,019	-0,002	0,009	-0,006
Viktimizace (1 = ano)	0,173 ***	0,115 ***	0,071 **	0,065 **
Sledování krimi zpráv (srov. nikdy, téměř nikdy)				
občas, příležitostně	0,021	-0,008	-0,005	-0,011
celkem pravidelně	0,056	0,026	0,053	0,048
Úroveň viktimizace	0,046	0,023	-0,003	0,012
Dezorganizace		0,347 ***	0,082 ***	0,075 **
Vnímané riziko viktimizace			0,712 ***	0,683 ***
Vyhýbavé a ochranné chování				0,117 ***
Adjustované R²	0,078	0,191	0,612	0,622

N = 903; *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Vidíme, že v prvním modelu, který vysvětluje asi 8 % variability závisle proměnné, jsou nejsilnějšími faktory, které ovlivňují obavy z kriminality, pohlaví, věk a přímá viktimizace jedince. Ženy, starší a ti, kteří se během posledních pěti let stali obětí trestného činu, deklarují vyšší obavy z kriminality než ostatní respondenti. Naopak interakce pohlaví a věku, sledování krimi zpráv nebo úroveň viktimizace v kraji, kde respondent bydlí, nehrají žádnou roli. V případě nesignifikantní interakce mezi pohlavím a věkem se tak nepotvrzuje ani jedna ze dvou výše zmíněných hypotéz o snižujících se, resp. zvyšujících se genderových rozdílech v obavách s rostoucím věkem (viz str. 23). Zajímavé je také zjištění, že lidé se kriminality obávají více méně stejně bez ohledu na to, jak často sledují v televizi zprávy s kriminálním podtextem nebo jaké je objektivní riziko jejich případné viktimizace.

Přidáním faktoru dezorganizace prostředí do druhého modelu se význam pohlaví, věku a viktimizace snižuje (dochází ke snížení koeficientů Beta u věku a viktimizace,

²⁸ Počítáno jako podíl viktimizovaných v kraji (NUTS3), a to jak pro data Aktér, tak pro ESS R5.

pohlaví se ukazuje jako statisticky nevýznamné). Data naznačují, že ti, kteří hodnotí místo svého bydliště jako dezorganizované ($\beta = 0,347$), deklarují větší obavy z kriminality než ti, kteří jej považují za bezproblémové. Zohledněním vnímaného rizika viktimizace (M3) se však snižuje i přímý vliv proměnné měřící dezorganizaci prostředí (0,082). Hodnota adjustovaného R^2 postupně roste, přičemž poslední model (M4) vysvětluje asi 62 % variability obav z kriminality.

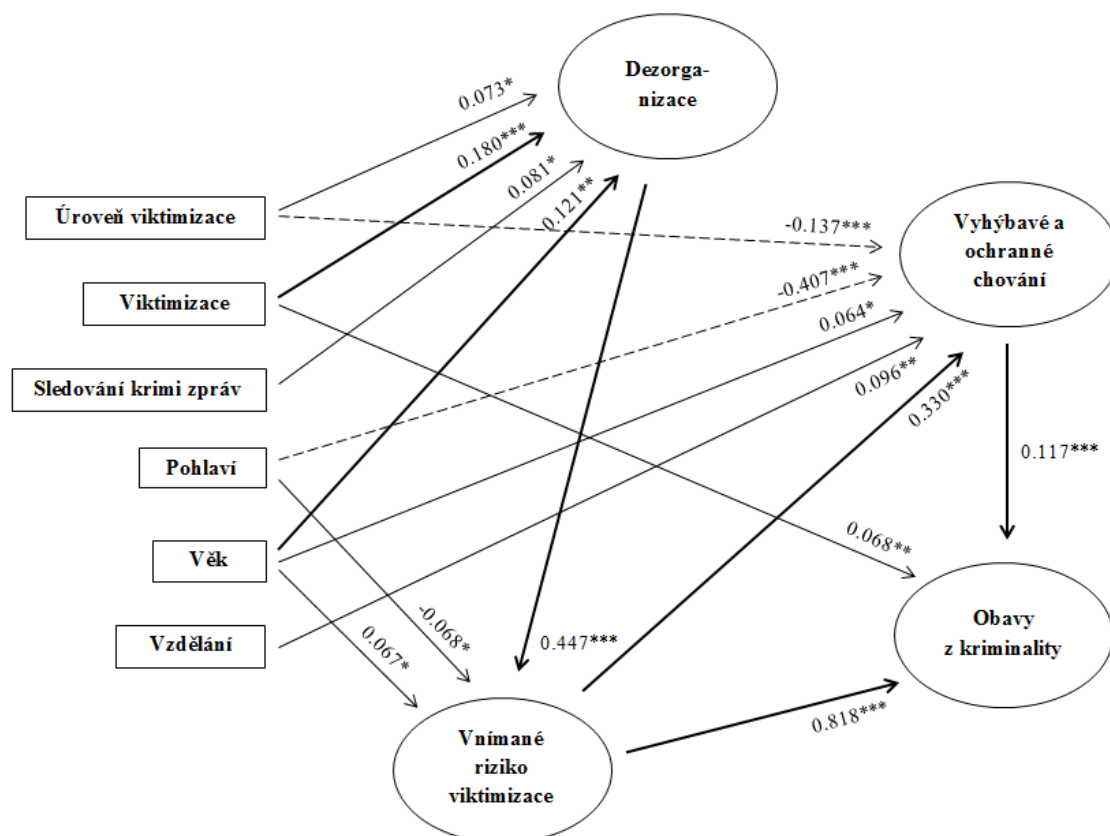
Výsledky analýzy a změny v hodnotách koeficientů β naznačují, že individuální proměnné ovlivňují názor respondentů na dezorganizaci prostředí, ve kterém žijí, což následně ovlivňuje jejich zhodnocení pravděpodobnosti, resp. rizika viktimizace. Vnímané riziko viktimizace je zároveň nejsilnějším faktorem ovlivňujícím obavy z kriminality ($\beta = 0,712$ v M3, resp. 0,683 v M4).

Zmíněné vztahy jsme se pokusili znázornit pomocí strukturního modelu. Základní model, do kterého vstupovaly původní indikátory měřící latentní koncepty, hůře odpovídal datům (RMSEA = 0,063, CFI = 0,910, TLI = 0,890), proto jsme se jej rozhodli upravit s pomocí tzv. modifikačních indexů (modification indices). Abychom dosáhli více méně přijatelných statistik modelu, tj. aby daný model lépe odpovídal zkoumaným datům, povolili jsme korelaci reziduí vybraných položek měřících dezorganizaci prostředí („nudící se a poflakující se mládež“ a „nepříznivobí občané“) a vyhýbavé a ochranné chování („jedete autem nebo taxíkem“ a „vyhýbáte se veřejným dopravním prostředkům“). Výsledný model (Obrázek 2) sedí na data relativně dobře (RMSEA = 0,052; CFI = 0,939; TLI = 0,924)²⁹ a potvrzuje závěry regresní analýzy.

Nejsilnějším faktorem ovlivňujícím obavy z kriminality je vnímané riziko viktimizace (0,818). Ti, kteří hodnotí pravděpodobnost své vlastní viktimizace jako vyšší, se obávají více než ti, kteří ji hodnotí jako nižší. Stejně tak vidíme, že vnímané riziko viktimizace úzce souvisí s hodnocením lokality, ve které respondent bydlí (0,447). Pokud ji vidí jako dezorganizovanou, vnímané riziko viktimizace se zvyšuje. Z individuálních proměnných působí (i když poměrně slabě) na obavy z kriminality přímo pouze viktimizace respondenta (0,068). Zjišťujeme však relativně silný nepřímý vliv této proměnné (0,180; podobně 0,121 pro věk) na obavy, a to přes dezorganizaci prostředí, resp. vnímané riziko viktimizace. Vnímané riziko viktimizace ovlivňuje také to, zda člověk přistoupí ke změně svého chování (0,330), tj. zda se začne vyhýbat potenciálně nebezpečným situacím a chránit se před kriminalitou. Tuto proměnnou překvapivě silně ovlivňuje také pohlaví jedince (-0,407), ale i úroveň viktimizace (-0,137). Jsou to především ženy a paradoxně také lidé bydlící v lokalitách s nižším nápadem trestné činnosti, kteří uplatňují strategie vyhýbavého a ochranného chování, aby snížili riziko své vlastní viktimizace. Konečně toto chování dále zvyšuje obavy z kriminality (0,117), podobně jak ve své práci popsal právě Ferraro (1995).

²⁹ V ideálním případě, by RMSEA měla mít hodnotu nižší než 0,05, statistika CFI (resp. TLI) zase vyšší než 0,95 (Byrne, 2009; Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008).

Obrázek 2. SEM – klasický model obav z kriminality (Aktér 2015)

Pozn.: SEM (Mplus 6), Aktér 2015; N = 923; standardizované koeficienty (StdYX); Chi kvadrát 742, df 211, $p < 0,001$, CFI 0,939, TLI 0,924, RMSEA 0,052; * $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,001$. Nesignifikantní vztahy nejsou v modelu zobrazeny.

V Tabulce 21 prezentujeme výsledky z analýzy dat ESS R5. V tomto případě jsme neměli k dispozici otázku měřící dezorganizaci prostředí, odhad pravděpodobnosti viktimizace respondenta a vyhýbavé a ochranné chování. Jako indikátor vnímaného rizika viktimizace jsme však využili otázku na pocit bezpečí (viz Ferraro & LaGrange, 1987 a závěry z metodologické části práce, resp. kapitoly 4.1) „*Jak bezpečně se cítíte – nebo byste se cítil(a) – když procházíte po setmění sám(a) v okolí vašeho bydliště? Cítíte se – nebo cítil(a) byste se...*“. Oproti výzkumu Aktér jsme ale měli k dispozici otázku, která se respondentů ptala na spokojenost s příjmem a kterou lze považovat za jeden z indikátorů vulnerability jedince. Proto jsme ji do analýzy zařadili. Připomeňme také, že v datech ESS R5 byla viktimizační zkušenost osobní i člena domácnosti (tj. přímá i nepřímá viktimizace) měřena jednou otázkou.

Logika analýzy je stejná jako výše, tj. první model (M1) zahrnuje individuální a ekologické proměnné, druhý (M2) pak pocit bezpečí. Data ESS R5 rovněž ukázala, že obavy z kriminality pociťují spíše ženy (Beta = -0,270), starší (0,061) a ti, kteří byli v minulosti viktimizováni (0,245). Jako statisticky významná se navíc ukázala i subjektivní spokojenost s příjmem. Ti, kteří podle svého názoru vychází s rodinnými financemi velmi těžko, pociťují obavy z kriminality častěji než ostatní. Druhý model, který vysvětluje asi

třetinu (31 %) variability závisle proměnné, poukázal na silnou souvislost mezi obavami z kriminality a pocitem bezpečí. Lidé, kteří se v okolí svého bydliště cítí velmi bezpečně, deklarují nižší frekvenci obav z kriminality než ti, kteří se cítí bezpečně (0,231), v nebezpečí (0,558) nebo velmi v nebezpečí (0,360). Zohlednění této proměnné navíc vedlo ke snížení hodnot koeficientů Beta u pohlaví a viktimizační zkušenosti. Vliv spokojenosti s příjmem na obavy se zcela vyrušil. Lze proto předpokládat, že dané individuální proměnné působí na obavy z kriminality také nepřímo, a to přes pocit bezpečí.

Tabulka 21. Regresní analýza obav z kriminality na datech ESS R5³⁰

Proměnná	M1		M2	
	Beta		Beta	
Pohlaví (1 = muž)	-0,270	***	-0,161	**
Věk	0,061	*	0,024	
Pohlaví x věk	0,097		0,087	
Vzdělání (srov. ZŠ)				
SŠ bez maturity	0,022		0,034	
SŠ s maturitou	0,061		0,055	*
VŠ	0,042		0,055	*
Spokojenost s příjmem (srov. = vychází velmi těžko)				
žije pohodlně	-0,130	***	-0,040	
lze vyjít	-0,128	***	-0,041	
vychází těžko	-0,076	**	-0,028	
Viktimizační zkušenost (1 = ano)	0,245	***	0,161	***
Úroveň viktimizace	0,036		-0,005	
Pocit bezpečí (srov. = velmi bezpečně)				
bezpečně			0,231	***
v nebezpečí			0,558	***
velmi v nebezpečí			0,360	***
Adjustované R²	0,118		0,306	

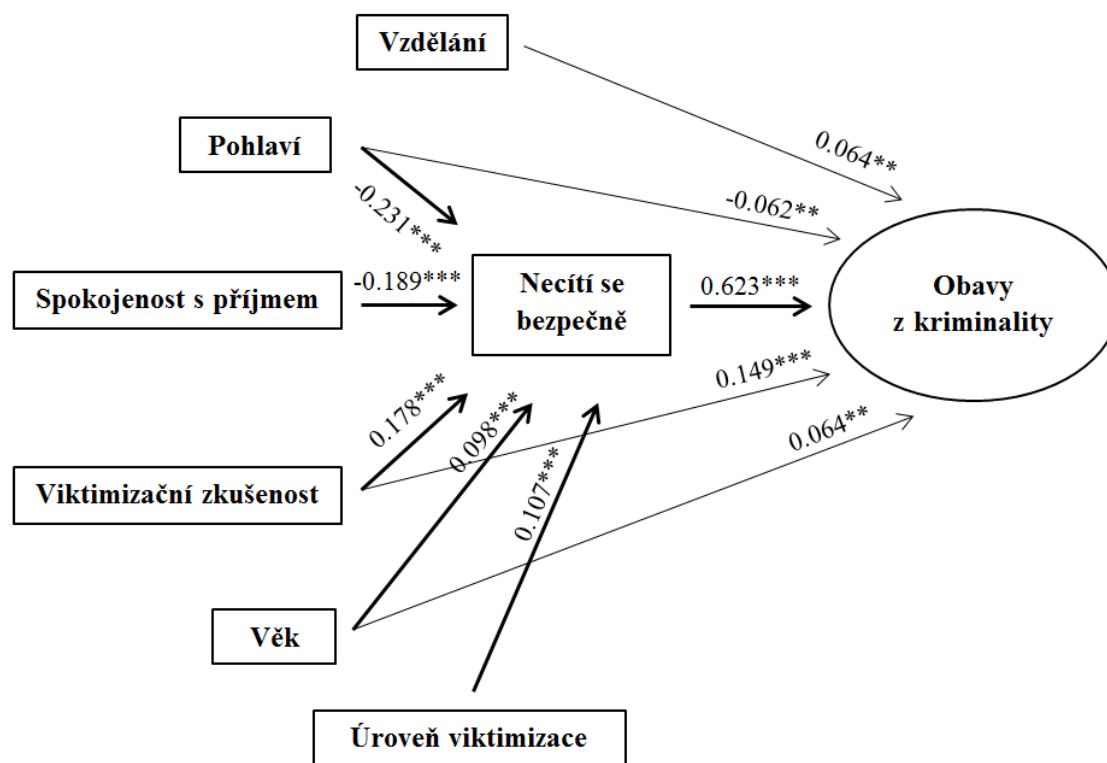
N = 2242; *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Strukturní model vypočítaný pomocí dat ESS R5 zobrazuje Obrázek 3. Výsledný model sedí na data relativně dobře (RMSEA = 0,062; CFI = 0,989, TLI = 0,961) a potvrzuje závěry regresní analýzy. Ti, kteří se necítí bezpečně, se častěji obávají, než ti, kteří považují okolí svého bydliště za bezpečné (0,623). Proměnná měřící pocit bezpečí navíc významným způsobem zprostředkovává vliv úrovně viktimizace a všech individuálních proměnných s výjimkou vzdělání, které obavy z kriminality ovlivňuje přímo. Vysokoškoláci připouštějí častější obavy než ostatní, i když vztah mezi těmito proměnnými je relativně slabý (0,064). Pohlaví, věk a viktimizační zkušenost ovlivňují obavy z kriminality jak přímo, tak skrze pocit bezpečí, ačkoli přímé efekty těchto proměnných (-0,062; 0,064; 0,149) jsou slabší než ty zprostředkované (-0,231; 0,098;

³⁰ Rozložení obav z kriminality nebylo normální, proto jsme tuto proměnnou transformovali (odmocnili).

0,178). Konečně spokojenost s příjmem ovlivňuje obavy z kriminality pouze nepřímo. Ti, kteří jsou spokojeni s příjmem své domácnosti, hodnotí pocit bezpečí jako vyšší (-0,189), a tím pádem nezažívají obavy z kriminality tak často jako ti, kteří spokojeni nejsou.

Obrázek 3. SEM – klasický model obav z kriminality (ESS R5)

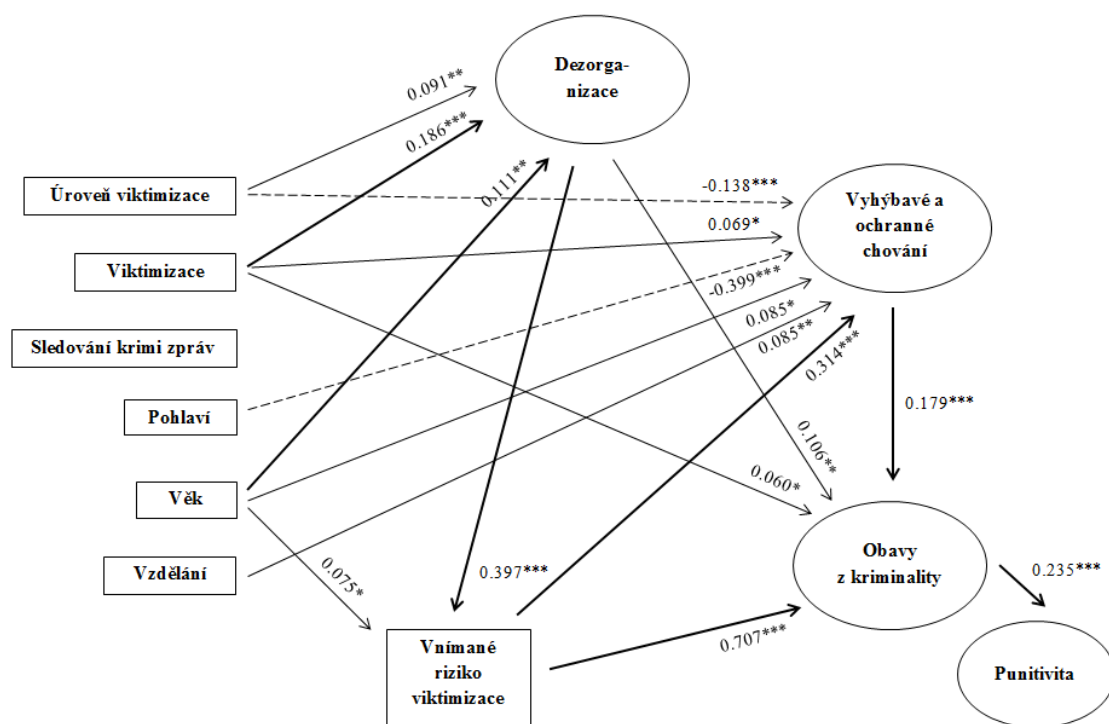
Pozn.: SEM (Mplus 6), ESS R5; N = 2332; standardizované koeficienty (StdYX); Chi kvadrát 59, df 6, $p < 0,001$, CFI 0,989, TLI 0,961, RMSEA 0,062; * $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,001$. Nesignifikanční vztahy nejsou v modelu zobrazeny.

Vztah mezi vnímaným rizikem viktimizace, resp. pocitem bezpečí, a obavami z kriminality je tedy relativně silný, přičemž vyšší vnímané riziko viktimizace, resp. nižší pocit bezpečí, vedou k vyšším (častějším) obavám z kriminality. Ukázalo se také, že vliv individuálních proměnných je většinou zprostředkován přes další proměnné zařazené do modelu. Jako významný se v tomto ohledu ukázal faktor dezorganizace prostředí, který v datech Aktér 2015 zprostředkoval zejména vliv věku a přímé viktimizace na vnímané riziko viktimizace, resp. obavy z kriminality. Do výzkumu ESS R5 nebyly otázky na dezorganizaci prostředí zahrnuty a vnímané riziko viktimizace bylo nahrazeno pocitem bezpečí. Data však poukázala na podobný princip – individuální proměnné a úroveň viktimizace ovlivňují obavy z kriminality především nepřímo, a to přes proměnnou měřící pocit bezpečí. Konečně se také ukázalo, že vyhýbavé a ochranné chování, ke kterému se respondenti uchylují v reakci na vyšší vnímané riziko viktimizace, vede k vyšším obavám z kriminality. Potvrdili jsme tak v podstatě hypotézy 1 až 4 (str. 46).

4.4.2 Rozšíření modelu o další souvislosti

Nyní se pokusíme rozšířit základní modely prezentované v podkapitole 4.4.1 o vybrané koreláty obav z kriminality. Již v teoretické části práce jsme zmínili, že určit kauzální vztah mezi punitivitou, interpersonální a institucionální důvěrou nebo spokojeností s životem, štěstím a subjektivně vnímaným zdravím není jednoduché a že v případě průřezových dat je na posloupnosti vztahů nutné usuzovat z poznatků dřívějších výzkumů a šetření. My se budeme držet studií (Hanslmaier, 2013; Chanley et al., 2000; Jackson et al., 2009; Jackson & Bradford, 2009; Jackson & Sunshine, 2007; Jackson, 2004; Moore, 2006; Stafford et al., 2007; Tyler & Boeckmann, 1997; Wanner & Caputo, 1987), které obavy z kriminality vnímají jako příčinu zmíněných sociálních jevů. Pomocí výzkumu Aktér budeme tedy modelovat vliv této proměnné na punitivní postoje respondentů, pomocí výzkumu ESS R5 se pak zaměříme na důvěru v druhé lidi a společenské instituce nebo spokojenost s životem, pocit štěstí a subjektivně vnímané zdraví.

Obrázek 4. SEM – rozšířený model obav z kriminality a punitivních postojů jedince (Aktér 2015)

Pozn.: SEM (Mplus 6), Aktér 2015; N = 779; standardizované koeficienty (StdYX); **odhad MLM** (punitivita není normálně rozložena), CFI 0,928, TLI 0,912, RMSEA 0,050; *p < 0,1, **p < 0,05, ***p < 0,001. Proměnná měřící punitivitu kontrolována pohlavím, věkem a vzděláním respondenta. Nesignifikantní vztahy nejsou v modelu zobrazeny.

První zmíněný model prezentuje Obrázek 4. Abychom dosáhli akceptovatelných Fit statistik modelu, museli jsme kromě úprav popsanych výše (str. 78) vytvořit souhrnný index vnímaného rizika viktimizace, a to zprůměrováním položek, které tuto proměnnou měří. Pokud jej srovnáme se základním modelem (Obrázek 2), zjistíme, že povaha vztahů

mezi proměnnými se změnila pouze nepatrně. Výjimku představují přímé vztahy sledování krimi zpráv a dezorganizace prostředí nebo pohlaví a vnímaného rizika viktimizace, které se v modelu zohledňujícím punitivitu jedince ukázaly jako nevýznamné. Nově zjišťujeme existenci vztahu mezi dezorganizací prostředí a obavami z kriminality nebo viktimizací a vyhýbavým a ochranným chováním. Podle předpokladu se ukázalo, že obavy z kriminality zvyšují punitivní sklony (0,235). Ti, kteří se obávají, že by se mohli stát obětí trestného činu, jsou spíše než ostatní pro zpřísnění trestů při překročení zákona, posílení počtu policistů v ulicích a zpřísnění režimu ve věznicích.

Vliv obav z kriminality na důvěru v druhé lidi a vybrané společenské instituce sledujeme pomocí dat ESS R5 (Obrázek 5). I v tomto případě se ukazuje, že povaha vztahů je v podstatě totožná se základním modelem (Obrázek 3). Výjimku zde představuje přímý vztah vzdělání a obav z kriminality, který se v modelu zohledňujícím indikátory důvěry ukázal jako statisticky nevýznamný.

Výsledky analýzy naznačují, že častější obavy z kriminality vedou ke snížení interpersonální i institucionální důvěry. Nejvíce však ovlivňují důvěru v druhé lidi (-0,286) a následně pak také důvěru v práci policie, resp. její efektivitu (-0,227), což je velmi pravděpodobně zapříčiněno tím, že veřejnost považuje policii za hlavní instituci, která by měla občany chránit před kriminalitou.

Abychom mohli otestovat hypotézu, že důvěra v policii je spíše než obavami z kriminality ovlivněna dezorganizací prostředí, ve kterém člověk žije (Jackson et al., 2009; Jackson & Sunshine, 2007), museli jsme využít indikátor měřící důvěru v policii ve výzkumu Aktér 2015 („*Mohl(a) byste ohodnotit, jakou důvěru máte k následujícím institucím?*“ Odpověď: c) obecní (městská) policie³¹; kategorie odpovědí: „rozhodně důvěřuje“, „spíše důvěřuje“, „spíše nedůvěřuje“, „rozhodně nedůvěřuje“³²). Výzkum ESS R5 totiž otázky na dezorganizaci prostředí neobsahoval.

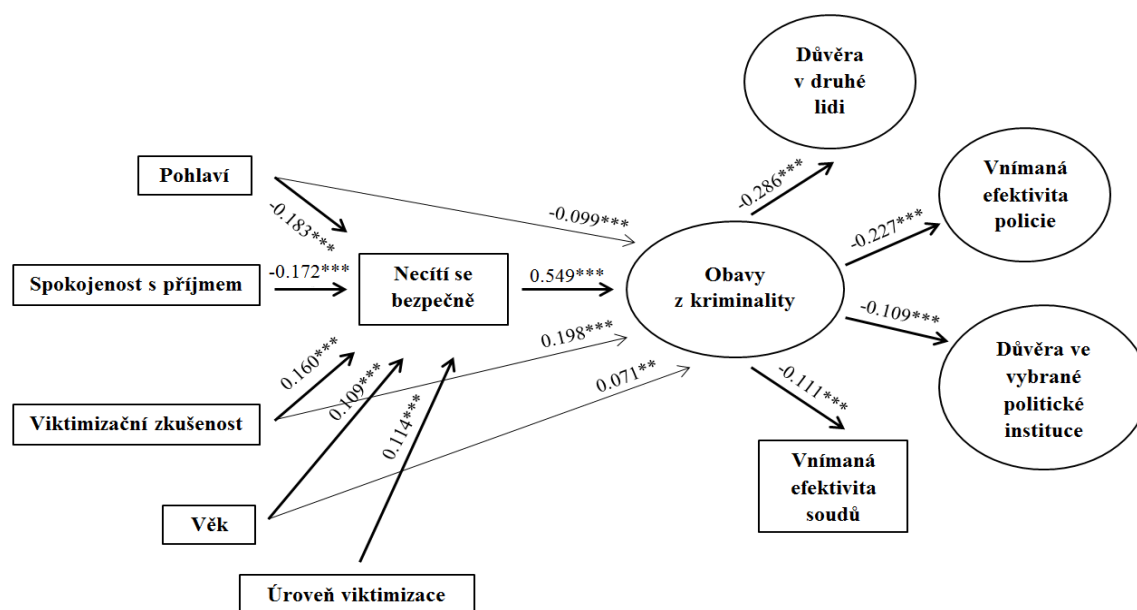
Tento předpoklad se alespoň na datech Aktér 2015 potvrdil (model zde neprezentujeme). Důvěra v policii je kromě pohlaví (muži důvěřují méně než ženy) nebo vzdělání (vysokoškoláci důvěřují více než lidé se základním vzděláním nebo středoškoláci) ovlivněna proměnnou měřící názory respondentů na dezorganizaci prostředí. Ti, kteří hodnotí okolí svého bydliště jako dezorganizované, důvěřují obecní (městské) policii méně než ostatní (-0,147). Zavedením vztahu mezi dezorganizací prostředí a důvěrou v policii se navíc v podstatě vyrušil vliv obav z kriminality na tuto proměnnou (hodnota koeficientu = -0,076 při hladině $p < 0,1$).³³

³¹ Baterie týkající se důvěry v různé instituce obsahovala i důvěru ve státní policii. Vzhledem k tomu, že dezorganizace prostředí je vázána na lokalitu, kde člověk žije, využili jsme pouze indikátor měřící důvěru v obecní, resp. městskou policii.

³² Pro snazší interpretaci byla škála obrácena tak, že 4 = rozhodně důvěřuje.

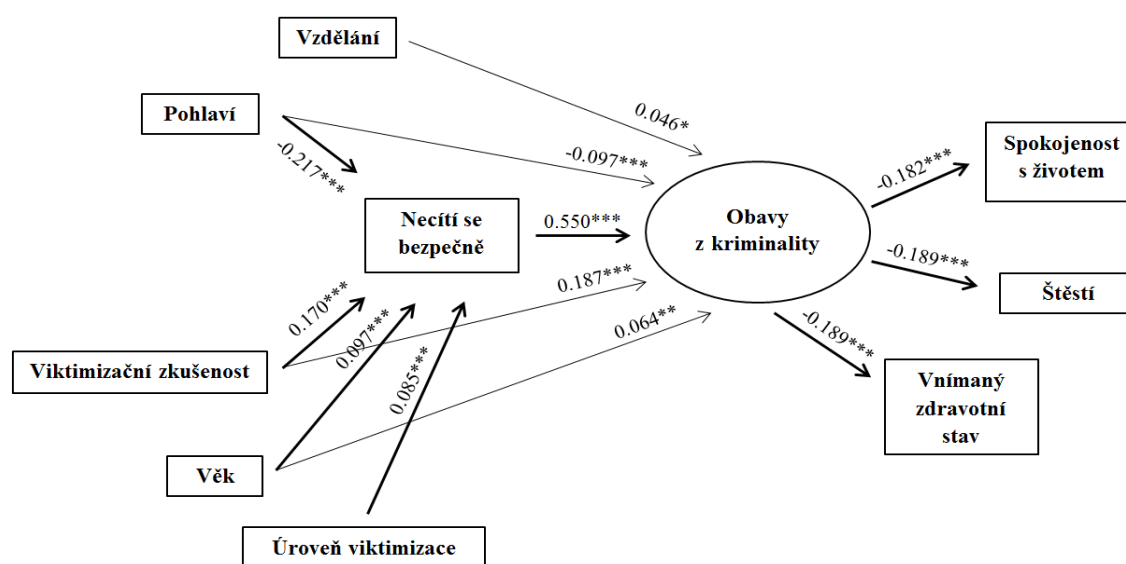
³³ Dodejme, že v případě modelu, který zohledňuje punitivitu jedince (Obrázek 4), není vztah mezi dezorganizací prostředí a punitivitou významný a nevede ke slabšímu vztahu mezi touto proměnnou a obavami z kriminality.

Obrázek 5. SEM – rozšířený model obav z kriminality a interpersonální a institucionální důvěry (ESS R5)

Pozn.: SEM (Mplus 6), ESS R5; N = 1770; standardizované koeficienty (StdYX); **odhad MLM** (některé indikátory důvěry nejsou normálně rozloženy), CFI 0,980, TLI 0,971, RMSEA 0,033; *p < 0,1, **p < 0,05, ***p < 0,001. Proměnné měřící důvěru jsou kontrolovány pohlavím, věkem a vzděláním respondenta a je povolena jejich vzájemná korelace. Nesignifikanční vztahy nejsou v modelu zobrazeny.

Obrázek 6. SEM – rozšířený model obav z kriminality a spokojenosti s životem, pocitu štěstí a subjektivně vnímaného zdraví (ESS R5)

Pozn.: SEM (Mplus 6), ESS R5; N = 2249; standardizované koeficienty (StdYX); **odhad MLM** (spokojenost s životem a štěstí nejsou normálně rozloženy), CFI 0,990, TLI 0,973, RMSEA 0,037; *p < 0,1, **p < 0,05, ***p < 0,001. Proměnná spokojenost s příjmem významně snižovala Fit statistiky modelu, proto byla vyřazena. Proměnné měřící spokojenost s životem, štěstí a vnímaný zdravotní stav jsou kontrolovány pohlavím, věkem a vzděláním respondenta a je povolena jejich vzájemná korelace. Nesignifikanční vztahy nejsou v modelu zobrazeny.

V případě spokojenosti s životem, štěstí a subjektivního zdraví jsme byli nuceni z výsledného modelu vyřadit proměnnou měřící spokojenost s příjmem, protože podstatně zhoršovala Fit statistiky modelu. Výsledný model (Obrázek 6) nicméně ukazuje, že obavy z kriminality přispívají také k horšímu hodnocení všech těchto proměnných.

Celkově lze shrnout, že mezi obavami z kriminality a punitivitou existuje pozitivní vztah, naopak mezi touto proměnnou a důvěrou v druhé, ve vybrané společenské instituce stejně jako spokojeností s životem, pocitem štěstí a subjektivně vnímaným zdravím existuje vztah negativní. Obavy z kriminality vedou k vyšší punitivitě jedince, nižší důvěře v druhé lidi nebo společenské instituce či nižší spokojenosti s životem. Můžeme tak částečně potvrdit hypotézu 5 (str. 46). Na druhou stranu je potřeba upozornit, že pokud v modelu uvažujeme vztah mezi dezorganizací prostředí a důvěrou v obecní (městskou) policii, vliv obav z kriminality na tuto proměnnou podstatně zeslábně, resp. se vyruší. Závěry některých studií (Jackson et al., 2009; Jackson & Sunshine, 2007) o tom, že důvěru v policii ovlivňuje spíše hodnocení narušenosti lokality, ve které člověk žije, než obavy z kriminality, jsou tak podloženy i daty z výzkumu Aktér 2015.

4.4.3 Obavy z kriminality a mládež

V závěrečné podkapitole této práce se pokusíme otestovat poslední z výše uvedených hypotéz, kdy předpokládáme, že obavy z kriminality u mládeže jsou ovlivněny stejnými faktory jako u dospělé populace, tj. např. dívky, viktimizovaní jedinci a ti, kteří vnímají riziko viktimizace jako vysoké, se budou obávat kriminality ve větší míře než chlapci, ti, kteří se doposud nestali obětí trestného činu, a ti, kteří hodnotí pravděpodobnost své vlastní viktimizace jako nízkou.

V průběhu analýzy nejprve představíme obavy ze zkoumaných trestných činů společně s hodnocením pravděpodobnosti, že by se respondentům mohl ten či onen skutek přihodit, a zhodnotíme vztah těchto proměnných, individuálních charakteristik jedince (pohlaví, věk, viktimizace) a typu školy, kde respondent studuje. Z proměnných dále vytvoříme souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace a zaměříme se na to, do jaké míry tyto indexy souvisí s vnímanou dezorganizací školního prostředí a respondentova bydliště nebo se změnou jeho chování. Podíváme se také na vztah vnímaného rizika viktimizace s indikátory měřícími pocit bezpečí respondentů. V závěru se pomocí vícerozměrné analýzy pokusíme modelovat vliv individuálních proměnných, vnímaného rizika viktimizace, vyhubavého chování stejně jako charakteristik školy (typ, dezorganizace) a prostředí, ve kterém respondent žije, na obavy mládeže z kriminality.

Index obav z kriminality je tvořen ze čtyř proměnných – obav ze zbití nebo úmyslného poranění, vyhrožování a vydírání, násilného odcizení či krádeže peněz nebo nějaké věci. Nezohlednili jsme obavy z ponížení a kyberšikany, protože tyto položky podle faktorové analýzy sytí jiný faktor, resp. tvoří jinou latentní dimenzi. Z podobných důvodů jako v případě analýzy dat z výzkumu Aktér 2015 jsme nezařadili ani obavy z toho, že by byl respondent přinucen k nějakému sexuálnímu jednání. Index vnímaného rizika viktimizace jsme vytvořili ze stejných položek jako index obav z kriminality. Index viktimizace

sleduje, zda se respondent alespoň jednou během posledních 12 měsíců stal obětí nějakého trestného činu (loupeže, vydírání, ublížení na zdraví nebo krádeže). Dezorganizace školního prostředí byla měřena otázkami na to, zda se ve škole krade, dochází zde k napadání a bitkám, poškozování a záměrnému ničení věcí či zda se zde hodně užívají drogy (1 = rozhodně souhlasím, 4 = rozhodně nesouhlasím). Dezorganizace bydliště (resp. sousedství) byla měřena podobným způsobem. Výzkum se respondentů ptal, zda je v jeho sousedství vysoká zločinnost, hodně se tu prodávají drogy, často zde dochází k napadením a bitkám, nachází se zde opuštěné a poničené budovy, povalují se tu odpadky nebo zda je tu hodně poničených a posprejovaných věcí (taktéž 1 = rozhodně souhlasím, 4 = rozhodně nesouhlasím).³⁴ Konečně vyhýbavé chování bylo měřeno otázkami na to, zda se respondent ze strachu, aby se mu něco nestalo nebo aby se lépe ochránil, vyhýbá určitým ulicím, místům nebo parkům, snaží se nechodit večer sám/sama po ulici, jde určitým lidem z cesty a raději se jim vyhne či zda se nechává vozit nebo doprovázet někým dospělým (1 = nikdy, 5 = velmi často).

Faktorová analýza, která byla vypočítána zvlášť pro všechny zmíněné indexy kromě indexu viktimizace, prokázala existenci jedné latentní proměnné. Cronbachovo alfa se pohybovalo v rozmezí 0,744 – 0,904, což naznačuje na relativně vysokou reliabilitu nově vzniklých škál.³⁵

Nejprve se podívejme na obavy mladých lidí ze zkoumaných skutků. Jak ukazuje Tabulka 22, nejčastěji se obávají toho, že by mohli být poníženi nebo zesměšněni před ostatními vrstevníky (2,2). Následují obavy z krádeže, zbití nebo úmyslného poranění a násilného odcizení osobních věcí nebo peněz. Nejméně se mládež obává toho, že by mohla být přinucena k nějakému sexuálnímu jednání (1,3), což však může být opět důsledek toho, že obavy dívek jsou v tomto případě podstatně vyšší než obavy chlapců, což naše data potvrzují. Statisticky významný vztah mezi obavami a pohlavím se však potvrdil u všech zkoumaných skutků. Předchozí viktimizace ovlivňuje obavy z kriminality ve všech případech (viktimizovaní pociťují častější obavy) kromě přinucení k nějakému sexuálnímu jednání nebo násilného odcizení majetku. Obavy z násilného odcizení majetku jsou však spolu s obavami z ponížení a krádeže majetku ovlivněny typem školy, na které respondent studuje. Větší obavy z prvních dvou zmíněných skutků pociťují žáci základních škol, obavy z krádeže majetku jsou zase charakterističtější pro studenty gymnázií. Konečně věk nehraje žádnou roli – mladí lidé se obávají daných skutků bez ohledu na jejich věk.³⁶

Výsledky rovněž naznačují, že vnímané riziko viktimizace s obavami z kriminality do značné míry koresponduje. Nejvyšší pravděpodobnost nacházíme u ponížení (2,0), nejnižší pak u přinucení k nějakému sexuálnímu jednání (1,3). Vnímané riziko viktimizace je navíc vždy ovlivněno předchozí viktimizací. Kromě zbití či úmyslného poranění jsou to dívky, které hodnotí pravděpodobnost, že by se jim mohly dané skutky v následujících 12

³⁴ Pro snazší interpretaci byly škály dezorganizace školy a sousedství obráceny.

³⁵ Faktorová analýza indexů obav z kriminality a dezorganizace prostředí byla počítána v Mplus. Výpočet konzistentnosti škály (polychorické alfa) viz Gadermann, Guhn, Zumbo (2012).

³⁶ Zohledňujeme pouze nejvíce obsazené věkové kategorie, tj. 14, 15 a 16 let.

měsících přihodit, jako vyšší. Typ školy hraje roli v případě zbití či poranění, vyhrožování a vydírání nebo kyberšikany, jde však o relativně slabé vztahy.

Celkově lze shrnout, že obavy mladých lidí z kriminality (loupeže, vydírání, ublížení na zdraví nebo krádeže) jsou spíše nízké (1,8). Vztah mezi obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace je relativně silný (korelační koeficient Spearman = 0,57). Obě proměnné jsou ovlivněny pohlavím a viktimizační zkušeností respondenta (ženy a ti, kteří se stali obětí trestného činu, deklarují častější obavy a vyšší pravděpodobnost viktimizace). Typ školy je významný pouze v případě obav (gymnazisté se obávají častěji než studenti základních škol, rozdíl však není nijak velký).

Tabulka 22. Obavy z kriminality a vnímané riziko viktimizace (průměr)

Jak často se obáváš, že...	Obavy	Riziko
...jiní kluci nebo holky tě poníží, nebo shodí před ostatními	2,2	2,0
...někdo ti ukradne nějakou tvoji věc nebo peníze	2,0	1,8
...někdo tě zbije nebo úmyslně poraní	1,8	1,4
...někdo ti násilím sebere peníze nebo věci	1,7	1,5
...někdo tě bude urážet nebo zesměšňovat na Facebooku, chatu, přes sms apod.	1,7	1,7
...někdo ti bude vyhrožovat nebo tě bude vydírat	1,6	1,4
...budeš přinucen/a k nějakému sexuálnímu jednání	1,3	1,3
Souhrnný index (4 položky)	1,8	1,5

Pozn.: Obavy: 1 = nikdy se neobávám, 4 = často se obávám; Riziko: 1 = nepravděpodobné, 5 = pravděpodobné. Položky tvořící souhrnné indexy obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace jsou označeny šedě.

V Tabulce 23 vidíme korelace mezi vytvořenými indexy. Jak jsme předpokládali, vyšší vnímaná dezorganizace školy a sousedství vedou k vyšším obavám z kriminality a vnímanému riziku viktimizace. Pozitivní vztah nacházíme také v případě vyhýbavého chování. Tabulka dále poukazuje i na vztah obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace, který je relativně silný (0,57, viz také výše).

Tabulka 23. Korelace mezi dezorganizací školy, vyhýbavým chováním, obavami z kriminality a vnímaným rizikem viktimizace

Indexy	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) dezorganizace školy	1	0,30	-0,07 ^b	0,07 ^b	0,14
(2) dezorganizace sousedství		1	-0,06 ^a	0,12	0,13
(3) vyhýbavého chování			1	0,37	0,21
(4) obav z kriminality				1	0,57
(5) vnímaného rizika viktimizace					1

Pozn.: $p < 0,001$ (^a $p < 0,05$, ^b $p < 0,01$); Indexy kódovány tak, že čím vyšší hodnota, tím větší dezorganizace, častější změna chování, větší obavy a vnímané riziko viktimizace; korelační koeficient Spearman.

Model obav z kriminality, který by naznačoval, jaké individuální a sociální faktory tuto proměnnou ovlivňují, jsme se nejprve rozhodli vypočítat pomocí víceúrovňového modelování zohledňujícího vliv školy, ve které respondenti studují. Tzv. nulový model (viz také str. 63) nicméně ukázal, že kontext školy vysvětluje pouze 4 % ($ICC = 0,036$) rozdílů v obavách z kriminality u mládeže a použití víceúrovňového modelování tak nemá v tomto případě své opodstatnění.

V Tabulce 24 proto prezentujeme výsledky lineární regresní analýzy. První model (M1) zohledňuje individuální proměnné (pohlaví, věk a viktimizaci respondenta). Podle předpokladu deklarují častější obavy z kriminality dívky (May & Dunaway, 2000) a ti, kteří se v posledních 12 měsících stali obětí trestného činu (Wallace & May, 2005). Druhý model (M2) uvažuje také vliv dezorganizace sousedství (držíme se původního konceptu Ferrara (1995), nicméně i dezorganizace školy se ukazuje být významným faktorem ovlivňujícím obavy z kriminality mladistvých). Vyšší vnímaná dezorganizace prostředí, ve kterém se respondent pohybuje (sousedství, resp. škola), vede k častějším obavám z kriminality (0,078). Vnímané riziko viktimizace vstupuje do analýzy ve třetím modelu (M3). Výsledky naznačují, že jde podobně jako u dospělé populace o relativně významný faktor ovlivňující obavy z kriminality (0,525), který navíc zprostředkovává vliv ostatních faktorů na tuto závisle proměnnou (hodnoty Beta koeficientů pohlaví, viktimizace a dezorganizace prostředí se se zařazením této proměnné do modelu snížily). Čtvrtý model (M4) dokládá i vliv vyhýbavého chování na obavy z kriminality. Ty jsou tím častější (0,226), čím častěji se adolescent uchyluje ke změně chování s cílem zabránit vlastní viktimizaci. Tento model vysvětluje cca 40 % variability závisle proměnné.

Tabulka 24. Regresní analýza obav z kriminality na datech VVM³⁷

	M1		M2		M3		M4	
Proměnná	Beta		Beta		Beta		Beta	
Pohlaví (1 = chlapec)	-0,280	***	-0,278	***	-0,181	***	-0,098	***
<i>Věk (srov. 14 let)</i>								
15 let	0,013		0,011		0,013		0,006	
16 let	0,033		0,028		0,048		0,039	
Viktimizace (1 = alespoň 1x za 12 měsíců)	0,144	***	0,135	***	0,041		0,044	*
Dezorganizace sousedství			0,078	**	0,026		0,051	*
Vnímané riziko viktimizace					0,525	***	0,488	***
Vyhýbavé chování							0,226	***
Adjustované R²	0,096		0,101		0,355		0,396	

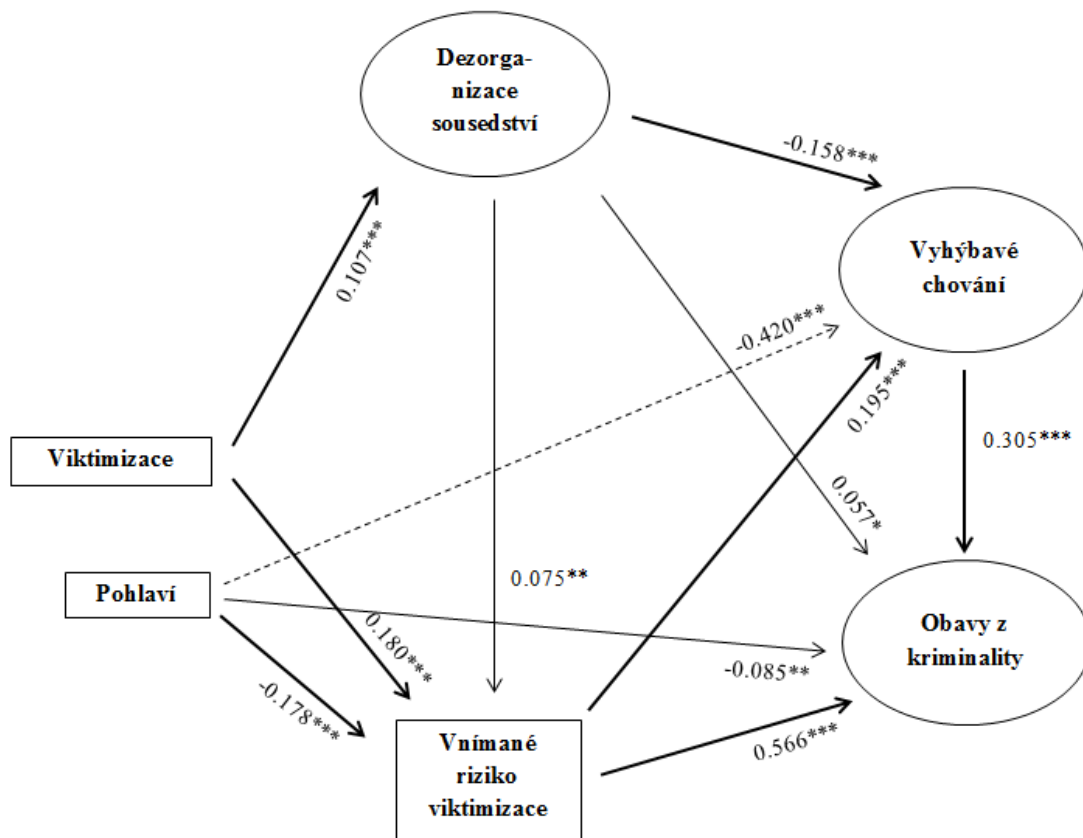
N = 1374; *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Podobně jako v případě výzkumů Aktér 2015 a ESS R5 jsme se vztahy mezi proměnnými rozhodli znázornit pomocí strukturního modelování. Fit statistiky základního modelu se

³⁷ Rozložení obav z kriminality a dalších indexů nebylo normální, proto jsme tyto proměnné transformovali (odmocnili).

opět neukázaly jako zcela ideální (RMSEA = 0,067, CFI = 937, TLI = 924), a proto jsme se pokusili o jejich zlepšení. Toho jsme dosáhli vytvořením souhrnného indexu vnímaného rizika viktimizace a povolením korelace reziduí vybraných položek měřících dezorganizaci sousedství (výskyt odpadků a vandalismus) podobně jako v případě dat Aktér 2015 (str. 78 a 82).

Obrázek 7. SEM – klasický model obav z kriminality (VVM)

Pozn.: SEM (Mplus 6), VVM; N = 1292; standardizované koeficienty (StdYX); **odhad MLM** (vnímané riziko viktimizace není normálně rozloženo), CFI 0,950, TLI 0,936 RMSEA 0,045; *p < 0,1, **p < 0,05, ***p < 0,001. Nesignifikanční vztahy nejsou v modelu zobrazeny.

Výsledný model (Obrázek 7) ukazuje, že obavy z kriminality u dospělých a u mládeže jsou formovány podobným způsobem. Vliv individuálních proměnných na obavy je nicméně přenášen především skrze vnímané riziko viktimizace (-0,178 pro pohlaví; 0,180 pro viktimizaci), které následně vede k častějším obavám z kriminality (0,566). Vztah mezi dezorganizací prostředí, ve kterém respondent bydlí, a vnímaným rizikem viktimizace je v porovnání s dospělou populací slabší (0,075). Relativně silnou souvislost nacházíme mezi obavami a vyhýbavým chováním (0,305). Oproti dospělé populaci se ukazuje jako statisticky významný negativní vztah mezi dezorganizací sousedství a vyhýbavým chováním (-0,158). Ten se projevil již v Tabulce 23. Podle strukturního modelu bychom mohli říct, že vyšší vnímaná dezorganizace sousedství vede k méně časté změně chování. Nabízí se, že respondenti, kteří žijí v nepříznivém prostředí, jsou na tuto skutečnost zvyklí a nepovažují za nutné změnit své chování, aby se ochránili (srovnej Franklin et al., 2008).

Na druhou stranu však připomeňme, že i data VVM jsou průřezová a neumožňují jednoznačně konstatovat kauzální vztahy mezi proměnnými. Jako logičtější varianta se proto jeví, že ti, kteří se uchylují k určitým strategiím za účelem snížení pravděpodobnosti jejich viktimizace, pak hodnotí své okolí jako méně dezorganizované, paradoxně však dochází k tomu, že se kriminality častěji obávají. Částečné vysvětlení bychom mohli hledat i v tom, do jaké míry drží rodiče nad svými ratolestmi ochrannou ruku. Jak ukážeme v rámci poslední analýzy (Tabulka 25), rodičovská kontrola zvyšuje obavy z kriminality. Z dat navíc vyplývá, že je spojena s pozitivnějším hodnocením lokality, ve které mladistvý respondent žije (korelační koeficient Spearman = 0,21; silná rodičovská kontrola vede k nižší vnímané dezorganizaci prostředí), a častějším vyhýbavým chováním (-0,30). Konečně věk respondenta nehraje v navrženém modelu žádnou roli.

Model zohledňující dezorganizaci školy namísto dezorganizace sousedství byl také vypočítán a na data seděl (RMSEA = 0,047, CFI = 0,941, TLI = 0,921). Vztah mezi dezorganizací a vnímaným rizikem viktimizace byl v tomto případě silnější (hodnota koeficientu = 0,173), zatímco vztah mezi dezorganizací a vyhýbavým chováním se podobně jako u dospělé populace neprokázal. Jinými slovy zohlednění proměnné měřící dezorganizaci školy vede k většímu souladu mezi výslednými modely pro dospělou populaci (Aktér 2015) a mládež.

Jak jsme již naznačili, podle některých studií (Cops, 2010; De Groof, 2008; Wallace & May, 2005) jsou pro vysvětlení obav z kriminality u mládeže důležité také proměnné měřící vztah mladistvého s rodiči, míru jejich kontroly nad adolescentem, kontakt jedince s vrstevníky či fakt, že se v minulosti dopustil nějakého nezákonného jednání. V posledním regresním modelu bychom proto tyto proměnné rádi zohlednili a zjistili, zda a jakým způsobem obavy z kriminality ovlivňují v českém prostředí.

Indikátor měřící vztahy s rodiči jsme vytvořili zprůměrováním položek, které se respondentů ptaly na to, zda se svým rodičům mohou svěřit s jakýmkoli problémem, zda se o ně rodiče starají, často společně něco podnikají či zda jim dávají najevo, jak moc pro ně znamenají (1 = rozhodně souhlasím, 5 = rozhodně nesouhlasím). Podobně také index rodičovské kontroly jsme vytvořili z položek, které se respondentů ptaly na to, zda jejich rodiče vědí, kde jsou, když jdou ven, co dělají, s jakými kamarády se stýkají či zda se rodiče ptají, co dělali, určují dobu návratu domů a vyžadují, aby se jim dítě ozvalo, když se venku zdrží (1 = téměř vždy, 5 = téměř nikdy). Zohlednili jsme také, s kým tráví mladiství většinu volného času (o samotě, s rodinou, s kamarády) nebo zda v posledních 12 měsících sami spáchali něco nezákonného (sprejerství, vandalismus, krádež v obchodě, vloupání do budovy, krádež kola/motorky/automobilu, krádež z auta, loupež/vyhrožování, krádež věci bez použití násilí, nošení zbraně, skupinová bitka, úmyslné ublížení na zdraví, prodej drog, týrání zvířat).

Faktorová analýza, která byla vypočítána zvlášť pro indexy měřící vztahy s rodiči (Cronbachovo alfa = 0,815) a rodičovskou kontrolu (Cronbachovo alfa = 0,796), prokázala existenci jedné latentní proměnné.

Výsledný model zobrazuje Tabulka 25. Stejně jako v předchozím modelu (Tabulka 24) kontrolujeme individuální faktory, tj. pohlaví, věk a viktimizaci respondenta. Data naznačují, že špatné vztahy s rodiči mohou vést k častějším obavám z kriminality (Beta = 0,073), na což poukazuje také studie Wallace a Maye (2005). Podobně je tomu také v případě silné kontroly ze strany rodičů (-0,077), trávení volného času o samotě místo s partou kamarádů (-0,101) nebo faktu, že jedinec sám spáchal nějaký trestný čin (0,076). Jak tedy upozornil již Cops (2010), část obav rodičů, že by se jejich dětem mohlo něco stát, může být na tyto děti přenesena. Naopak kontakt s vrstevníky dává pocit bezpečí. Zajímavé ovšem je, že delikventi se obávají v průměru více než ti, kteří žádný nezákonný čin během posledního roku nespáchali. Páchání delikventních činů tedy zvyšuje obavy jedince z toho, že by se i jemu mohlo něco špatného přihodit.

Tabulka 25. Obavy z kriminality a další souvislosti (VVM)

Proměnná	b	(S.E.)	Beta	
Konstanta	1,373	0,043		***
Pohlaví (1 = chlapec)	-0,118	0,012	-0,270	***
Věk (srov. 14 let)				
15 let	0,007	0,017	0,014	
16 let	0,027	0,024	0,035	
Viktimizace (1 = alespoň 1x za 12 měsíců)	0,061	0,012	0,129	***
Vztahy s rodiči (špatné)	0,058	0,023	0,073	*
Rodičovská kontrola (slabá)	-0,064	0,024	-0,077	**
Trávení volného času s... (srov. sám)				
rodinou	-0,028	0,018	-0,053	
1 až 3 kamarády	-0,024	0,016	-0,055	
4 a více kamarády	-0,058	0,019	-0,101	**
Delikvence (1 = alespoň 1x za 12 měsíců)	0,041	0,014	0,076	**
Adjustované R²	0,113			

N = 1371; *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Celkově lze shrnout, že obavy z kriminality u mládeže jsou formovány podobnými faktory jako u dospělé populace, čímž jsme potvrdili poslední z výše uvedených hypotéz (viz str. 46). Stejně jako ve výzkumu Aktér 2015 byl potvrzen významný vliv vnímaného rizika viktimizace na obavy z kriminality i jeho úloha zprostředkovatele vlivu individuálních charakteristik jedince na tuto závisle proměnnou. Jako důležité se však ukazuje i hodnocení dezorganizace prostředí (zejména pak školy), ve kterém se respondent pohybuje, a to především s ohledem na vztah této proměnné k vnímanému riziku viktimizace, obavám z kriminality i dřívější viktimizaci jedince.

5 ZÁVĚRY

Tato práce se zaměřila na problematiku pocitu bezpečí a obav z kriminality u Českých občanů i v mezinárodním kontextu. Hlavní motivací k napsání tohoto textu byl fakt, že obavy z kriminality jako výzkumné téma nebylo v České republice doposud detailně prozkoumáno, tj. neexistuje žádná ucelená publikace, která by se zabývala obavami veřejnosti z různých typů trestných činů, souvislostí mezi pocitem bezpečí a obavami z kriminality jak na národní, tak mezinárodní úrovni, individuálními a sociálními faktory, které obavy z kriminality formují, nebo dalšími společenskými souvislostmi tohoto fenoménu a dopady, které může mít na každodenní život lidí.

Naším cílem proto bylo detailně zanalyzovat strukturu a povahu vztahů mezi obavami z kriminality a individuálními či sociálními faktory, které je do určité míry ovlivňují. Zaměřujeme se tedy především na to, jak se obavy z kriminality liší s ohledem na pohlaví, věk, vzdělání či viktimizační zkušenost člověka, jakou roli hraje v jejich vysvětlení vnímané riziko viktimizace, jakým způsobem formují obavy z kriminality proměnné jako je důvěra v druhé lidi a ve společenské instituce, spokojenost s životem, pocit štěstí či subjektivně vnímané zdraví nebo zda existují rozdíly v korelátech obav z kriminality mezi dospělými a mládeží. Práce se tak opírá o původní výsledky studie Ferrara (1995), který obavy z kriminality zasazuje do širšího teoretického rámce a definuje řadu individuálních, ekologických a lokálních faktorů, které je ovlivňují.

Abychom však problematiku obav z kriminality představili v širších souvislostech, diskutuje práce také vývoj pocitu bezpečí Čechů i to, jaká je úroveň pocitu bezpečí a obav z kriminality v České republice v porovnání s dalšími evropskými státy. Cenné je například zjištění, že hodnoty obav z kriminality v České republice jsou při současné kontrole pocitu bezpečí podobné hodnotám v Německu, Švýcarsku ale i v Norsku, a že ti, kteří se cítí v místě svého bydliště bezpečně, se kriminality obávají méně často než ti, kteří se cítí v nebezpečí, ačkoli síla vlivu této proměnné na obavy je pro každou zemi odlišná. Ukázalo se také, že v zemích s vysokou úrovní viktimizace je vztah mezi pocitem bezpečí a obavami z kriminality slabší než v zemích, kde je procento obětí trestného činu nižší.

Detailní analýza obav z jednotlivých trestných činů podle očekávání poukázala na největší obavy i vnímané riziko viktimizace u krádeží, tj. majetkové kriminality, která je v českém prostředí častější a pravděpodobnější než násilná trestná činnost. To platí i v případě mladých lidí, kde se krádeže řadí hned za obavy z ponížení či zesměšnění, což není považováno za trestný čin, nicméně v kontextu studia adolescentů jde o velmi aktuální problém. Naopak obavy ze znásilnění, sexuálního útoku či obtěžování nejsou mezi veřejností až tak intenzivní, resp. časté, a jsou více než obavy z jiných trestných činů charakteristické pro ženy. Nepřekvapí ani skutečnost, že takové obavy jsou vlastní spíše mladším generacím než seniorům.

Z hlediska individuálních charakteristik jedince hrají důležitou roli ve formování obav z kriminality i vnímaného rizika viktimizace, které spolu významným způsobem korelují, především pohlaví a viktimizační zkušenost člověka. Z hlediska charakteristik prostředí, ve kterém se lidé pravidelně pohybují, pak docházíme k závěru, že ti, kteří

vnímají své okolí jako dezorganizované, deklarují vyšší obavy z kriminality i riziko viktimizace než ti, kteří hodnotí okolí svého bydliště jako spořádané.

Stěžejní část práce se věnovala testování Ferrarova (1995) původního modelu obav z kriminality. Hlavní myšlenkou tohoto modelu je, že vliv individuálních a ekologických (úroveň viktimizace, míra oficiálně registrované kriminality) proměnných na obavy z kriminality je z velké části zprostředkován skrze proměnné měřící charakteristiky prostředí a vnímané riziko viktimizace, resp. pravděpodobnost, s jakou se člověk může stát obětí trestného činu. Ukázalo se, že tento model je relevantní i pro české prostředí, ačkoli zůstává otázkou, do jaké míry lze koncepty obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace považovat za odlišné, tj. do jaké míry má smysl uvažovat o obavách z kriminality jako o emocionální reakci na nebezpečí a vnímaném riziku viktimizace jako pravděpodobnosti viktimizace vzhledem k tomu, že tyto spolu významným způsobem korelují a zdá se, že i respondenti je pravděpodobně chápou jako jedno a totéž. Tento problém se projevil především ve strukturních analýzách, ve kterých jsme byli nuceni přistoupit k vytvoření souhrnného indexu vnímaného rizika viktimizace, protože rezidua položek obou zmíněných konceptů navzájem korelovaly natolik, že zhoršovaly kvalitu celého strukturního modelu.

Blízkost konceptů obav z kriminality a vnímaného rizika viktimizace se projevuje i tehdy, kdy analyzujeme data z Výzkumu viktimizace mládeže. Tento výsledek není nijak překvapivý s ohledem na to, že s odlišením těchto konceptů mají podle našich analýz zřejmě problém i dospělí. Oproti původním předpokladům, kdy vyšší vnímaná dezorganizace prostředí vede k častější změně chování, se v případě mládeže navíc ukazuje, že mezi danými proměnnými existuje negativní vztah, tj. trochu nelogicky vyšší dezorganizace sousedství je spojena s méně častou změnou chování. Zde se však podle našeho názoru projevuje úskalí strukturního modelování na průřezových datech, kde jsou kauzální vztahy určovány „pouze“ na základě výzkumníkovy úsudku spojeného s dosavadním teoretickým poznáním. Spíše lze předpokládat, že v tomto případě působí častější vyhýbavé chování dvojím směrem. Za prvé, zvyšuje obavy z kriminality, tak jak Ferraro předpokládal, na druhou stranu však snižuje vnímanou dezorganizaci prostředí, tj. do určité míry vylepšuje obrázek adolescenta o místě, kde žije. Tato skutečnost může být spojena i s tím, jak hodně rodiče svého potomka hlídají a ochraňují před životem venku. Poslední z našich modelů naznačil, že vysoká kontrola dítěte ze strany rodičů vede k vyšším obavám z kriminality. Nicméně se také ukazuje, že zřejmě zabrání i negativnímu hodnocení místa bydliště, protože příležitostí, aby se s ním dítě konfrontovalo, je méně.

Studie rovněž poukázala na spojitost mezi obavami z kriminality a dalšími společenskými jevy. Sledovala zejména punitivní sklony veřejnosti, důvěru v druhé lidi a společenské instituce, indikátory měřící spokojený a šťastný život či subjektivní zdraví. Všechny tyto faktory přitom zásadním způsobem ovlivňují kvalitu jedincova života i fungování celé společnosti. Data poukázala na to, že obavy z kriminality mohou být spojeny se silnějšími punitivními názory, nižší interpersonální i institucionální důvěrou, ale i méně spokojeným, šťastným a „zdravým“ životem.

Celkově lze shrnout, že jsme v průběhu analýzy v podstatě potvrdili všechny testované hypotézy, tj. naše data prokázala, že:

- vztah mezi vnímaným rizikem viktimizace, resp. pocitem bezpečí, a obavami z kriminality je relativně silný,
- vyšší vnímané riziko viktimizace, resp. nižší pocit bezpečí, vede k vyšším obavám, a to nejen v České republice, ale také v dalších evropských zemích,
- obavy z kriminality jsou formovány individuálními charakteristikami, především pak pohlavím a viktimizací jedince, ale i vnímanou dezorganizací prostředí, a tento vliv je zprostředkován právě přes vnímané riziko viktimizace,
- vyhýbavé a ochranné chování, tj. strategie, ke kterým se lidé uchylují, aby snížili riziko své vlastní viktimizace, obavy z kriminality paradoxně zvyšuje, spíše než aby je snižovalo,
- obavy z kriminality vedou k punitivním postojům u veřejnosti, nižší důvěře v druhé lidi i ve společenské instituce a nespokojenosti s životem, resp. horší životní pohodě,
- existuje poměrně velká shoda mezi faktory, které ovlivňují obavy z kriminality u dospělé populace a u mládeže.

Práce tak podle našeho názoru přinesla řadu zajímavých zjištění, která jsou nosná pro další studium fenoménu pocitu bezpečí a obav z kriminality. Na druhou stranu je stále řada otázek, které musí být v této oblasti výzkumu zodpovězeny. Důležité poznatky o obavách z kriminality a viktimizaci napříč různými lokalitami by mohla přinést podrobnější analýza výsledků nedávného výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci o prostorové podmíněnosti kriminality. Výzvou je rovněž analyzovat problematiku pocitu bezpečí a obav z kriminality v souvislosti s jejím významem v politickém diskursu, konstrukcí morálních panik, či migrační krizí, která se v České republice i v Evropě naplno projevila v průběhu roku 2015 a která do značné míry ovlivnila stabilitu naší společnosti, či zrealizovat longitudinální výzkum zaměřený na tuto problematiku, jež by pomohl ještě více osvětlit povahu vztahů existujících mezi obavami z kriminality, pocitem bezpečí a faktory, které je ovlivňují nebo které s nimi úzce souvisejí.

6 LITERATURA

- Adams, R. E., & Serpe, R. T. (2000). Social Integration, Fear of Crime, and Life Satisfaction. *Sociological Perspectives*, 43(4), 605–629, <http://dx.doi.org/10.2307/1389550>.
- Aebi, M. F., Akdeniz, G., Barclay, G., Campistol, C., Caneppele, S., Gruszczyńska, B., Harrendorf, S., Heiskanen, M., Hysi, V., Jehle, J-M., Jokinen, A., Kensey, A., Killias, M., Lewis, Ch. G., Savona, E., Smit, P., Pórisdóttir, R. (2014). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*. Helsinki: HEUNI.
- Aebi, M. F., & Linde, A. (2010). Is There a Crime Drop in Western Europe? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16(4), 251–277, <http://dx.doi.org/10.1007/s10610-010-9130-y>.
- Agnew, R. S. (1985). Neutralizing the Impact of Crime. *Criminal Justice and Behavior*, 12(2), 221–239, <http://dx.doi.org/10.1177/0093854885012002005>.
- Akers, R. L., La Greca, A. J., Sellers, C., & Cochran, J. (1987). Fear of Crime and Victimization among the Elderly in Different Types of Communities. *Criminology*, 25(3), 487–505, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00807.x>.
- Andreescu, V. (2010). Victimization and fear of crime in Romania and Hungary: a comparative analysis. *Revista Romana de Sociologie*, 21(3-4), 163–183.
- Barnett, C., & Mencken, F. C. (2002). Social Disorganization Theory and the Contextual Nature of Crime in Nonmetropolitan Counties. *Rural Sociology*, 67(3), 372–393, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1549-0831.2002.tb00109.x>.
- Baumer, T. L. (1978). Research on fear of crime in the United States. *Victimology*, 3, 254–264.
- Baumer, T. L. (1985). Testing a General Model of Fear of Crime: Data from a National Sample. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 22(3), 239–255, <http://dx.doi.org/10.1177/0022427885022003004>.
- Benes, M. (2001). Strach z trestné činnosti - analýza strategií pro snížení strachu. *Trestní právo*, 11, 18–24.
- Benes, M. (2014). Nový pohled na strach z kriminality - analýza strategií snižování strachu. In M. Benes, & B. Astbury (Eds.), *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva* (pp.70–98). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Blumstein, A., & Wallman, J. (2006). *The Crime drop in America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boers, K. (2003). *Crime, Fear of Crime and the Operation of Crime Control in the Light of Victim Surveys and other Empirical Studies. Paper presented at 22nd Criminological Research Conference (PC-CRC): Strasbourg*.
- Boroah, V. K., & Carcach, C. A. (1997). Crime and Fear: Evidence from Australia. *British Journal of Criminology*, 37(4), 635–657. doi:10.1093/oxfordjournals.bjc.a014202
- Box, S., Hale, C., & Andrews, G. (1988). Explaining Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 28(3), 340–356.
- Buriánek, J. (1994a). Názory občanů na kriminologické aspekty prostředí v Praze. *Sociologický časopis*, 30(2), 201–214.
- Buriánek, J. (1994b). The Relatively Minimal-Anomic Czech Transition. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 2(2), 229–247.
- Buriánek, J. (1997). Democratization, Crime, Punishment and Public Attitudes in the Czech Republic. *Crime, Law and Social Change*, 28(3-4), 213–222,

- <http://dx.doi.org/10.1023/A:1008225315161>.
- Buriánek, J. (2001). Bezpečnostní rizika a jejich percepce českou veřejností. *Sociologický časopis*, 37(1), 43–64.
- Buriánek, J. (2009). Vývoj obav ze zločinu v české společnosti. *AUC Philosophica et Historica 1/2006: Studia Sociologica XV - Aktéři, systémy, rizika, 1*, 95–112.
- Buriánek, J. (2014). From Patience to problems: the Czech Experience of the transition. *AUC Philosophica et Historica 2/2012: Studia Sociologica XVIII - Studies on Criminology*, 2, 17–35.
- Bursik, R. J., & Webb, J. (1982). Community Change and Patterns of Delinquency. *American Journal of Sociology*, 88(1), 24–42.
- Burt, M. R., & Estep, R. E. (1981). Apprehension and Fear: Learning a Sense of Sexual Vulnerability. *Sex Roles*, 7(5), 511–522, <http://dx.doi.org/10.1007/BF00288628>.
- Byrne, B. M. (2009). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*. New York: Taylor & Francis Group.
- Callanan, V. J. (2012). Media Consumption, Perceptions of Crime Risk and Fear of Crime: Examining Race/Ethnic Differences. *Sociological Perspectives*, 55(1), 93–115, <http://dx.doi.org/10.1525/sop.2012.55.1.93.94>.
- Clark, J. (2004). Crime Fears and Phobias. *Psychiatry, Psychology and Law*, 11(1), 87–95, <http://dx.doi.org/10.1375/pplt.2004.11.1.87>.
- Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.
- Cochran, J. C., & Piquero, A. R. (2011). Exploring Sources of Punitiveness Among German Citizens. *Crime & Delinquency*, 57(4), 544–571, <http://dx.doi.org/10.1177/001128711405002>.
- Conklin, J. E. (1975). *The Impact of Crime*. New York: Macmillan.
- Cook, K. S. (2001). *Trust in Society*. New York: Russell Sage Foundation.
- Cops, D. (2010). Socializing into Fear: The Impact of Socializing Institutions on Adolescents' Fear of Crime. *Young*, 18(4), 385–402, <http://dx.doi.org/10.1177/110330881001800402>.
- Cossman, J. S., & Rader, N. E. (2011). Fear of Crime and Personal Vulnerability: Examining Self-Reported Health. *Sociological Spectrum*, 31(2), 141–162, <http://dx.doi.org/10.1080/02732173.2011.541339>.
- Costelloe, M. T., Chiricos, T., Buriánek, J., Gertz, M., & Maier-Katkin, D. (2002). The Social Correlates of Punitiveness toward Criminals: A Comparison of Czech Republic and Florida. *Justice System Journal*, 23(2), 191–220.
- Covington, J., & Taylor, R. B. (1991). Fear of Crime in Urban Residential Neighborhoods: Implications of Between- and Within-Neighborhood Sources for Current Models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231–249, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1533-8525.1991.tb00355.x>.
- Čermák, D., & Stachová, J. (2010). Zdroje institucionální důvěry v České republice. *Sociologický časopis*, 46(5), 683–717.
- De Groof, S. (2008). And My Mama Said: The (Relative) Parental Influence on Fear of Crime Among Adolescent Girls and Boys. *Youth & Society*, 39(3), 267–293, <http://dx.doi.org/10.1177/0044118X07301000>.
- Diener, E. (2000). Subjective Well-being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index. *American Psychologist*, 55(1), 34–43.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302.
- Ditton, J., Bannister, J., Gilchrist, E., & Farrall, S. (1999). Afraid or Angry? Recalibrating

- the “Fear” of Crime. *International Review of Victimology*, 6(2), 83–99, <http://dx.doi.org/10.1177/026975809900600201>.
- Doob, A. N., & Macdonald, G. E. (1979). Television Viewing and Fear of Victimization: Is the Relationship Causal? *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(2), 170–179.
- Doran, B. J., & Burgess, M. B. (2012). *Putting Fear of Crime on the Map*. New York: Springer, <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4419-5647-7>.
- Eschholz, S., Chiricos, T., & Gertz, M. (2003). Television and Fear of Crime: Program Types, Audience Traits, and the Mediating Effect of Perceived Neighborhood Racial Composition. *Social Problems*, 50(3), 395–415.
- European Social Survey. (2011). *ESS Round 5 – Question Design Template with Background Information about the Module and Final Survey Questions*. London: Centre for Comparative Social Surveys: City University London.
- Farrall, S. (2004). Revisiting Crime Surveys: Emotional Responses without Emotions? OR. Look Back at Anger. *International Journal of Social Research Methodology*, 7(2), 157–171, <http://dx.doi.org/10.1080/1304557021000024767>.
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., & Gilchrist, E. (1997). Questioning the Measurement of the “Fear of Crime”: Findings From a Major Methodological Study. *British Journal of Criminology*, 37(4), 658–679, <http://dx.doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a014203>.
- Farrall, S., & Ditton, J. (1999). Improving the Measurement of Attitudinal Responses: An Example from a Crime Survey. *International Journal of Social Research Methodology*, 2(1), 55–68, <http://dx.doi.org/10.1080/136455799295186>.
- Farrall, S., & Gadd, D. (2004). Research Note: The Frequency of the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 44(1), 127–132, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/44.1.127>.
- Farrall, S., Jackson, J., & Gray, E. (2009). *Social Order and the Fear of Crime in Contemporary Times*. New York: Oxford University Press.
- Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., & Mailley, J. (2008). The Crime Drop and the Security Hypothesis. *British Society of Criminology Newsletter*, (62), 17–21.
- Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., & Mailley, J. (2011). The Crime Drop and the Security Hypothesis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 48(2), 147–175, <http://dx.doi.org/10.1177/0022427810391539>.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. Albany: State University of New York Press.
- Ferraro, K. F. (1996). Women’s Fear of Victimization: Shadow of Sexual Assault? *Social Forces*, 75(2), 667–690, <http://dx.doi.org/10.1093/sf/75.2.667>.
- Ferraro, K. F., & LaGrange, R. L. (1987). The Measurement of Fear of Crime. *Sociological Inquiry*, 57(1), 70–97, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-682X.1987.tb01181.x>.
- Ferraro, K. F., & LaGrange, R. L. (1992). Are Older People Most Afraid of Crime? Reconsidering Age Differences in Fear of Victimization. *Journal of Gerontology*, 47(5), 233–244. doi:10.1093/geronj/47.5.S233
- Figgie, H. E. (1980). *Figgie Report on Fear of Crime - America Afraid, Part One - The General Public*. New York: Research and Forecasts, Inc.
- Focus on: Victimisation and Public Perceptions, 2012/13 - Supplementary Tables. (2014). Office for National Statistics. Dostupné z, <http://www.ons.gov.uk/ons/datasets-and-tables/index.html?pageSize=50&sortBy=none&sortDirection=none&newquery=worry&content-type=Reference+table&content-type=Dataset>.
- Franklin, T. W., Franklin, C. A., & Fearn, N. E. (2008). A Multilevel Analysis of the Vulnerability, Disorder, and Social Integration Models of Fear of Crime. *Social*

- Justice Research*, 21, 204–227, <http://dx.doi.org/10.1007/s11211-008-0069-9>.
- Furstenberg, F. F. (1971). Public Reaction to Crime in the Streets. *The American Scholar*, 40(4), 601–610.
- Gadernann, A. M., Guhn, M., & Zumbo, B. D. (2012). Estimating Ordinal Reliability for Likert-Type and Ordinal Item Response Data: A Conceptual, Empirical, and Practical Guide. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 17(3), 1–13. Dostupné z, <http://www.pareonline.net/getvn.asp?v=17&n=3>.
- Gainey, R., Alper, M., & Chappell, A. T. (2011). Fear of Crime Revisited: Examining the Direct and Indirect Effects of Disorder, Risk Perception, and Social Capital. *American Journal of Criminal Justice*, 36(2), 120–137, <http://dx.doi.org/10.1007/s12103-010-9089-8>
- Garofalo, J. (1979). Victimization and the Fear of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 16(1), 80–97, <http://dx.doi.org/10.1177/002242787901600107>.
- Garofalo, J. (1981). The fear of Crime: Causes and Consequences. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(2), 839–857, <http://dx.doi.org/10.2307/1143018>.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living With Television: The Violence Profile. *Journal of Communication*, 26(2), 172–194, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1976.tb01397.x>.
- Gerbner, G., Gross, L., Eleey, M. F., Jackson-Beeck, M., Jeffries-Fox, S., & Signorielli, N. (1977). TV Violence Profile No. 8: The Highlights. *Journal of Communication*, 27(2), 171–180, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1977.tb01845.x>.
- Gerbner, G., Gross, L., Jackson-Beeck, M., Jeffries-Fox, S., & Signorielli, N. (1978). Cultural Indicators: Violence Profile No. 9. *Journal of Communication*, 28(3), 176–207, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1978.tb01646.x>.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1980). The “Mainstreaming” of America: Violence Profile No. 11. *Journal of Communication*, 30(3), 10–29, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1980.tb01987.x>.
- Gerbner, G., Gross, L., Signorielli, N., Morgan, M., & Jackson-Beeck, M. (1979). The Demonstration of Power: Violence Profile No. 10. *Journal of Communication*, 29(3), 177–196, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1979.tb01731.x>.
- Gilchrist, E., Bannister, J., Ditton, J., & Farrall, S. (1998). Women and the “Fear of Crime”: Challenging the Accepted Stereotype. *British Journal of Criminology*, 38(2), 283–298, <http://dx.doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a014236>.
- Gray, E., Jackson, J., & Farrall, S. (2008). Reassessing the Fear of Crime. *European Journal of Criminology*, 5(3), 363–380, <http://dx.doi.org/10.1177/1477370808090834>.
- Gray, E., Jackson, J., & Farrall, S. (2011). In Search of the Fear of Crime: Using Interdisciplinary Insights to Improve the Conceptualisation and Measurement of Everyday Insecurities. In D. Gadd, S. Karstedt, & S. F. Messner (Eds.), *Sage Handbook of Criminological Research Methods* (pp. 268–281). London: SAGE Publications.
- Gray, J. A. (1987). *The Psychology of Fear and Stress*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greve, W. (1998). Fear of Crime Among the Elderly: Foresight, Not Fright. *International Review of Victimology*, 5(3-4), 277–309, <http://dx.doi.org/10.1177/026975809800500405>.
- Hale, C. (1996). Fear of Crime: A Review of the Literature. *International Review of Victimology*, 4(2), 79–150, <http://dx.doi.org/10.1177/026975809600400201>.
- Hansmaier, M. (2013). Crime, Fear and Subjective Well-being: How Victimization and

- Street Crime Affect Fear and Life Satisfaction. *European Journal of Criminology*, 10(5), 515–533, <http://dx.doi.org/10.1177/1477370812474545>.
- Heath, L., & Petraitis, J. (2011). Television Viewing and Fear of Crime: Where Is the Mean World? *Basic and Applied Social Psychology*, 8(1-2), 97–123, <http://dx.doi.org/10.1080/01973533.1987.9645879>.
- Hilinski, C. M., Pentecost Neeson, K. E., & Andrews, H. (2011). Explaining the Fear of Crime Among College Women, in their own Words. *Southwest Journal of Criminal Justice* 8(1), 112–127.
- Holas, J. (2014). Strach z kriminality ve výzkumech IKSP. In A. Marešová (Ed.), *Analýza trendů kriminality v roce 2013* (pp. 45–54). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Holas, J., & Večerka, K. (2003). *Prevence kriminality očima občanů: Názory občanů na bezpečnostní situaci ve městech , dlouhodobě zařazených do KSP prevence kriminality - závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53–60.
- Hough, M. (1995). *Anxiety about Crime: Findings from the 1994 British Crime Survey, Home Office Research Study no. 147*. London: Home Office.
- Hough, M. (2004). Worry about Crime: Mental Events or Mental States? *International Journal of Social Research Methodology*, 7(2), 173–176, <http://dx.doi.org/10.1080/1364557042000194559>.
- Hough, M., & Mayhew, P. (1983). *The British Crime Survey: First Report, Home Office Research Study no. 76*. London: Home Office.
- Hunter, A. (1978). *Symbols of Incivility: Social Disorder and Fear of Crime in Urban Neighborhoods* (No. M-46A). Příspěvek prezentovaný na konferenci The Annual Meeting of the American Society of Criminology, Dallas. Dostupné z, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/82421.pdf>.
- Chadee, D., & Ditton, J. (2003). Are Older People Most Afraid of Crime? Revisiting Ferraro and LaGrange in Trinidad. *British Journal of Criminology*, 43(2), 417–433, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/43.2.417>.
- Chanley, V. A., Rudolph, T. J., & Rahn, W. M. (2000). The Origins and Consequences of Public Trust in Government. *Public Opinion Quarterly*, 64(3), 239–256, <http://dx.doi.org/10.1086/317987>.
- Chiricos, T., Eschholz, S., & Gertz, M. (1997). Crime, News and Fear of Crime: Toward an Identification of Audience Effects. *Social Problems*, 44(3), 342–357, <http://dx.doi.org/10.2307/3097181>.
- Chiricos, T., Padgett, K., & Gertz, M. (2000). Fear, TV News, and the Reality of Crime. *Criminology*, 38(3), 755–786, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.2000.tb00905.x>.
- Chylíková, J. (2011). Úvod do problematiky výzkumu citlivých témat ve výběrových šetřeních. *Data a Výzkum*, 5(2), 185–203.
- Jackson, J. (2004). Experience and Expression: Social and Cultural Significance in the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 44(6), 946–966, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azh048>.
- Jackson, J. (2009). A psychological Perspective on Vulnerability in the Fear of Crime. *Psychology, Crime & Law*, 15(4), 365–390, <http://dx.doi.org/10.1080/10683160802275797>.
- Jackson, J., & Bradford, B. (2009). Crime, Policing and Social Order: On the Expressive

- Nature of Public Confidence in Policing. *The British Journal of Sociology*, 60(3), 493–521, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01253.x>.
- Jackson, J., Bradford, B., Hohl, K., & Farrall, S. (2009). Does the Fear of Crime Erode Public Confidence in Policing? *Policing*, 3(1), 100–111, <http://dx.doi.org/10.1093/polic/pan079>.
- Jackson, J., & Stafford, M. (2009). Public Health and Fear of Crime: A Prospective Cohort Study. *British Journal of Criminology*, 49(6), 832–847, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azp033>.
- Jackson, J., & Sunshine, J. (2007). Public Confidence in Policing: A Neo-Durkheimian Perspective. *British Journal of Criminology*, 47(2), 214–233, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azl031>.
- Jansson, K. (2007). *British Crime Survey - Measuring crime for 25 years*. London: Home Office.
- Jíchová, J., & Temelová, J. (2012). Kriminalita a její percepce ve vnitřním městě: případová studie pražského Žitkova a Jarova. *Geografie*, 3(117), 329–348.
- Jowell, R., Roberts, C., Fitzgerald, R., & Eva, G. (2007). *Measuring Attitudes Cross-nationally: Lessons from the European Social Survey*. London: Sage.
- Junger-Tas, J., & Marshall, I. H. (1999). The Self-Report Methodology in Crime Research. *Crime and Justice*, 25, 291–367.
- Kääriäinen, J. T. (2007). Trust in the Police in 16 European countries: A Multilevel Analysis. *European Journal of Criminology*, 4(4), 409–435, <http://dx.doi.org/10.1177/1477370807080720>.
- Kebza, V., & Šolcová, I. (2003). Well-being jako psychologický a zároveň mezioborově založený pojem. *Československá Psychologie*, 47(4), 333–345.
- Killias, M. (1990). Vulnerability: Towards a Better Understanding of a Key Variable in the Genesis of Fear of Crime. *Violence and Victims*, 5(2), 97–108.
- Killias, M., & Clerici, C. (2000). Different Measures of Vulnerability in their Relation to Different Dimensions of Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 40(3), 437–450, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/40.3.437>.
- Kriven, S., & Ziersch, E. (2007). New Car Security and Shifting Vehicle Theft Patterns in Australia. *Security Journal*, 20(2), 111–122.
- Kuhn, A. (1993). Attitudes towards Punishment. In A. A. Del Frate, U. Zvekić, & J. J. van Dijk (Eds.), *Understanding Crime: Experiences of Crime and Crime Control* (pp. 271–292). Rome: Unicri.
- LaGrange, R. L., & Ferraro, K. F. (1989). Assessing Age and Gender Differences in Perceived Risk and Fear of Crime. *Criminology*, 27(4), 697–719, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.1989.tb01051.x>.
- LaGrange, R. L., Ferraro, K. F., & Supancic, M. (1992). Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29(3), 311–334, <http://dx.doi.org/10.1177/0022427892029003004>.
- Lebowitz, B. D. (1975). Age and Fearfulness: Personal and Situational Factors. *Journal of Gerontology*, 30(6), 696–700. Dostupné z, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1184929>.
- Levitt, S. D. (2004). Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not. *Journal of Economic Perspectives*, 18(1), 163–190.
- Lewis, D. A., & Maxfield, M. G. (1980). Fear in the Neighborhoods: An Investigation of the Impact of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 17(2), 160–189, <http://dx.doi.org/10.1177/002242788001700203>.

- Lewis, D. A., & Salem, G. (1986). *Fear of Crime: Incivility and the Production of a Social Problem*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., & Maříková, H. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Liska, A. E., Lawrence, J. J., & Sanchirico, A. (1982). Fear of Crime as a Social Fact. *Social Forces*, 60(3), 760–770.
- Liska, A. E., Sanchirico, A., & Reed, M. D. (1988). Fear of Crime and Constrained Behavior Specifying and Estimating a Reciprocal Effects Model. *Social Forces*, 66(3), 827–837, <http://dx.doi.org/10.1093/sf/66.3.827>.
- Lorenc, T., Clayton, S., Neary, D., Whitehead, M., Petticrew, M., Thomson, H., Cummins, S., Sowden, A., Renton, A. (2012). Crime, Fear of Crime, Environment, and Mental Health and Wellbeing: Mapping Review of Theories and Causal Pathways. *Health & Place*, 18(4), 757–65, <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthplace.2012.04.001>.
- Lotz, R. (1979). Public Anxiety about Crime. *The Pacific Sociological Review*, 22(2), 241–254, <http://dx.doi.org/10.2307/1388881>.
- Maguire, M., Morgan, R., & Reiner, R. (2007). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Markowitz, F. E., Bellair, P. E., Liska, A. E., & Liu, J. (2001). Extending Social Disorganization Theory: Modeling the Relationships between Cohesion, Disorder, and Fear. *Criminology*, 39(2), 293–320.
- Maruna, S., & King, A. (2004). Public Opinion and Community Penalties. In A. Bottoms, S. Rex, & G. Robinson (Eds.), *Alternatives to Prison: Options for an Insecure Society* (pp. 83–112). Cullompton: Willan Publishing.
- Matthews, T., Johnson, L. M., & Jenks, C. (2011). Does Religious Involvement Generate or Inhibit Fear of Crime? *Religions*, 2(4), 485–503, <http://dx.doi.org/10.3390/rel2040485>.
- Mawby, R. I. (2007). Alternative Measures of “Fear of Crime”: Results from Crime Audits in a Rural County of England. *International Review of Victimology*, 14(3), 299–320, <http://dx.doi.org/10.1177/026975800701400302>.
- Maxfield, M. G. (1984). The Limits of Vulnerability in Explaining Fear of Crime: A Comparative Neighborhood Analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21(3), 233–250, <http://dx.doi.org/10.1177/0022427884021003004>.
- Maxwell, C. D., Garner, J. H., & Skogan, W. G. (2011). *Collective Efficacy and Criminal Behavior in Chicago, 1995 – 2004*. Shepherdstown: Joint Center for Justice Studies.
- May, D. C., & Dunaway, R. G. (2000). Predictors of Fear of Criminal Victimization at School among Adolescents. *Sociological Spectrum*, 20(2), 149–168, <http://dx.doi.org/10.1080/027321700279938>.
- May, Vartanian, L. R., & Virgo, K. (2002). The Impact of Parental Attachment and Supervision on Fear of Crime among Adolescent Males. *Adolescence*, 37(146), 267–287.
- Mayhew, P., & van Kesteren, J. (2002). Cross-National Attitudes to Punishment. In J. V. Roberts & M. Hough (Eds.), *Changing attitudes to punishment* (pp. 63–92). Cullompton: Willan Publishing.
- Meško, G., Fallshore, M., Rep, M., & Huisman, A. (2007). Police Efforts in the Reduction of fear of Crime in Local Communities—Big Expectations and Questionable Effects. *Sociologija. Mintis Ir Veiksmas*, 2(20), 70–91.
- Miethe, T. D., & Lee, G. R. (1984). Fear of Crime Among Older People: A Reassessment of the Predictive Power of Crime-Related Factors. *The Sociological Quarterly*, 25(3), 397–415, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1533-8525.1984.tb00199.x>.

- Moore, S. C. (2006). The Value of Reducing Fear: An Analysis Using the European Social Survey. *Applied Economics*, 38(1), 115–117, <http://dx.doi.org/10.1080/00036840500368094>.
- Moravcová, E. (2013). Problematika part, gangů a delikventních uskupení mládeže: otázka členství v gangu. *AUC Philosophica et Historica 2/2011: Studia Sociologica XVII - Nerovnosti a Rizika*, 2, 85–105.
- Moravcová, E. (2014a). Důvěra českých občanů v orgány činné v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 13(6), 143–148.
- Moravcová, E. (2014b). Indikátory obav z kriminality v českých sociálněvědních výzkumech. *Data a Výzkum*, 8(2), <http://dx.doi.org/10.13060/23362391.2014.127.2.156>.
- Moravcová, E. (2014c). Methodological Aspects of Gang Membership: the Case of the Czech Republic. *AUC Philosophica et Historica 2/2012: Studia Sociologica XVIII - Studies on Criminology*, 2, 69–83.
- Moravcová, E. (2014d). Teorie sociální dezorganizace a její význam pro výzkum prostorové podmíněnosti kriminality. *Sociologia*, 46(5), 534–553.
- Moravcová, E. (2015). Pocit bezpečí v kriminologickém kontextu. *Bezpečnostní teorie a praxe* 2, 3–13.
- Moravcová, E., Podaná, Z., & Buriánek, J. (2015). *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton.
- Moravcová, E., & Tomášek, J. (2014). Metodologické aspekty měření postojů české veřejnosti k trestání pachatelů trestných činů. *Sociologický časopis*, 50(4), 495–520, <http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2014.50.4.106>.
- Morenoff, J. D., Sampson, R. J., & Raudenbush, S. W. (2001). Neighborhood Inequality, Collective Efficacy, and the Spatial Dynamics of Urban Violence. *Criminology*, 39(3), 517–558, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.2001.tb00932.x>.
- Newman, O. (1972). *Defensible Space*. New York: Macmillan.
- Ortega, S. T., & Myles, J. L. (1987). Race and Gender Effects on Fear of Crime: an Interactive Model with Age. *Criminology*, 25(1), 133–152, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00792.x>.
- Pain, R. H. (1995). Elderly Women and Fear of Violent Crime: The Least Likely Victims?: A Reconsideration of the Extent and Nature of Risk. *British Journal of Criminology*, 35(4), 584–598.
- Pantazis, C. (2000). “Fear of Crime”, Vulnerability and Poverty. *British Journal of Criminology*, 40(3), 414–436, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/40.3.414>.
- Pearson, A. L., & Breetzke, G. D. (2013). The Association Between the Fear of Crime, and Mental and Physical Wellbeing in New Zealand. *Social Indicators Research*, 119(1), 281–294, <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-013-0489-2>.
- Pechačová, Z., Hraba, J., Bao, W.-N., & Lorenz, F. O. (1998). Pocit ohrožení kriminalitou v České republice/Perceived Risk of Crime in the Czech Republic. *Sociologický časopis*, 34(2), 205–219.
- Perloff, L. S. (1983). Perceptions of Vulnerability to Victimization. *Journal of Social Issues*, 39(2), 41–61, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.1983.tb00140.x>.
- Podaná, Z. (2011). *Delikvence mládeže a rodina*. Karlova univerzita v Praze.
- Podaná, Z., & Buriánek, J. (2007). *Česká mládež v perspektivě delikvence: (výsledky mezinárodního výzkumu ISR2-2)*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Population and Migration Estimates*. (2012). Dublin: Central Statistics Office. Dostupné z, <http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2012/po>

- pmig_2012.pdf.
- President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice: Task Force Report.* (1967). Washington, DC: US Government Printing Office.
- Rabe-Hesketh, S., & Skrondal, A. (2008). *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata*. Texas: Stata Press.
- Recorded Crime Offences (Number) by Type of Offence and Year.* (2011). Dublin: Central Statistics Office. Dostupné z, <http://www.cso.ie/multiquicktables/quickTables.aspx?id=cja01>.
- Reese, B. (2009). Determinants of the Fear of Crime: The Combined Effects of Country-Level Crime Intensity and Individual-Level Victimization Experience. *International Journal of Sociology*, 39(1), 62–75, <http://dx.doi.org/10.2753/IJS0020-7659390104>.
- Reid, L. W., Roberts, J. T., & Hilliard, H. M. (1998). Fear of Crime and Collective Action: An Analysis of Coping Strategies. *Sociological Inquiry*, 68(3), 312–328, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-682X.1998.tb00470.x>.
- Reiner, R. (2002). Media made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (pp. 302–340). Oxford: Oxford University Press.
- Revised Annual Mid-year Population Estimates, 2001 to 2010.* (2013). London: Office for National Statistics. Dostupné z, <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/pop-estimate/population-estimates-for-uk--england-and-wales--scotland-and-northern-ireland/mid-2001-to-mid-2010-revised/stb---mid-2001-to-mid-2010-uk-revised-population-estimates.html>.
- Ross, C. E. (1993). Fear of Victimization and Health. *Journal of Quantitative Criminology*, 9(2), 159–175, <http://dx.doi.org/10.1007/BF01071166>.
- Ross, C. E., Mirowsky, J., & Pribesh, S. (2001). Powerlessness and the Amplification of Threat: Neighborhood Disadvantage, Disorder, and Mistrust. *American Sociological Review*, 66(4), 568–591.
- Rountree, P. W., & Land, K. C. (1996). Perceived Risk versus Fear of Crime: Empirical Evidence of Conceptually Distinct Reactions in Survey Data. *Social Forces*, 74(4), 1353–1376, <http://dx.doi.org/10.1093/sf/74.4.1353>.
- Ruiter, R. A. C., Abraham, C., & Kok, G. (2001). Scary Warnings and Rational Precautions: A Review of the Psychology of Fear Appeals. *Psychology and Health*, 16, 613–630.
- Russo, S., Roccato, M., & Vieno, A. (2013). Criminal Victimization and Crime Risk Perception: A Multilevel Longitudinal Study. *Social Indicators Research*, 112, 535–548, <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-012-0050-8>.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166, <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>.
- Sacco, V. F. (1990). Gender, Fear, and Victimization: A Preliminary Application of Power-Control theory. *Sociological Spectrum*, 10(4), 485–506, <http://dx.doi.org/10.1080/02732173.1990.9981942>.
- Sacco, V. F. (1995). Media Constructions of Crime. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 539, 141–154.
- Sampson, R. J., & Groves, W. B. (1989). Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774–802, <http://dx.doi.org/10.1086/229068>.
- Sampson, R. J., & Raudenbush, S. W. (1999). Systematic Social Observation of Public Spaces: A New Look at Disorder in Urban Neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105(3), 603–651.

- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924, <http://dx.doi.org/10.1126/science.277.5328.918>.
- Sedláčková, M. (2006). Obecná důvěra v druhé lidi jako dimenze sociální soudržnosti. In M. Tuček (Ed.), *Soudržnost společnosti z pohledu české veřejnosti* (pp. 149–165). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Sedláčková, M. (2012). *Důvěra a demokracie: přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevillova po transformaci v postkomunistických zemích*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Skogan, W. G. (1986). Fear of Crime and Neighborhood Change. *Crime and Justice*, 8, 203–229, <http://dx.doi.org/10.1086/449123>.
- Skogan, W. G. (1987). The Impact of Victimization on Fear. *Crime & Delinquency*, 33(1), 135–154, <http://dx.doi.org/10.1177/0011128787033001008>.
- Skogan, W. G. (1999). Measuring what Matters: Crime, Disorder, and Fear. In R. H. Langworthy (Ed.), *Measuring What Matters: Proceedings From the Policing Research Institute Meetings* (pp. 37–53). Washington, DC: National Institute of Justice.
- Skogan, W. G., & Maxfield, M. G. (1981). *Coping with Crime: Individual and Neighborhood Reactions*. London: Sage.
- Smith, L. N., & Hill, G. D. (1991). Victimization and Fear of Crime. *Criminal Justice and Behavior*, 18(2), 217–239, <http://dx.doi.org/10.1177/0093854891018002009>.
- Smith, W. R., & Torstensson, M. (1997). Gender Differences in Risk Perception and Neutralizing Fear of Crime: Toward Resolving the Paradoxes. *British Journal of Criminology*, 30(4), 608–634, <http://dx.doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a014201>.
- Smolej, M., & Kivivuori, J. (2006). The Relation Between Crime News and Fear of Violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 7(2), 211–227, <http://dx.doi.org/10.1080/14043850601002429>.
- Snacken, S., & Dumortier, E. (2012). Resisting Punitiveness in Europe?: An introduction. In S. Snacken & E. Dumortier (Eds.), *Resisting Punitiveness in Europe?: Welfare, Human Rights and Democracy* (pp. 1–20). Routledge.
- Sprott, J. B., & Doob, A. N. (1997). Fear, Victimization, and Attitudes to Sentencing, the Courts, and the Police. *Canadian Journal of Criminology*, 39(3), 275–291.
- Stafford, M. C., & Galle, O. R. (1984). Victimization Rates, Exposure to Risk, and Fear of Crime. *Criminology*, 22(2), 173–185, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.1984.tb00295.x>.
- Stafford, M., Tarani, C., & Marmot, M. (2007). Association Between Fear of Crime and Mental Health and Physical Functioning. *American Journal of Public Health*, 97(11), 2076–2081.
- Stanko, E. A. (1988). Hidden Violence against Women. In M. Maguire & J. Pointing (Eds.), *Victims of Crime: A New Deal?* (pp. 40–46). Milton Keynes: Open University Press.
- Stanley, H. M. (1895). Fear as Primitive Emotion. In *Studies in the Evolutionary Psychology of Feeling* (pp. 93–107). New York, US: Swan Sonnenschein & Co.
- Stočasová, S., & Thomová, J. (2002). Zkušenosti žáků a studentů s násilím v Plzni. In K. Večerka (Ed.), *Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie* (pp. 176–194). Praha: Masarykova česká sociologická společnost.
- Sutton, R. M., & Farrall, S. (2005). Gender, Socially Desirable Responding and the Fear of

- Crime: Are Women Really More Anxious about Crime? *British Journal of Criminology*, 45(2), 212–224, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azh084>.
- Taylor, R. B. (1999). The Incivilities Thesis: Theory, Measurement, and Policy. In R. H. Langworthy (Ed.), *Measuring What Matter* (pp. 65–88). Washington, DC: National Institute of Justice/Office of Community Oriented Policing Services.
- Taylor, R. B., & Covington, J. (1993). Community Structural Change and Fear of Crime. *Social Problems*, 40(3), 374–397, <http://dx.doi.org/10.2307/3096886>.
- Taylor, R. B., & Hale, M. (1986). Testing Alternative Models of Fear of Crime. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 77(1), 151–189, <http://dx.doi.org/10.2307/1143593>.
- Temelová, J., Čermák, D., & Jíchová, J. (2012). Kriminalita a vnímání bezpečnosti v pražských čtvrtích. In M. Ouředníček & J. Temelová (Eds.), *Sociální proměny pražských čtvrtí* (pp. 47–67). Praha: Academia.
- Thornberry, T. P., & Krohn, M. D. (2000). The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime. *Criminal Justice*, 4, 33–83.
- Tomášek, J. (2013). Punitivita českých občanů a její kriminálně politické souvislosti. In I. Zoubková & J. Firstvá (Eds.), *Kriminologie: aktuální problémy* (pp. 93–99). Praha: Policejní akademie České republiky v Praze.
- Tseloni, A., & Zarafonitou, C. (2008). Fear of Crime and Victimization: A Multivariate Multilevel Analysis of Competing Measurements. *European Journal of Criminology*, 5(4), 387–409, <http://dx.doi.org/10.1177/1477370808095123>.
- Tuček, M. (2013). *Pocit bezpečí a spokojenost s činností policie – listopad 2013*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění.
- Tuček, M. (2015). *Pocit bezpečí a bezpečnostní rizika a hrozby z pohledu české veřejnosti - únor 2015*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění.
- Tyler, T. R., & Boeckmann, R. J. (1997). Three Strikes and You Are Out, but Why? The Psychology of Public Support for Punishing Rule Breakers. *Law and Society Review*, 31(2), 237–265.
- Tyler, T. R., & Wasklak, Ch. J. (2004). Profiling and Police Legitimacy: Procedural Justice, Attributions of Motive, and Acceptance of Police Authority. *Criminology*, 42(2), 253–281, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.2004.tb00520.x>.
- Van den Bulck, J. (2004). Research Note: The Relationship between Television Fiction and Fear of Crime: An Empirical Comparison of Three Causal Explanations. *European Journal of Communication*, 19(2), 239–248, <http://dx.doi.org/10.1177/0267323104042922>.
- Van Dijk, J. J. M. (2006). What Goes Up, Comes Down: Explaining the Falling Crime Rates. *Newsletter of the European Society of Criminology*, 5, 3 a 17–18.
- Van Dijk, J. J. M., Manchin, R., van Kesteren, J., Nevala, S., & Hideg, G. (2005). *The Burden of Crime in the EU: Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005*. Turin: Unicri.
- Van Dijk, J. J. M., van Kesteren, J., & Smit, P. (2007). *Criminal victimisation in international perspective: key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS. Key Findings from the*. Tilburg: Tilburg University.
- Vanderveen, G. (2006). *Interpreting fear, crime, risk, and unsafety: conceptualisation and measurement*. Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Večerka, K. (2012). *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Večerka, K. (2014). Kriminalita mládeže. In T. Gřivna, M. Scheinost, & I. Zoubková (Eds.), *Kriminologie* (pp. 435–458). Praha: Wolters Kluwer.
- Večerka, K., Holas, J., Štěchová, M., Diblíková, S., & Luptáková, M. (2011). *Ohrožená*

- mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., & Blatníková, Š. (2009). *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Večerka, K., Štěchová, M., & Holas, J. (1994). *Hodnocení kriminální situace ve městě z pohledu občana*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Vilalta, C. J. (2012). Fear of Crime and Home Security Systems. *Police Practice and Research*, 13(1), 4–14, <http://dx.doi.org/10.1080/15614263.2011.607651>.
- Visser, M., Scholte, M., & Scheepers, P. (2013). Fear of Crime and Feelings of Unsafety in European Countries: Macro and Micro Explanations in Cross-National Perspective. *The Sociological Quarterly*, 54, 278–301.
- Vykopalová, H. (2000). Kriminalita a viktimologické výzkumy. *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis: Facultas Iuridica*, (2), 229–233.
- Walker, J. T. (2009). Social Disorganization Theory. In M. J. Miller (Ed.), *21st century criminology: a reference handbook*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Wallace, L. H., & May, D. C. (2005). The Impact of Parental Attachment and Feelings of Isolation on Adolescent Fear of Crime at School. *Adolescence*, 40(159), 457–474.
- Wanner, R. A., & Caputo, T. C. (1987). Punitiveness, Fear of Crime, and Perceptions of Violence. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers Canadiens de Sociologie*, 12(4), 331–344, <http://dx.doi.org/10.2307/3340941>.
- Warr, M. (1984). Fear of Victimization: Why are Women and the Elderly More Afraid. *Social Science Quarterly*, 65(3), 681–702.
- Warr, M. (1985). Fear of Rape among Urban Women. *Social Problems*, 32(3), 238–250, <http://dx.doi.org/10.2307/800684>.
- Warr, M. (1987). Fear of Victimization and Sensitivity to Risk. *Journal of Quantitative Criminology*, 3(1), 29–46, <http://dx.doi.org/10.1007/BF01065199>.
- Warr, M. (1993). Fear of Victimization. *Public Perspective*, 5, 25–28.
- Warr, M. (2000). Fear of Crime in the United States: Avenues for Research and Policy. *Criminal Justice*, 4(4), 451–489.
- Warr, M., & Ellison, C. G. (2000). Rethinking Social Reactions to Crime: Personal and Altruistic Fear in Family Households. *American Journal of Sociology*, 106(3), 551–578.
- Warr, M., & Stafford, M. (1983). Fear of Victimization: A Look at the Proximate Causes. *Social Forces*, 61(4), 1033–1043, <http://dx.doi.org/10.2307/2578277>.
- Weaver, J., & Wakshlag, J. (1986). Perceived Vulnerability to Crime, Criminal Victimization Experience, and Television Viewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 30(2), 141–158, <http://dx.doi.org/10.1080/08838158609386616>.
- Weinrath, M., & Gartrell, J. (1996). Victimization and Fear of Crime. *Violence and Victims*, 11(3), 187–197.
- Weitzer, R., & Kubrin, C. E. (2004). Breaking News: How Local TV News and Real-World Conditions Affect Fear of Crime. *Justice Quarterly*, 21(3), 497–520, <http://dx.doi.org/10.1080/07418820400095881>.
- Whitley, R., & Prince, M. (2005). Fear of Crime, Mobility and Mental Health in Inner-City London, UK. *Social Science & Medicine* (1982), 61(8), 1678–1688, <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.03.044>.
- Williams, F. P., McShane, M. D., & Akers, R. L. (2000). Worry About Victimization: An Alternative and Reliable Measure for Fear of Crime. *Western Criminology Review*, 2(2). Dostupné z <http://wcr.sonoma.edu/v2n2/>.
- Williams, J. S., Singh, B. K., & Singh, B. B. (1994). Urban Youth, Fear of Crime, and Resulting Defensive Actions. *Adolescence*, 29(114), 323–330.

- Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken Windows. *Atlantic Monthly*. Dostupné z, <http://www.lantm.lth.se/fileadmin/fastighetsvetenskap/utbildning/Fastighetsvaerderingssystem/BrokenWindowTheory.pdf>.
- Yin, P. P. (1980). Fear of Crime among the Elderly: Some Issues and Suggestions. *Social Problems*, 27(4), 492–504, <http://dx.doi.org/10.2307/800177>.
- Zarafonitou, C. (2011). Punitiveness, Fear of Crime and Social Views. In H. Kury & E. Shea (Eds.), *Punitivity: International Developments 2* (Vol. 2, pp. 269–294). Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Zeman, P., Diblíková, S., Trávníčková, I., & Tomášek, J. (2010). *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Zvekic, U. (1997). Les attitudes des victimes envers la police et la punitivité: résultats des sondages internationaux de victimisation. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, 1, 3–16.